

HELSINGIN YLIOPISTO

Sota kirjeissä, kirjeet sodassa

Liettualaisten ja suomalaisten sota-ajan
kokemukset kirjeissä

Helsingin yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Balttilaiset kielet ja kulttuurit
Toukokuu 2020
Isa Tolonen

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta – kielten osasto		
Tekijä – Författare – Author Isa Tolonen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Sota kirjeissä, kirjeet sodassa. Liettualaisten ja suomalaisten sota-ajan kokemukset kirjeissä.		
Oppiaine – Läroämne – Subject Balttilaiset kielet ja kulttuurit		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 79 s. + liitteet 24 s.
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tässä pro gradu -tutkielmassa vertaillaan liettualaisia ja suomalaisia toisen maailmansodan aikaisia kirjeitä. Tutkielmassa tarkastellaan erityisesti sitä, kuinka suomen ja liettuan kielellä kirjoitettujen kirjeiden sisältö ja teemat eroavat toisistaan ja mitä samankaltaisuuksia niistä löytyy. Lisäksi esitellään kirjeiden kieli ja tyyli.</p> <p>Luonteeltaan samanlaista vertailevaa tutkimusta ei ole suomalaisten ja liettualaisten sota-ajan kirjeistä aiemmin tehty, minkä vuoksi tutkimuksen taustateorianä on hyödynnetty liettualaista kirjetutkimusta, suomalaista sota-ajan kirjeiden tutkimusta sekä sisällönanalyysejä. Tutkimalla liettualaisia ja suomalaisia sota-ajan kirjeitä voidaan päästä mahdollisimman lähelle yhtenäistä sotakokemusta, jossa riittää tutkittavaa myös tulevaisuudessa.</p> <p>Tämä pro gradu -tutkielma on tutkimusalaltaan monitieteellinen sijoittuen baltologian, sosiolingvistiikan sekä uuden sotahistorian tieteenaloihin ja tutkimusote on luonteeltaan vertaileva. Pääasiallisena aineistona tutkielmassa on käytetty sota-ajan kirjekokoelmia, jotka koostuvat kahden liettualaisperheen sekä yhden suomalaisen perheen sodanaikaisesta kirjeenvaihdosta. Liettualaisten kirjeiden alkuperä on <i>Mūsų Laiškai</i> (suom. <i>Meidän kirjeemme</i>) -kirjeiden keruuprojektista. Suomalaisaineiston kirjeet ovat peräisin Kansallisarkiston sota-arkistosta. Metodina kirjeiden teemojen selvittämiseksi käytetään kvalitatiivista sisällönanalyysejä, jossa kirjeitä ryhmitellään teemoittain käytettyjen ilmaisujen perusteella.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellut kirjekokoelmat sisältävät niin arkipäiväisiä kuin sotatapahtumista kertovia teemoja. Uskonollista diskurssia aineistossa esiintyy niin liettualaisissa kuin suomalaisissa kirjeissä. Toistuvia aiheita ovat myös ikävä, terveydentilantiedustelut, sää, elintarvikepula ja maataloustyöt. Liettualaisten ja suomalaisten kirjeiden teemojen samankaltaisuus kertoo siitä, että tulokset voivat hyvinkin vastata suuremman joukon mielikuvia ja kokemuksia.</p> <p>Kirjoitustyyliiltään liettualaiset kirjeet ovat enemmän puhekielisiä ja murteella kirjoitettuja kuin suomalaiset kirjeet. Tutkitun aineiston pohjalta voidaan todeta, että liettualaiset ja suomalaiset sota-ajankirjeet vuosien 1939 ja 1945 välillä sisältävät paljon samankaltaisuuksia niin sisällöllisiltä teemoiltaan kuin tyyliiltään, noudattaen kirjeiden peruskonventioita.</p> <p>Vaikka tämän tutkielman kirjekokoelma-aineiston sisällölliset yhteneväisyydet ovat hyvin lähellä toisiaan, ei niiden perusteella voida tehdä laajempaa yleistystä liettualaisten ja suomalaisten sota-ajan kokemushistoriasta, sillä aineisto ei rajallisuudessaan yletä kuvaamaan suurempaa ryhmää tai kokonaista kansakuntaa. Aineistona käytettyjen kirjeiden samankaltaisuus antaa kuitenkin varovaisia viitteitä siitä, että tulokset voisivat hyvinkin heijastaa myös suuremman joukon mielikuvia ja kokemuksia Suomessa ja Liettuassa.</p> <p>Mikrohistoriallisen tarkastelun kautta on mahdollista löytää jaettava sotakokemusta, jonka jo makrohistoriallinen tarkastelu Liettuan ja Suomen sota-ajan kokemuksista on osoittanut; Liettua ja Suomi olivat toisen maailmansodan aikana kaksi pientä kansaa, kahden suurvallan välissä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords baltologia, Liettua, sota-ajan kirjeet, kokemushistoria		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	3
1.2 Tutkimusmenetelmät	4
1.3 Tutkielman rakenne	6
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA JA AIEMPI TUTKIMUS	7
2.1 Kirjeiden sosiolingvistinen tutkimus	7
2.2 Sota-ajan kirjeiden tutkimus	9
2.3 Sota-ajan kirjeiden tutkimuksen haasteet.....	11
3 KIRJEIDEN AJAN MAAILMA	13
3.1 Liettuan ulkopoliittinen tilanne ennen toista maailmansotaa	13
3.2 Molotov-Ribbentropp-sopimus lähtölaukauksena toiselle maailmansodalle	15
3.3 Ensimmäinen neuvostomiehitys 1940–1941	16
3.4 Saksan miehityskausi 1941–1944	17
3.5 Toinen neuvostomiehitys 1944–1991	18
3.6 Suomen ulkopoliittinen tilanne ennen toista maailmansotaa.....	19
3.7 Suomen talvisota 1939–1940.....	20
3.8 Moskovian rauhansopimus 13.3. 1940	21
3.9 Keskellä suurvaltapolitiikkaa, kohti jatkosotaa	22
3.10 Jatkosota 1941–1944.....	23
3.11 Ratkaisun kesä 1944	24
3.12 Lapin sota.....	25
3.13 Kirjeiden kirjoitusajankohdan – toisen maailmansodan perintö.....	25
4 LÄHDEAINEISTO JA SEN HAASTEET	27
4.1 Liettualainen lähdeaineisto	28
4.1.1 Henkilökohtainen liettualaisen kirjoitetun kielen tietokanta (AKdb).....	28
4.1.2 Akbd-tietokannan rakenne	29
4.2 Suomalainen lähdeaineisto	30
5 LIETTUALAISET SOTA-AJAN KIRJEET	31
5.1 Petras Sendzikasin kirjeet vanhemmilleen.....	31
5.2 K. Alek.:n kirjeet pojalleen Jonakselle	33
5.3 Liettualaisten kirjeiden teemat.....	39
5.4 Katsaus liettualaisten kirjeiden tyyliin ja kieleen	40
5.4.1 Petras Sendzikasin kirjeiden kielestä	41
5.4.2 K.Alek.:n kirjeiden kielestä	43
5.4.3. Hellittely liettuankielisissä kirjeissä	46
6 SUOMALAISET SOTA-AJAN KIRJEET	47

6.1 Matti Melan ja hänen vanhempinsa kirjeet	47
6.2 Suomalaisten kirjeiden teemat	53
6.3 Lyhyt katsaus suomalaisten kirjeiden tyyliin ja kieleen	54
7 SAMANLAISET, ERILAISET AJAT – VERTAILUA	55
7.1 Sota kirjeissä, kirjeet sodassa.....	56
7.2 Yhteenveto kirjeiden tyylistä	60
8 LOPUKSI.....	61
9 SANTRAUKA: Karo laikas lietuvių ir suomių karo laikas laiškuose.....	64
9.1 Įvadas	64
9.2 Tyrimo struktūra	65
9.3 Metodai	66
9.4 Teorija ir ankstesni tyrimai	67
9.5 Tyrimo medžiaga	67
9.6 Lietuviški laišakai.....	68
9.7 Pagrindinės lietuviškų laiškų temos.....	68
9.8 Lietuviškų laiškų stilius ir kalba	69
9.9 Suomiški karo laišakai.....	70
9.10 Suomiškų laiškų temos ir kalba	70
9.11 Išvados	71
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	74
LIITTEET	80

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni sota-ajan kirjeiden tutkimiseen juontaa juurensa lapsuudestani, kotiseutuni Suomussalmen takia, jossa käytiin Suomen talvisodan yksi suurimmista taisteluista, Raatteen tien taistelut vuonna 1940 ja synnyinseutuni historiallisuuden takia, sotahistoria on ollut aina yksi kiinnostukseni kohteista.

Tämän tutkielmani aiheeksi valikoitui toisen maailmansodan aikaisten kirjeiden vertailu, kohdistuen suomalaisten ja liettualaisten sotilaiden ja heidän omaistensa kirjoittamiin kirjeisiin vuosien 1939–1945 välisenä aikana rintamalta kotiin Suomeen tai Liettuaan ja kotoa takaisin rintamalle.

Tutkielmassa tarkoitukseni on tarkastella sotilaiden ja heidän läheisiensä lähettämiä kirjeitä toisilleen, vertailla kuinka suomen ja liettuan kielellä kirjoitettujen kirjeiden sisältö ja teemat eroavat toisistaan ja mitä samankaltaisuuksia sisällön teemoista löytyy. Teemojen tarkastelun kautta pyrin selvittämään, löytyykö liettualaisilla ja suomalaisilla yhteistä sota-ajan kokemushistoriaa. Paneudun lisäksi siihen, millainen on kirjeiden kieli tyylillisesti, erityisesti liettuankielisten kirjeiden osalta.

Tässä tutkielmassa hyödynnän laadullista sisällönanalyysia tutkiessani kirjeiden sisältöä. Teoreettisesti tutkimukseni sijoittuu baltologian, sosiolingvistiikan sekä uuden sotahistorian aloihin, mikrohistoriallisen sekä kokemushistoriallisen lähestymistapani kautta. Pääasiallisena primaariaineistona on tutkielmassani käytetty sota-ajan kirjekokoelmia, jotka koostuvat kahden liettualaisperheen ja yhden suomalaisen perheen sodanaikaisesta kirjeenvaihdosta.

Kirjeiden lähettämisaikankohta sijoittuu aikavälille 1939–1945, jolloin suurimmassa osassa Eurooppaa vallitsi II maailmansodan aikaansaamat taistelut tai sen jälkeensä jättämät aluevaltaukset. Niin oli myös tutkituiden kirjeiden kotimaissa, Liettuaassa ja Suomessa.

Maantieteellisesti Liettua ja Suomi ovat aika lähellä toisiaan. Suomen kieleen on tullut lainasanoja balttikielistä ja toisinpäin (Liukkonen 2011, 68). Huolimatta Liettuan ja

Suomen maantieteellisestä läheisyydestä Suomessa tiedetään varsin vähän Baltian maista, niiden historiasta, saati kulttuurista. Esimerkiksi Suomessa monet lähteet, tietokirjoista oppikirjoihin mainitsevat Baltian maat yhtenäisenä kokonaisuutena, eikä eriteltynä Viroa, Latviaa tai Liettuaa. (Järvinen & Lindstedt 2013, 9.)

Maiden historiassakin yhteneväisyyksiä löytyy jo ennen toista maailmansotaa, joka on tämän tutkimuksen kannalta tärkein ajanjakso. Esimerkiksi molemmat maat itsenäistyivät Venäjän keisarikunnan alta, Suomi 6. joulukuuta 1917 ja Liettua kaksi kuukautta myöhemmin 16. helmikuuta 1918. Toisen maailmansodan aikana molemmat Liettua ja Suomi kuuluivat Molotov-Ribbentrop-sopimuksen etupiiriin, joka jakoi Euroopan kahtia. Sopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan seurauksena niin Liettuassa kuin Suomessa jouduttiin taistelemaan Neuvostoliittoa kuin natsi-Saksaa vastaan (Kasekamp 2013, 176).

Toisen maailmansodan jälkeen maiden historia eriytyi, Suomen säilyttäessä itsenäisyytensä ja Liettuan menetettyä se Neuvostoliitolle. Tutkimalla toisen maailmansodan aikaisia liettualaisia ja suomalaisia sota-ajankirjeitä on mahdollista löytää yhteistä kokemushistoriaa maiden välillä.

Koska aiempaa vertailevaa tutkimusta liettuankielisten ja suomenkielisten sota-ajan kirjeiden välillä ei ole tehty, olen tätä tutkielmaa varten sen suomentanut liettualaisia sota-ajan kirjeitä. Tutkielmassa esimerkeissä käytettyjen katkelmien sekä tutkielman liitteenä löytyvien liettualaisten kirjetekstien perässä on mahdollisimman sananmukainen suomenkielinen käännös.

Liettualaisten kirjeiden alkuperä on peräisin liettualaisen tohtori Aurelija Tamošiūnaitėn (Vytautas Suuren yliopisto, Liettuan kielen instituutti) projektista *Mūsų Laiškai* (suom. *Meidän kirjeemme*), johon on vuodesta 2008 lähtien kerätty aineistoa liettualaisten kirjoittamista kirjeistä (internetsivustolla *Mūsų Laiškai*, 2018b). Suomalaisten kirjeet ovat peräisin Kansallisarkiston sota-arkistosta.

Sota-ajan kirjeiden mikrohistoriallisen tarkastelun kautta on mahdollista löytää monia uusia näkökulmia suomalaisten ja liettualaisten sota-ajan kokemuksiin ja näin ollen löytää mahdollista yhteistä kokemushistoriaa. Maantieteellisesti, paikasta riippumatta

sodan kokemukset koskettivat kaikkia, olivatpa he sitten joutuneet rintamalle Suomesta tai Liettuaista.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia sota-ajan kirjeitä ovat liettualaiset ja suomalaiset kirjoittajat lähettäneet vuosien 1939 ja 1945 sotien välisenä aikana. Tutkimuksessa tarkastelen erityisesti sitä, millainen sisältö kirjeissä on ollut, keskittyen siihen, mistä teemoista on kirjoitettu. Teemojen tarkastelun kautta pyrin selvittämään, löytyykö liettualaisilla ja suomalaisilla yhteistä *kokemushistoriaa*. (ks. enemmän kokemushistoriasta luku 2.2).

Tutkimus on ennen kaikkea laadullinen, mutta osaksi tarkastelussa ovat myös teemojen yleisyys ja määrällinen esiintyminen. Pääpaino on kuitenkin siinä, millaisista teemoista kirjoittajat yleensä kirjeissään keskusteleval. Teemojen tarkastelussa on muistettava myös, millaisessa ympäristössä kirjeet on kirjoitettu ja kuinka ajan ympäristö on vaikuttanut kirjoittamiseen eli on huomioitava sodan vaikutukset kirjeiden sisältöön.

Kirje itsessään tekstilajina antaa tietynlaiset piirteet niin kirjeiden sisällölle kuin rakenteelle. Tutkimani kirjeet, kaikki käyttämäni aineisto on henkilökohtaista, tavallisten ihmisten välistä kirjeenvaihtoa. Tavoitteenani on tarkastella koko aineiston teemoja, luoden yksittäisten kirjeiden sisällöstä kokonaisuuden, jossa teemoja on mahdollista tarkastella ja näin ollen vertailla liettualaista ja suomalaista lähdeaineistoa toisiinsa.

Tästä tutkimusaiheesta ei ole varsinaista vertailevaa pohjatutkimusta ja tutkimukseen käytettävä aineisto on ennestään käsittelemätöntä, on tärkeää luoda alkuun perusta aiheesta. Joten tämän perusteita luovan tutkimuksen kysymykset ovat seuraavat:

1. Mistä teemoista liettualaiset ja suomalaiset sotilaat ja heidän läheisensä keskusteleval?
2. Mitä temaattisesti yhteistä ja mitä eroavaisuuksia kirjeistä löytyy?
3. Miten kirjeet eroavat tyylillisesti?

Näiden kysymysten kautta pyrin selvittämään, löytyykö liettualaisilla ja suomalaisilla yhteistä sota-ajan kokemushistoriaa. Lukemani aiemman sota-ajan kirjeitä tutkivan

kirjallisuuden perusteella ja siitä saadun etukäteistiedon sekä teorian perusteella pystyn muodostamaan muutamia hypoteeseja siitä, minkälaisista teemoista kirjeissä mahdollisesti keskustellaan. (ks. esim. Huuhtanen 1986; Kinnunen & Kivimäki 2006; Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011; Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015.) Ensinnäkin on oletettavaa, että kirjeissä esiintyy viittauksia terveydentilaan. Todennäköistä on, että kirjeissä kirjoitetaan sotatapahtumista ja selviämisestä sota-aikoina. Arvelen myös, että kirjeet epävarmoina aikoina ovat sisällöltään olleet rauhanaikaa tunteellisempia.

Tämän lisäksi uskoisin, että kirje itse on asettanut tietynlaiset ehdot, kuinka paljon yksittäisessä kirjeessä on voitu kertoa kuulumisia tai tapahtumia tilan ollessa rajallinen. Sota-aikaisissa kirjeissä on toisinaan jouduttu tiivistämään asiansa, jotta rajalliselle määrälle paperia tai postikortille mahtuisi mahdollisimman paljon asiaa.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät. Tutkielman primaariaineistona käytettyjen kirjeiden tarkoituksena on ollut tuoda mahdollisemman aidosti esiin perheiden sota-ajan kokemukset niin Liettuassa kuin Suomessa. Tutkielmassa olen pyrkinyt löytämään ne pääpiireet, mistä teemoista sota-aikana on kirjoitettu käyttäen hyväksi laadullista sisällönanalyysia.

Käytän sotakirjeiden tutkimuksessa metodina kvalitatiivista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa kaikki lähtee aineistolähtöisestä tarkastelusta, jossa aineistolta kysytään tutkimusongelman ja -tehtävän mukaisia kysymyksiä. Aineistosta ensimmäiseksi tunnistin asiat, jotka ovat tässä tutkimuksessa kiinnostavia ja keskeisiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 106–110.)

Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida kirjeiden tekstiä ja kirjeistä löytyviä merkityksiä. Sisällönanalyysi on ennen kaikkea tekstianalyysi, jonka kautta aineistosta etsitään esimerkiksi yhtäläisyyksiä ja eroja. Laadullisen sisällönanalyysin avulla voidaan tutkittavasta ilmiöstä luoda tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi &

Sarajärvi 2002, 106–110.) Varsinaisen sisällönanalyysin kautta tekstin sisältöä voi kuvailla sanallisesti, kun taas sisällönerittelyssä tekstin sisältö jaetaan kvantitatiivisesti eri luokkiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 106–110). Käytän tässä tutkimuksissa molempia tapoja, kuvailen kirjetekstejä sanallisesti sekä erittelen kirjeistä esiin nousevia teemoja.

Kirjeiden teemojen selvittämiseksi, ryhmittelin kirjeissä käytettyjä ilmaisuja samankaltaisten ilmaisujen joukoksi. Kirjeille tyypillisiä teemoja ja sisältöjä olivat kiittäminen kirjeistä, ”tällä on kaikki hyvin”-ilmaukset, terveydentilan tiedustelut ja hyvän voinnin toivotukset. Kotirintaman teemoista esiin nousi sodan näkyminen siviilien elämässä. Kirjeistä välittyi erityisesti pula-aika. Etsin kirjeistä myös sotarintaman ilmauksia, tietoa olinpaikoista, lomista sekä kuvauksia taisteluista.

Kirjeteksteissä esiin tulleita havaintoja vertailen toisiinsa ja luon siten kuvaa yhteneväisyyksistä ja eroavaisuuksista. Esitän aineistolleni keskeisinä kysymyksinä: Mistä teemoista liettualaiset ja suomalaiset sotilaat ja heidän läheisensä kirjeissänään keskustelivat? Eroavatko perheiden teemat ja mitä yhteistä kirjeistä löytyy temaattisesti? Lyhyesti esitelen, millainen on kirjeiden kieli ja tyyllilliset seikat.

Tutkimuskysymysteni kautta eli mistä teemoista kirjeissä kirjoitettiin, voidaan tutkimukseni liittää osaksi kokemushistorian tutkimusta. Tutkielmassani hyödynnän uuden sotahistorian kokemushistoriallista lähestymistapaa sekä mikrohistoriallista näkemystä, sillä tutkin ensisijaisesti kolmen tavallisen perheen sodan aikaista kirjeenvaihtoa ja sen kautta heidän kokemushistoriaansa. Kokemus- ja mikrohistoriallisen sekä sisällönanalyttisen lähestymistavan kautta on mahdollista löytää yhteneväisyyksiä ja eriävyyksiä kokemusten välillä Suomessa ja Liettuassa. (ks. enemmän luku 2.2.).

Pro gradu -tutkielmani on siis tutkimusalaltaan monitieteellinen, se sijoittuu baltologian, sosiolingvistiikan ja uuden sotahistorian alaisuuteen ja on luonteeltaan vertaileva. Baltologiaa tutkielmassa edustaa tarkastelun kohdemaana Liettua, kielen ja kulttuurin puolelta. Sosiolingvistiikan puolelta löytyy tutkielman teoria, sosiolingvistisestä kirjetutkimuksesta ja metodi mukautetusta sisällönanalyysistä. (ks. enemmän kirjeiden sosiolingvistisestä tutkimuksesta luku 2.1). Sosiolingvististä tutkimusta edustaa myös luku 5.4, jossa olen eritellyt liettuan kielen erityispiirteitä, joita liettuan-kielisistä

kirjeteksteistä löytyy. Historian osuus tulee niin sanotun *uuden sotahistorian* puolelta, johon kokemus- ja mikrohistorian tutkiminen kuuluu. Makrohistoriaa edustaa luku 3, jossa esittelen kirjeiden ajan maailman eli historiallisen kontekstin missä kirjeet ovat syntyneet.

Tämä tutkielma pyrkii käsittelemään uudesta näkökulmasta Liettuan ja Suomen kulttuurien yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Vertailevan näkökulman kautta voidaan löytää uusia mahdollisuuksia naapurimaiden kulttuurientutkimuksiin, niin baltologian, sosiolingvistiikan kuin historiankin saralla. Tässä tutkielmassa tarkastellaan esiinnousseita teemoja, jotta aineistoja olisi mahdollista verrata keskenään.

Sota-ajan kirjeitä tulkitsemalla voi saada käsityksen siitä, miten ihmiset Liettuassa ja Suomessa ovat sota-aikana kokeneet ja käsitelleet sodan tuomia haasteita. Teemojen tarkastelun avulla yritän selvittää, löytyykö liettualaisten ja suomalaisten sota-ajalta mahdollisesti yhteistä kokemushistoriaa.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmani koostuu yhdeksästä luvusta. Ensimmäisessä luvussa johdattelen tutkimuksen aiheeseen ja kerron tutkimukseni tavoitteesta. Esittelen myös tutkimusmenetelmät ja käyn läpi tutkielman rakenteen. Toisessa luvussa käsitelen tutkimukseen käytettävän teorian ja aiemman tutkimuksen. Kolmannessa luvussa käyn läpi makrohistoriaosuuden eli sen, missä kontekstissa kirjeet ovat syntyneet. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseen käytettävän aineiston ja erittelen lähdeaineistoni haasteita. Viides luku on omistettu liettualaisille sota-ajan kirjeille, kirjeiden teemojen erittelylle ja liettualaisen kielen erityispiirteille. Kuudes luku käsittelee suomalaiset sota-ajan kirjeet teemoineen. Seitsemännessä luvussa vertailen molempien maiden sota-ajan kirjeitä ja esittelen kertyneitä havaintoja. Lopuksi kahdeksannessa luvussa pohdin aineistosta esiin tulleita tuloksia ja esittelen tutkielman johtopäätökset sekä jatkotutkimusmahdollisuudet. Yhdeksäs luku käsittelee tutkielman sisällön referoituna liettuaaksi. Tutkielman liitteenä on liettualainen kirjeaineisto suomennettuna.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA JA AIEMPI TUTKIMUS

Teoreettisesti tämä tutkimus sijoittuu kirjetutkimukseen ja on tutkimusalaltaan monitieteellinen sijoittuen baltologian, sosiolingvistiikan ja historian aloihin. Alaluvussa 2.1 tarkastelen kirjeiden sosiolingvistista tutkimusta. Alaluvussa 2.2 käsittelen sota-ajan kirjeiden tutkimusta ja alaluvussa 2.3 sota-ajan kirjeiden tutkimukseen liittyviä haasteita.

2.1 Kirjeiden sosiolingvistinen tutkimus

Kielitieteellisestä näkökulmasta kirjeet ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde, joiden kautta päästään tutkimaan myös historiallisia аспекteja. Kirjeitä on perinteisesti pidetty epäluotettavina tiedonlähteinä historian tutkimukselle subjektiivisuutensa vuoksi, mutta nykyisin kiinnostus on kääntynyt arkipäivän historiaan ja kirjeisiin kohdistuva tutkimus on lisääntynyt. (Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 12.)

Suomessa kirjeitä tutkinut etnologi Sonja Hagelstam (2011, 302) toteaaakin, että kirjeissä kommunikaatio ylittää ajan ja paikan, jolloin voidaan puhua dialogista. Myös kirjetutkimukseen perehtyneen professori Taru Norlundin (2013, 107) mukaan kirjeet ovat ajan ja paikan rajoitteet ylittävää kommunikaatiota. Näin kirjeitä pystytään tutkimaan kielitieteellisestä näkökulmasta, hyödyntäen historiallisen sosiolingvistiikan näkökulmaa (Norlund 2013, 107).

Liettualainen sosiolingvisti Aurelija Tamošiūnaitė on keskittänyt tutkimuksensa erityisesti tavallisten ihmisten kirjoittamiin kirjeisiin, kuten maanviljelijöiden ja sotilaiden kirjoittamiin kirjeisiin ja kirjeissä käytettyyn kieleen. Yhteistyössä Liettuan kielen instituutin kanssa hän aloitti liettualaisten kirjeiden keruuprojektin *Mūsų Laiškai* (suom. *Meidän kirjeemme*) vuonna 2008, jonka arkistosta on tämän tutkimuksen liettuankielinen kirjeaineisto peräisin. (Tamošiūnaitė 2012, 412.) Tamošiūnaitė on arvioinut, että kielelliset valinnat kertovat sosiaalisesta käyttäytymisestä ja ihmisten identiteetistä. Hän näkee kirjeiden kirjoittamisen sosiaalisena käytäntönä, joka on osa henkilökohtaista kokemusta sekä vuorovaikutusta. (Tamošiūnaitė 2014, 47.) Aurelija Tamošiūnaitėn mukaan kirjeiden kautta on päästy lähemmäksi eri ihmisryhmien

kielenkäyttöä menneinä aikoina ja kirjeitä on näin ollen voitu hyödyntää sosiolingvistisessä tutkimuksessa (Tamošiūnaitė 2013, 225–227; 239).

Sosiolingvistiikassa tarkastellaan kieltä sosiaalisena ilmiönä ja etsitään kielen vaihtelun takana olevia tekijöitä. Tavallisesti kieliyhteisöä tarkastellaan erilaisista näkökulmista, kuinka alueelliset, ajalliset ja sosiaaliset seikat ovat vaikuttaneet kieleen ja sen kehitykseen. (Nuolijärvi 2000, 13–15; 17–18.) Perinteinen sosiolingvistinen tutkimus on perehtynyt ensisijaisesti puhutun kielen variaatioihin ja muutoksiin, mutta historiallinen sosiolingvistinen tutkimus näkee kirjoitetun kielen yhtä arvokkaana tutkimuskohteena kuin puhutun. (Lillis 2000, 174–175; Norlund 107–109.) Sosiolingvistiikan avulla historioitsijat ovat etsineet sellaisia kielimuotoja, joiden kautta on voitu tutkia arkipäivän keskusteluja ja vanhoja kirjallisia kielimuotoja (Norlund 2013, 109).

Samaan tapaan kuin sosiolingvistiikassa, kirjehistorian tutkimuksessa on perinteisesti tarkasteltu kirjeiden kirjoittajien sosiaalisia taustatietoja. Kirjeiden sisältöön, kieleen ja tyyllisiin seikkoihin on vaikuttanut muun muassa kirjoittajien alueellinen ja kulttuurinen ympäristö, sukupuoli, ikä, koulutustausta ja yhteiskuntaluokka. (Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 16.)

Yleensä pelkkien kirjeiden perusteella ei ole mahdollista saada selville esimerkiksi kirjoittajan koulutustaustaa, kulttuurista ympäristöä tai kirjeiden kirjoittajan ikää. Näistä taustatiedoista voi mahdollisesti tehdä vain oletuksia. Tämän tutkimuksen aineistona käyttämieni kirjeiden kirjoittajien tarkkojen taustatietojen puuttumisen vuoksi ei ole mahdollista toteuttaa syvempää mikrotason sosiolingvististä tarkastelua, mutta tätä ei tule nähdä ongelmana, sillä makrotason tarkastelun kautta kirjeistä saa hyvän yleiskatsauksen aiheeseen, jota ei ole vielä tutkittu vertailevasti Suomen ja Liettuan välillä. Tässä tutkimuksessa aineistona käytetyistä kirjeistä kuitenkin selviää alueellinen ympäristö, eli kirjoittajien maantieteellinen sijainti Suomessa, Liettuassa ja rintamalla, näin ollen alueellista ympäristöä voidaan pitää sosiolingvistisenä taustatietona, jota vasten kirjeitä tarkastellaan ja verrataan toisiinsa. (Suojanen 1984, 20.)

Sosiolingvististä tutkimusta ja baltologiaa edustaa tässä tutkimuksessa erityisesti luku 5.4, jossa olen eritellyt liettuankielisen primaariaineiston perusteella liettuan kielen erityispiirteitä, joita kirjeaineistosta löytyy. Koska tutkielmani pääpaino on baltologiassa, en ole tehnyt suomenkielisestä kirjeaineistosta kielen osalta yhtä kattavaa katsausta kuin liettuankielisten kirjeiden osalta, vaan suomenkielisestä lähdeaineistosta on eritelty kirjetutkimuksen kannalta ominaisemmat piirteet luvussa 6.3.

2.2 Sota-ajan kirjeiden tutkimus

Tällä hetkellä sota-ajan kirjeiden tutkimisen suosio kasvaa, sillä aiemmin historian tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota pelkästään laajempiin kokonaisuuksiin eikä keskitytty yksilön kokemuksiin. *Uudeksi sotahistoriaksi* (eng. *New Military History*) kutsuttu suuntaus on pyrkinyt keskittymään yksilön historian kokemuksiin osana suurempaa joukkoa, laajentuen kohti inhimillisempää sodan kokemusta. (Bourke 2006, 21).

Historiantutkija Ville Kivimäen mukaan uusi sotahistoria eroaa perinteisestä sotahistorian tutkimuksesta nostamalla yksilön sotakokemukset esille (Kivimäki 2006, 74). Uuden sotahistorian tutkimus onkin haastanut Suomessa vanhan käsityksen yhtenäisestä sotakokemuksesta, tuomalla esille tavallisten ihmisten erilaiset, monipuoliset sota-ajan kokemukset. Uuden sotahistorian ja sen *kokemushistoriallisen* lähestymistavan kautta on mahdollista tuoda esille tavallisen yksilön kokemukset ja liittää ne osaksi vallitsevaa yhteiskuntaa. (Kivimäki 2006, 74–79.)

Ville Kivimäki on perehtynyt sodan kokemushistorian saksalaiseen tutkimukseen (Kivimäki 2006). Kivimäki mukailee saksalaisen historiantutkijan Reinhart Koselleckin teoriaa siitä, että *kokemusta* muokkaa sota-ajan tapahtumat, kokijan status sodassa sekä aiemmat kulttuurilliset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät (Kivimäki 2006, 74–79; Koselleck 1995, 324–333). Kokemushistorian teorian mukaan kokemus mielletään eletyn tilanteen tai tapahtuman kielelliseksi käsittämiseksi, johon vaikuttaa yhteisö ja ympäristö käsityksineen (Kivimäki 2006, 74–79). Kokemushistorian tutkimisessa on otettava huomioon, kuinka paljon itse sota-ajan tapahtumat ja kokijan aiemmat kokemukset, erilaiset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät ovat vaikuttaneet kokemuksen syntyyn. (Kivimäki 2006, 74–79; Koselleck 1995, 324–333.)

Yhteiseksi tai *jaetuksi* kokemuksen tekee Kivimäen mukaan juurikin välittömät sota-ajan tapahtumat. Jaettua kokemusta voitaisiin nimittää kollektiiviseksi kokemukseksi, mutta Kivimäen mielestä se on ongelmallinen käsite tutkimuksien kannalta. Ville Kivimäki korostaakin, että sota-ajan kokemuksia on yhtä monta kuin kokijaa. Tämä tarkoittaa sitä, että täysin yhtenäistä sota-ajan kokemusta ei voi olla olemassakaan. Näin ollen *jaettu kokemus* on käsitteenä varteenotettavampi antaen mahdollisuuden sekä henkilökohtaiseen kokemukseen, johon mahdollisesti joku toinen pystyy omakohtaisesti samaistumaan. (Kivimäki 2006, 75–79.)

Yleisesti sota-ajan kirjeiden tutkimus kuuluu siis uuden historian tutkimuksen piiriin, jossa hyödynnetään kokemushistoriallista lähtymistä, siirtyen suurimmista kokonaisuuksista pienempiin eli makrohistorian tutkimisen sijasta mikrotasolle. (Kivimäki 2006, 74–79; Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 7.)

Mikrohistoriallinen tutkimus on keskittynyt yksilöiden, perheiden tai yhteisöjen historiaan ja kokemukseen ja sen vahvuutena nähdään tapauskohtainen konkreettisuus (Peltonen 1999, 38–39). Italialaisen historiografian Giovanni Levin (Levi 2001, 97–100) mukaan historiantutkimuksessa mikrohistorialliseksi perspektiiviksi mielletään rajatun ja ”pienen” yhteiskunnallisen ilmiön analyysi. Levi on esittänyt, että mikrohistoriallisen otteen kautta voidaan löytää uusia tulkintoja jo tutkituista aiheista ja avartaa näin ollen tietämystä (Levi 2001, 118–119).

Sota-ajan mikrohistoriaa tutkineen Ilari Taskisen (2015, 13) mukaan, Suomessa tietomme yksilön sodankokemuksista on varsin vähäiset, sillä suomalainen historian tutkimus on keskittynyt aiemmin selvittämään faktatiedot kaatuneista, taistelujen kuluista, poliittisista päätöksistä, sodan syistä ja seurauksista. Historioitsija Matti Peltosen mukaan (Peltonen 1999, 38–39) mikrohistoriallinen näkemys ei rajaa aiheita pelkästään yksilötason historiaan vaan makrotason historia on läsnä. Makrohistoriallista ja perinteistä sotahistoriaa edustaa tutkielmani luku 4, Kirjeiden ajan maailma.

Tutkielmassani hyödynnän uuden sotahistorian kokemushistoriallista lähestymistapaa sekä mikrohistoriallista näkemystä, sillä tutkin ensisijaisesti kolmen tavallisen perheen sodan aikaista kirjeenvaihtoa ja kokemushistoriaa, esitetyn kokemushistorian teorian mukaisesti. (Kivimäki 2006, 74–79.)

Kirjeenvaihto oli sotien aikana lähestulkoon ainoa tapa pitää yhteyttä kodin ja rintaman välillä, minkä vuoksi se antaa historian tutkijoille monipuoliset tutkimusmahdollisuudet, mutta tuo mukanaan myös haasteita (Taskinen 2015,13).

2.3 Sota-ajan kirjeiden tutkimuksen haasteet

Sota-ajan kirjeiden tutkimus on ollut aiemmin vähemmän arvostettua, mutta mikrohistorian tutkimuksen yleistymisen vuoksi nykyään myös yksilötasonhistoriakokemukset halutaan ottaa huomioon. Aikaisemmin tutkittiin makrotason historiaa, mutta nykyään halutaan tutkia myös yksilön kokemuksia sodasta, vielä kun se on mahdollista näinkin pitkän ajan jakson jälkeen. Tänä päivänä sota-ajan kirjeet ja niiden sisältö ovat enemmän sotien jälkeisten sukupolvien mielenkiinnon kohteina, joiden avulla pääsee tutustumaan isovanhempiin ja aiempiin sukupolviin. Tärkeänä tutkimuskohteena on pidetty kysymystä kirjeiden välittämästä sotakokemuksesta eli siitä, mitä kirjeet kertovat sodan tapahtumista ja sodassa eläneiden ihmisten tunteista ja ajatuksista. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 7.)

Usean tutkijan toimittama kirja *Kirjeet ja historian tutkimus* puoltaa kirjeiden sekä muiden yksityisluonteisten ja henkilökohtaisten lähteiden käytön mahdollisuuksia ja metodeja historian tutkimuksen saralla. Teos käsittelee laajasti eri aikakausien kirjeiden mahdollisuuksia historioitsijoiden kannalta. Tutkimuskirjallisuus sisältää näin ollen sekä uuteen että vanhaan sotahistorian tutkimustraditioon pohjautuvia teoksia, mikä antaa oivat lähtökohdat tutkimusaiheen monipuoliselle ja syvälliselle ymmärtämiselle. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 20–21; Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 10.)

Kirjeitä tutkittaessa yhä useampi tutkija valitsee tutkimusaineiston niiden tarjoaman hedelmällisyyden eikä niinkään totuuden perusteella. Usein tutkimukseen valitut kirjeet ovat siis tutkijan valitsemia, eli kirjetutkimuksen subjektiivisuus on hyvä pitää mielessä. Lisäksi nykypäivään säilyneet kirjeet ovat vain pieni määrä siitä mitä sodan aikana lähetettiin. (Kemppainen 2006, 21; Leskelä-Kärki 2006, 66.) Toisen maailmansodan aikana sota-ajan kirjeidenvaihtoa häiritsi myös tiukka postisensuuri, jonka vuoksi

kirjeiden tarjoama maailma ei aina ole täysin todenmukainen (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 30).

Historiantutkimuksen kannalta kirjeiden lähdeaineisto ei ole relevantein tutkiessa sotatapahtumia, sillä kirjeiden sisältö oli pääosin tarkoitettu vain kahden ihmisen väliseksi kommunikoinniksi (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 21). Kielentutkimuksen kannalta sota-ajan kirjeet ovat mitä otollisin kenttä varsinkin sosiolingvistiikan tutkijoille, sillä kirjeiden perusteella voi tulkita sanaston käyttöä ja kieliopillisia seikkoja kielestä (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 25). Kirjoitustaidon huomioiminen on tärkeä seikka kirjeiden tutkimuksessa eikä sota-ajan kirjeitä voi verrata sotien jälkeen taitavasti ja ajalla kirjoitettuihin muistelmiin. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 25.)

Lisäksi tutkittaessa sota-ajan kirjeitä on pidettävä mielessä sensuurin vaikutus kirjeisiin. Sensuuri vaikeutti ja viivästytti kirjeenvaihtoa aina ensimmäisestä maailmansodasta lähtien (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 30). Sota-ajan kirjeiden tarkastamisella haluttiin varmistaa, ettei postin mukana kulkenut viholliselle hyödyllistä tietoa. Kirjesensuuri poisti kirjeistä kielletyt asiat tai sanonnat, esimerkiksi sellaiset paikannimet, jotka olivat sotastrategisesti merkittäviä (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 35–38). Kirjesensuurin vaikutukset on siis otettava huomioon tutkittaessa sota-ajan kirjeitä. Nykyisin ehdottomasti tutkituimpia kirjeitä ovat ensimmäisen ja toisen maailmansodan jälkeisen ajan kirjeet, sillä vasta silloin kenttäposti toimi ja kirjeiden lähettäminen mahdollistettiin laajemmin. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 84–85.)

Yksi suurimpia haasteita tutkittaessa sota-ajan kirjeitä on tekstilingvistinen ongelma. Tekstilingvistisiin ongelmiin kuuluu tekstin rajaaminen eli kysymys siitä, ovatko kaikki saman kirjeen kappaleet ja erilaiset sivuhuomautukset edes samaa yhtenäistä tekstiä vai pitäisikö ne ottaa huomioon pidemmällä aikajaksolla, dialogitekstin tavoin. (Suojanen 1984, 12.)

Vaikka Liettuassa ja Suomessa on tehty aiempaa kirjetutkimusta, ei sitä kuitenkaan ole koskaan tehty maiden välillä vertailevasti. Tämä on tuonut omat haasteensa tähän tutkimukseeni, varsinkin lähdeaineiston rajoittuneisuudessa ja lähdeaineiston valinnassa. (ks. luku 4).

3 KIRJEIDEN AJAN MAAILMA

Voidakseni analysoida sota-ajan kirjeiden sisältöä, on minun ymmärrettävä, millaisessa maailmassa kirjeiden kirjoittajat elivät. Tutkijan on oleellista ymmärtää kirjeiden kirjoittajien maailmankuvaa, aikaa ja paikkaa missä kirjeet syntyivät ja mitkä asiat vaikuttivat kirjeiden syntyhetkellä. Tämän vuoksi koen aiheelliseksi avata historian vaihteita kirjeiden lähettämisvuosilta vuosien 1939 ja 1945 välillä makrohistoriallisen tarkastelun kautta. Kirjeet eivät syntyneet tyhjiössä, vaan niiden syntymiseen on vaikuttanut ympäröivä maailma. Tänä päivänä tiedämme, että Baltian maiden ja Suomen tilanteen taustalla ratkaisevassa asemassa oli Molotov-Ribbentrop-etupiirisopimus, jonka salaisen lisäpöytäkirjan perusteella suurvallat jakoivat itäisen Euroopan vaikutuspiireihin. Neuvostoliitto myönsi sopimuksen melkein 50 vuotta tässä tutkielmassa aineistona käytettyjen kirjeiden kirjoittamisen jälkeen. (Loaber, 1999).

3.1 Liettuan ulkopoliittinen tilanne ennen toista maailmansotaa

Koko Euroopan poliittinen tilanne muuttui, kun Adolf Hitlerin (1889–1945) johtamat kansallissosialistit nousivat johtoon Saksassa vuonna 1933. Liettuan, kuten muidenkin Baltian maiden turvallisuustilanne heikentyi huomattavasti 1930-luvun loppupuolella. Kansainliittoon vahvasti tukeutuneet Baltian maat saivat huomata Kansainliiton arvovallan murentumisen niin Natsi-Saksan kuin fasistisen Italian laajenemispoliitiikan seurauksena. (Kasekamp 2013, 170–172).

Baltian maiden välille kirjoitettiin ystävyys- ja yhteistyösopimus, *Baltian entante*, mutta silti Viron, Latvian ja Liettuan keskinäistä yhteistyötä monimutkaisti maiden eriävät käsitykset muiden naapurimaiden aiheuttamista uhista. Viro näki Neuvostoliiton ainoana vihollisena ja Latvia taas koki Neuvostoliiton kuin Saksankin varteenotettavina uhkina, mutta sen sijaan molemmat, Viro sekä Latvia pitivät Puolaa liittolaisenaan. Liettualle Neuvostoliitto oli ollut tärkeä liittolainen

juurikin Puolaa vastaan aina Vilnan kysymyksestä¹ vuodesta 1920 lähtien. (Kasekamp 2013, 170–172).

Neuvostoliiton näkökulmasta tarkasteltuna, balttilainen yhteistyö nähtiin uhkana ja näin ollen Neuvostoliitto hyödynsikin Liettuan ja Puolan välistä Vilnaa koskevaa kiistaa estääkseen Baltian maiden mahdollisen liittoutumisen. Liettua olikin ensimmäinen Baltian maa, joka allekirjoitti hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa vuonna 1926. (Kasekamp 2013, 172).

Tarkastellessa Baltian geopoliittista tilannetta ennen toista maailmansotaa on huomioitavaa, että Liettua oli Baltian maista ainoa, jolla ei ollut yhteistä rajaa Neuvostoliiton kanssa, ja se oli ainoa maa, jolla oli yhteinen maaraja Saksan kanssa (Kasekamp 2013, 172).

Liettuan turvallisuuskysymys kiristyi entisestään rajaselkkauksessa maaliskuussa 1938, kun puolalainen rajavartija sai surmansa ja tämän seurauksena Puolan hallitus julisti Liettualle ultimaatumin, minkä mukaan maiden tulisi solmia diplomaattisuhteet uudelleen. Liettua joutui taipumaan uhkavaatimukseen ja näin ollen Liettua tunnusti Vilnan alueen kuulumisen Puolalle ja maan täytyi siten tunnustaa Kaunas maan pääkaupungiksi Vilnan sijasta. (Kasekamp 2013, 172–173.)

Epävarmuus rauhan säilymisestä Euroopassa kasvoi 1930-luvun loppupuolella, jonka seurauksena tammikuussa 1939 myös Liettua seurasi Skandinavian maiden esimerkkejä hakien turvaa puolueettomuusjulistuksesta (Kasekamp 2013, 173). Huoli sodan syttymisestä kasvoi entisestään, kun maaliskuussa 1939 Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentrop pakotti Liettuan luovuttamaan Memelin (nykyään Klaipėda) alueen takaisin Saksalle (Alenius 2000, 236).

Keväällä 1939 natsi-Saksa käynnisti salaiset hyökkäysvalmistelut Puolaa vastaan. Alustavaksi hyökkäysajankohdaksi oli sovittu 1. syyskuuta ellei Puolan kanssa käydyt

¹ Vilnan kysymys: Puolan ja Liettuan välinen kiista Vilnan kaupungista. 9. lokakuuta 1920 puolalaiset valloittivat Vilnan alueen, jonka seurauksena Vilna liitettiin osaksi Puolaa 24. maaliskuuta 1922. Kansainliitto vahvisti Vilnan alueen kuulumisen Puolalle vuonna 1923, tämä johti diplomaattisten suhteiden katkeamiseen. (Kasekamp 2013, 149–151).

neuvottelut maa-alueiden käyttöön otosta tuottaisi tulosta. Kesällä 1939 Iso-Britannia ja Ranska yrittivät saada Neuvostoliiton suostuteltua Saksan vastaiseen liittoutumaan tuloksetta, sillä maat eivät suostuneet Neuvostoliiton vaatimuksiin käyttää puolueettomien naapurimaiden eli Baltian ja Puolan alueita puolustautumiseen. (Alenius 2000, 236).

3.2 Molotov-Ribbentrop-sopimus lähtölaukauksena toiselle maailmansodalle

Natsi-Saksa halusi välttää kahden rintaman sodan, joten Neuvostoliitolle tarjottiin hyökkäämättömyyssopimusta. Maailmalle uutinen kahden ideologisen arkkivihollisen hyökkäyssopimuksesta levisi 23. päivänä elokuuta 1939. (Alenius 2000, 236; Kasekamp 2013, 176). Hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoittaneiden ulkoministereiden mukaan nimetty Molotov-Ribbentrop-sopimus sisälsi myös salaiseen lisäpöytäkirjan, joka jakoi itäisen Euroopan kahtia. Neuvostoliiton etupiiriin kuului alun perin niin Suomi, Viro, Latvia kuin Puolan itäosat, kun taas Liettua yhdessä Puolan länsiosan kanssa Saksan piiriin (Kasekamp 2013, 176). Sopimuksella kumpikin suurvalta antoi toiselle siunauksensa valloittaa omaan etupiiriin luvattut alueet (Alenius 2000, 236).

Saksa aloitti toisen maailmansodan 1. syyskuuta 1939 hyökkäämällä Puolaan, vain runsaan viikon kuluttua Neuvostoliiton kanssa solmitusta hyökkäämättömyyssopimuksesta. Puolan itsenäisyyden taanneet Englanti ja Ranska puolestaan julistivat sodan Saksalle. Neuvostoliiton avustuksella Puola jaettiin Saksan etupiiriin (sopimuksen mukaisesti) syyskuun loppuun mennessä. Puolan menestyksekkään valloituksen seurauksena etupiiriin sopimusta muutettiin 28. syyskuuta 1939, niin, että Liettua siirtyi Neuvostoliiton etupiiriin ja Saksa suuremman osuuden Puolasta. Tämän muutoksen jälkeen kaikki Baltian tasavallat kuuluivat Neuvostoliiton etupiiriin. (Alenius 2000, 236; Kasekamp 2013, 177).

Heti etupiiriin muutoksen jälkeen Neuvostoliitto alkoi toteuttaa Molotov-Ribbentrop-sopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan mukaista suunnitelmaa Baltian ja Suomen valloittamisesta (Alenius 2000, 236). Neuvostoliitto painosti Baltian maita luovuttamaan sotilastukikohtia puna-armeijan tarpeisiin, lokakuun 10. päivään 1939 mennessä kaikki Baltian maat olivat antaneet periksi Neuvostoliiton vaatimuksille,

joista viimeisimpänä suostui Liettua saaden korvauksena takaisin Puolan miehittämän Vilnan alueen, sillä Neuvostoliitto oli miehittänyt Puolan itäisiä osia ja tarjosi sitä nyt korvaukseksi tukikohtavaatimuksia vastaan (Kasekamp 2013, 177).

Aina kevääseen 1940 saakka Neuvostoliitto pitäytyi puolueettomien Baltian maiden tukikohtia koskeneissa sopimuksissa, vaikkakin se toistuvasti pyysi lisäämään tukikohtien sekä henkilöstön määrää Baltian maissa (Kasekamp 2013, 178).

3.3 Ensimmäinen neuvostomiehitys 1940–1941

Saksan sotamenestys läntisessä Euroopassa, johti siihen, että Neuvostoliitto jatkoi etupiirijakoa Baltian maissa. Keväällä 1940 Baltian maille esitettiin uhkavaatimukset, joissa vaadittiin puna-armeijan joukkojen lisäämistä sekä maiden hallitusten muodostamista ”neuvostoystävällisiksi”. Baltian mailla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin myöntyä Neuvostoliiton uhkavaatimuksiin, sillä Viroon, Latviaan ja Liettuaan sijoitetut neuvostojoukot olivat maiden armeijoita huomattavasti suuremmat. Baltian maat alistuivat kohtaloonsa ja maiden hallitukset vaihdettiin Moskovan käskyjen mukaisiksi kesäkuun 21. päivään mennessä. (Kasekamp 2013, 179.)

Kesällä 1940 alkoi Baltian maiden täysimääräinen sovjetisointi, maiden poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen järjestelmä muokattiin neuvostoesikuvan mukaiseksi (Alenius 2000, 239). Heinäkuussa 1940 järjestettiin Baltian maissa maiden perustuslakien vastaisella aikataululla vaalit, joihin asetettiin ehdokkaiksi vain kommunisteja ja vaalitulokset muunneltiin Neuvostoliiton käskyjen mukaisesti. Heinäkuun loppuun mennessä kaikissa Baltian maissa oli uudet parlamentit, jotka julistivat Viron, Latvian ja Liettuan sosialistisiksi neuvostotasavalloiksi, samalla pyytäen maiden hyväksymistä osaksi Neuvostoliittoa. Elokuun alussa vuonna 1940 Neuvostoliiton korkein neuvosto hyväksyi maiden hallituksien pyynnön ja näin ollen Baltian maista tuli sosialistisia neuvostotasavaltoja. Länsivallat eivät kuitenkaan tunnustaneet Baltian liittämisen laillisuutta Neuvostoliittoon. (Alenius 2000, 239–240; Kasekamp 2013, 182.)

Neuvostoliittoon liittämisen jälkeen Baltian maiden poliittinen järjestelmä organisoiitiin uudelleen, jolloin kommunistinen puolue julistettiin ainoaksi sallituksi, ei-

kommunistiset poliitikot, armeijan upseerit ja tärkeimmät kulttuurihenkilöt likvidoitiin tai kuljetettiin Neuvostoliiton vanki- tai tuhoamisleireille. Teollisuus ja maatalous sosialisoitiin ja kansallinen kulttuuri pyrittiin tukahduttamaan veristen puhdistusten ja terrorin avulla. (Alenius 2000, 239–243.) Punainen terrori huipentui kesäkuun 14.päivänä 1941, jolloin kaikissa kolmessa Baltian maissa toteutettiin yhtäaikaista joukkokarkotusta, joiden uhreiksi joutui samanaikaisesti n. 18 000 liettualaista, n. 15 000 latvialaista ja n. 10 000 virolaista (Kasekamp 2013, 184).

3.4 Saksan miehityskausi 1941–1944

Baltian maiden yhteiskunnallisen elämän neuvostolaistaminen ja Stalinin harjoittama terrori joukkokyydityksineen oli edennyt jo varsin pitkälle kesään 1941 mennessä, jolloin maailmansodan yleistilanne muuttui Saksan irrottautuessa Molotov-Ribbentrop-sopimuksesta ja aloittamalla yllätyshyökkäyksen Neuvostoliittoon 22. kesäkuuta 1941. Saksan joukot etenivät Baltiaan erittäin nopeasti, Liettua valloitettiin muutamassa päivässä, Latvia heinäkuun alkupäivinä ja Viro syyskuuhun mennessä. (Alenius 2000, 243; Kasekamp 2013, 184.) Saksan maahantunkeutumisen myötä balttilaisissa heräsi toive neuvostoterrorin päättämisestä ja maiden itsenäisyyden palauttamisesta.

Neuvostoviranomaiset käyttivät sodan syttymistä verukkeena Baltian maiden ryöstämiselle, joukkojen pakottamiseksi osaksi puna-armeijaa ja maan tuhoamiselle, suorittaen ”poltetun maan taktiikkaa”. Baltiassa ei käytännössä tehty lainkaan aseellista vastarintaa saksalaisia vastaan, vaan pikemminkin yhteistyötä Saksan kanssa Neuvostoliittoa vastaan. Baltian maiden toiveena oli saada tästä yhteistyöstä palkinnoksi autonominen asema Saksan alaisuudessa tai täysi itsenäisyys. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. (Alenius 2000, 243; Kasekamp 2013, 185–187.)

Natsi-Saksan komennossa Baltian maista ja suuresta osasta Valko-Venäjää muodostettiin Ostlandin valtakunnankomissariaatti (saks. *Reichskommissariat Ostland*) ja Natsi-Saksa pidatti itselleen Neuvostoliiton kansallistaman omaisuuden, riistäen Baltian maiden resursseja sotatoimia varten. Saksalaiset kuitenkin kunnioittivat paikallista kulttuuria sallien esimerkiksi kansallisten symbolien ja maiden omien kielten käytön, näyttäytyen näin ollen kansan silmissä paremmalta vaihtoehdolta kuin kommunistivalloittajat. (Kasekamp 2013, 185–187.)

Alun mukautuvuus saksalaisia miehittäjiä kohtaan kaikkosi pian Baltian maissa. Kesällä 1941 Baltiassa toiveet itsenäisyyden palauttamisesta saatiin unohtaa, sillä saksalaiset pyrkivät laajentamaan yhteistyötään Baltian kansallismielisten keskuudessa. Tähän ei kovinkaan moni balttilainen suostunut, vaan tilannetta seurasi kansallismielisten vangitseminen ja lopulta surmaaminen. (Alenius 2000, 245.)

Suurimmat menetykset kärsi kuitenkin Baltian juutalaisväestö. Uusi miehittäjä lähti toteuttamaan suunnitelmaa Itä-Euroopan väestön rodullisesta uudelleen järjestelystä aina kesästä 1941 lähtien, tärkeimpänä tavoitteenaan juutalaisväestön tuhoaminen. Baltiassa juutalaisväestön eliminoiminen tapahtui kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa teloitettiin enemmistö paikallisista juutalaisista kesän ja syksyn 1941 aikana. Tätä seurasi juutalaisten pakkotyö getoissa aina vuoden 1942 alusta kevääseen 1943 saakka. Eliminoinnin viimeisessä vaiheessa, kesästä 1943 elokuuhun 1944, juutalaisten getot tuhottiin. Toisen maailmanloppuun mennessä juutalaisia oli tapettu lähemmäksi 200 000. (Kasekamp 2013, 188–190.)

3.5 Toinen neuvostomiehitys 1944–1991

Tilanne Baltiassa muuttui jälleen, kun toisen maailmansodan taistelutanner siirtyi idästä lähemmäksi Baltian maiden rajoja alkuvuonna 1944. Baltit, jotka olivat aiemmin olleet vastahakoisia palvelemaan Saksaa, joutuivat tekemään valinnan saksalaisten tai uhkaavan uuden neuvostomiehityksen väliltä. Saksan miehityshallinto koettiin vähemmän ankaraksi, kuin kommunistihallinto ja balttilaisilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin myöntyä natsi-Saksan kutsuntoihin puolustaakseen Baltian maaperää puna-armeijan hyökkäykseltä. (Alenius 2000, 249; Kasekamp 2013, 192–193.)

Baltiasta saatiin koottua joukkoja, jotka osallistuivat saksalaisten riveissä taisteluihin puna-armeijaa vastaa vuoden 1944 taisteluissa. Toisaalta puna-armeijan joukoissa natsi-Saksaa vastaan taisteli myös joukko pakkovärvättyjä balttilaisia. (Alenius 2000, 249.) Puna-armeija aloitti suurhyökkäyksen Liettuassa heinäkuussa 1944, jota seurasi elokuun taistelut Latviassa ja Virossa. Marraskuuhun 1944 mennessä, koko Baltia oli neuvostojoukkojen hallussa lukuun ottamatta Kuurinmaata, jossa saksan joukot oli

motitettu. (Alenius 2000, 250.) Taistelut Baltian maaperällä jatkuivat aina sodan loppumiseen toukokuuhun 1945 saakka. Neuvostoliitto sai Baltian uudelleen miehitettyä² ja jatkoi samanlaista miehityspolitiikkaa, kuin ensimmäisen neuvostomiehityksen aikana vuosina 1940 – 1941. Baltian maihin perustettiin miehityshallinto, kommunistivalta vakiinnutettiin ja talous sekä kulttuurielämä sovjetisoitiin. Länsivallat eivät kuitenkaan tunnustaneet Baltian kuulumista Neuvostoliittoon. Toinen neuvostomiehitys Baltian maissa kesti aina vuoteen 1991 saakka. (Alenius 2000, 251.)

Toisen maailmansodan päättyessä Itämeren maiden rajat muuttuivat jälleen kerran. Viro, Latvia ja Liettua katosivat kartalta ja niistä tehtiin neuvostotasavaltoja. Suomi sai säilytettyä itsenäisyytensä, mutta menetti Karjalan alueen sekä joutui maksamaan Neuvostoliitolle sotakorvauksia. (Kasekamp 2013, 197.) Aseellinen taistelu ei kuitenkaan päättynyt Baltiassa toiseen maailmansotaan, vaan vastarinta neuvostomiehitystä vastaan jatkui metsäveljien³ taistellessa Baltian maiden itsenäisyyden puolesta. Stalinin suorittamat puhdistukset ja vainot lopulta nujersivat vastarintajoukot. Toinen neuvostomiehitys Baltian maissa kesti aina vuoteen 1991 saakka, jolloin maat itsenäistyivät. (Alenius 2000, 251; Kasekamp 2013, 198.)

3.6 Suomen ulkopoliittinen tilanne ennen toista maailmansotaa

1930-luvun alussa Euroopan epävakaa tilanteen ja Saksan sotaan varustautumisen vuoksi Neuvostoliitto solmi hyökkäämättömyyssopimuksia länsinaapureidensa kanssa, Suomen kanssa jo vuonna 1932 (Jyränki 2017, 162). Neuvostoliiton pääsy Kansainliiton jäseneksi vuonna 1934 huoletti kuitenkin Suomessa ja näin ollen Suomi päätyi kannattamaan virallisesti pohjoismaista linjaa vuonna 1935. Pohjoismaiseen linjaukseen kuului puolustuspoliittinen puolueettomuus. (Meinander 2017b, 229.)

Saksan laajentumispolitiikka heijastui myös Suomeen. Vuonna 1938, kun Saksa oli liittänyt Itävallan osakseen, esitti Neuvostoliiton johto Suomelle uhkakuvan, jonka

² Teheranin konferenssissa 1943, länsivallat suostuivat Stalinin vaatimukseen saada Baltian valtiot uudelleen hallintaansa (Kasekamp 2013, 194).

³ Metsäveljet eli Liettuan vapaaehtoisarmeija vetäytyi metsiin ja aloitti sissisodan (Kuodytė & Tracevskis, 2006).

mukaan Saksa hyökkäisi Neuvostoliittoon Suomen alueen kautta. Ja jos niin tapahtuisi, ei Neuvostoliitto jäisi odottaman rajan taakse, vaan toisi joukkonsa Suomeen. Ja mikäli Suomi taistelisi Neuvostoliiton rinnalla Natsi-Saksaa vastaan, vetäisi Neuvostoliitto joukkonsa pois Suomesta sodan jälkeen. Suomen hallitus lopetti neuvottelut vedoten puolueettomuuteen. (Jyräki 2017, 163–164; Meinander 2017b, 226–228.)

Myöhemmin keväällä 1939 Neuvostoliitto tarjosi Suomelle mahdollisuutta vaihtaa Leningradin puolustuksen kannalta tärkeitä Suomenlahden saaria alueisiin Itä-Karjalassa, mutta Suomi torjui tämänkin ehdotuksen. Elokuussa 1939 Saksa ja Neuvostoliitto tekivät keskinäisen hyökkäämättömyyssopimuksen, jonka salaisessa lisäartiklassa jaettiin etupiireihin itäisen Euroopan valtiot, joista Suomi kuului Neuvostoliiton piiriin. (Meinander 2017b, 227.)

3.7 Suomen talvisota 1939–1940

Neuvostoliitto esitti aluevaatimuksia etupiiriin mukaisesti myös Suomelle Moskovan neuvotteluissa lokakuun ja marraskuun 1939 aikana. Neuvostoliitto vaati, että raja Karjalankannaksella siirrettäisiin kauemmas Leningradista. Samalla Neuvostoliitto vaati haltuunsa Suomenlahden saaria sekä Hankoniemen vuokralle. Vastineeksi Suomi saisi pinta-alaltaan suuremman alueen Itä-Karjalasta. Alkupalven 1939 neuvottelut katkesivat, sillä Suomi ei myöntynyt Neuvostoliiton esittämiin aluevaatimuksiin. Näin ollen Suomessa järjestettiin varatoimenpiteenä ylimääräiset kertausharjoitukset. Katkenneiden neuvotteluiden tuloksena Neuvostoliitto aloitti sotatoimet. (Jyräki 2017, 164–166.)

Marraskuun 26. päivänä 1939 Neuvostoliitto ilmoitti Suomen tulittaneen Mainilan kylää rajan yli tykeillä. Suomalaiset kiistivät tämän jyrkästi. Neuvostoliitto kieltäytyi puolueettomasta tutkinnasta ja näin ollen diplomaattisuhteet maiden välillä katkesivat 29. marraskuuta 1939. Päivää myöhemmin, 30.11.1939 Neuvostojoukot hyökkäsivät Suomeen rajan yli sekä ilmaitse, pommittaen eteläisen Suomen kaupunkeja. Samaan aikaan Neuvostoliitto yritti saada Länsivallat uskomaan, että Suomi haluaisi liittyä vapaaehtoisesti osaksi Neuvostoliittoa, jonka vuoksi oli perustettu neuvostoliittolaisten avustuksella Terijoen hallitus, jota johti kommunisti Otto Wille Kuusinen. (Meinander

2017b, 228.) Terijoen hallitus epäonnistui kuitenkin tavoitteessaan, sillä Länsivallat eivät uskoneet Neuvostoliiton syyttömyyttä ja näin ollen Neuvostoliitto erotettiin Kansainliitosta. Tulokseton neuvostopropaganda vahvisti entisestään suomalaisen taistelutahtoa. (Meinander 2017b, 228.)

Talvisodan alussa Neuvostoliiton tavoitteena oli Suomen miehittäminen. Neuvostoliiton hyökkäyssuunnitelmat perustuivat puna-armeijan määrälliseen ylivoimaan ja Stalin uskoi, että puna-armeijan sotamateriaalin ja tulivoiman riittävän Suomen valloittamiseen. Sota ei kuitenkaan sujunut Stalinin odottamalla tavalla. Pohjoisen kylmä, runsasluminen talvi, itärintaman suuret metsät ja mottitaktiikka auttoi suomalaisia torjumaan miesylivoiman johtaen puna-armeijan suuriin tappioihin. (Meinander 2017b, 229.)

3.8 Moskovon rauhansopimus 13.3. 1940

Länsimaiden sympatiat olivat Suomen puolella, länsivaltojen tarjoten apuaan Suomelle ilman virallista avunpyyntöä. Stalin pelkäsi länsivaltojen sekaantumista sotaan, sillä mitä kauemmin sota kestäisi, kasvoi suuremmaksi vaara, että länsivallat lähettäisivät joukkojaan Suomen avuksi. Neuvostoliitto tarvitsisi arvovaltasyistä voiton, jonka vuoksi Stalin päätti pakottaa Suomen rauhaan. (Meinander 2017b, 230.)

Helmikuussa 1940 Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen Karjalankannaksella. Valtavan puna-armeijan ylivoiman edessä Suomen armeijan tilanne sotilaallisesti kestämaton. Tämän vuoksi Suomen hallitus suostui aloittamaan rauhantunnustelut Neuvostoliiton kanssa, ankarista rauhanehdoista huolimatta. (Meinander 2017b, 230.) Talvisodan taistelut kestivät 105 päivää päättyen 13.3.1940 Moskovon rauhansopimukseen. (Jutikkala & Pirinen 1999, 391–395.) Talvisodan taisteluissa suomalaiset onnistuivat torjumaan Neuvostoliiton yrityksen Suomen miehittämisestä, mutta Moskovon rauhanehtojen mukaisesti Suomi joutui luopumaan suurista maa-alueista, suuremmista mitä Moskova oli alun perin vaatinut, mutta talvisodan ihme toteutui, Suomi sai pitää itsenäisyytensä. (Kasekamp 2013, 178.) Moskovon rauhansopimusta seurasi välirauhan aika.

3. 9 Keskellä suurvaltapolitiikkaa, kohti jatkosotaa

Euroopan poliittinen tilanne muuttui jälleen vuoden 1940 kesään mennessä. Saksalaiset olivat valloittaneet Tanskan, Norjan, Belgian, Hollannin sekä Ranskan. Samaan aikaan Neuvostoliitto toteutti Molotov-Ribbentrop-etupiirisopimusta liittäen Baltian maat itseensä kesällä 1940. Suomessa pelättiin Neuvostoliiton uutta hyökkäystä eikä Suomi halunnut kokea samaa kohtaloa, kuin Baltian maat ja niiden väestö: pakkoliittämistä Neuvostoliittoon ja väestön joukkokarkoittamista Siperiaan. (Meinander 2017b, 232.) Suomi jäi käytännössä Saksan ja Neuvostoliiton väliin. Suomella oli tuoreessa muistissa talvisota, joka oli osoittanut, ettei länsivalloilta tulisi sotilaallista avustusta, jos kyse oli Suomen itsenäisyydestä. Suomen geopoliittisen aseman vuoksi tarvittiin vahva liittolainen, jotta Suomi pystyisi säilyttämään itsenäisyytensä Neuvostoliiton varjosta huolimatta. (Meinander 2017b, 231.)

Elokuussa 1940 Saksa kävi Suomen kanssa salaisia neuvotteluja, jonka seurauksena Suomi antoi saksalaisjoukoille kauttakulkuluvan kulkea Suomen kautta Saksan miehittämään Norjaan ja Saksa puolestaan lupasi toimittaa Suomelle aseita ja viljaa. (Meinander 2017b, 232.) Syksyn 1940 kuluessa Suomen ja Saksan suhteet tiivistyivät entisestään. Marraskuussa 1940 Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov vaati Saksaa kunnioittamaan vuoden 1939 etupiirijakoa, joka ei Neuvostoliiton mukaan ollut toteutunut, sillä puna-armeija ei saanut Suomea valloitettua ja Neuvostoliitto vaatikin lupaa viedä Suomen asia loppuun. Hitler ei myöntynyt vaatimuksiin. (Meinander 2017b, 232.)

Suomen ja Saksan lähentyneet suhteet johtivat joulukuussa 1940 Saksan tiedusteluun Suomen halukkuudesta osallistumisesta Saksan suunnittelemaan hyökkäykseen Neuvostoliittoon. Suomi hyväksyi tarjouksen ja kevään 1941 aikana sovittiin Suomen ja Saksan sotilaallisen yhteistyön linjat ja sisältö idänhyökkäyksen ajaksi, jossa asevelisopimuksen mukaan saksalaiset vastaisivat Pohjois-Suomen hyökkäyksestä ja suomalaiset Karjalan osuudesta. Suomalaiset toivoivat valloittavansa takaisin talvisodassa menetetyt maa-alueet. Hyökkäyksen Neuvostoliittoon eli operaatio Barbarossan uskottiin olevan ohi viimeistään syksyllä 1941. (Jyränki 2017, 178; Meinander 2017b, 232.)

Saksa aloitti suurhyökkäyksen Neuvostoliittoon 22. kesäkuuta 1941, jolloin Hitler julisti hyökkäyksen tapahtuvan aina Jäämereltä Mustalle merelle saakka. Operaation alkamisen jälkeen, Suomi kuitenkin julistautui puolueettomaksi ja ilmoitti, että suomalaiset eivät osallistu Saksan hyökkäykseen. (Jyränki 2017, 181.) Suomen armeija ei osallistunut hyökkäykseen ennen kuin Neuvostoliitto pommitti 25. kesäkuuta suomalaisia kaupunkeja, minkä seurauksena Suomen katsottiin olevan puolustussodassa Neuvostoliittoa vastaan, taistellen Saksan rinnalla. (Jyränki 2017, 180–182; Meinander 2017b, 234.) Suomessa sota nähtiin talvisodan jatkona, joten Suomen ja Neuvostoliiton välinen jatkosota syttyi 25. kesäkuuta 1941.

3.10 Jatkosota 1941–1944

Suomen ja Saksan asevelisopimuksen mukaisesti saksalaiset vastasivat sodankäynnistä Pohjois-Suomen ja Lapin rintamilla, kun taas suomalaiset keskittivät joukkonsa etelän rintamille ja Karjalaan. Saksalaisten samanaikainen suurhyökkäys myös Baltiassa sai puna-armeijan pahasti alakynteeseen, sillä Neuvostoliiton joukkoja jouduttiin keskittämään monen tuhannen kilometrin matkalle. (Meinander 2017b, 234.) Suomalaisten joukot etenivät nopeasti ja syyskuuhun 1941 mennessä talvisodassa menetetyt alueet oli valloitettu takaisin ja alueita laajennettu Neuvostoliiton puolelle. Syystalvella 1941 suomalaiset olivat valloittaneet sen, mitä saksalaisille oli luvattu. Saksalaiset joukot eivät kuitenkaan saaneet Leningradia valloitettua, vaan yrittivät saada suomalaiset joukot avuksi valloittamiseen. Suomi ei kuitenkaan tähän suostunut. Kevääseen 1942 mennessä rintamalinjat vakiintuivat, suomalaiset eivät yrittäneet hyökätä pidemmälle eivätkä neuvostoliittolaiset tehneet suuria vastaiskuja. Asemasotaa kesti aina kevääseen 1944 saakka. (Meinander 2017b, 235.) Puna-armeijan taistelut saksalaisten kanssa kuitenkin jatkuivat.

Sotatilanne muuttui talven 1942–1943 aikana, jolloin Saksa kärsi ratkaisevia tappioita kaikilla rintamillaan. Merkittävä tappio Stalingradissa helmikuussa 1943 sai saksalaiset vetäytymään itärintamalla, jonka seurauksena Suomessa ymmärrettiin, ettei Saksa tule voittamaan sotaa. Suomessa valmistauduttiin aseveljeyden purkamiseen ja aloitettiin rauhantunnustelut Neuvostoliiton kanssa useaan otteeseen, tuloksetta. Teheranin konferenssissa joulukuussa 1943 oli ajateltu Suomen saavan pitää itsenäisyytensä, jos se hyväksyisi vuoden 1940 rajat ja suostuu sotakorvauksiin. (Meinander 2017b, 238.)

3.11 Ratkaisun kesä 1944

Jatkosodan sotilaalliset käänteet tapahtuivat kevään ja kesän 1944 aikana. Maaliskuussa 1944 Neuvostoliitto esitti uudelleen rauhanehtonsa, jonka mukaan Suomen tulisi maksaa 600 miljoonan dollarin sotakorvaukset ja karkottaa saksalaiset nopeasti maasta. Suomi ei voinut kuitenkaan hyväksyä rauhanehtoja, sillä Saksan uskottiin miehittävän Suomen vastalauseeksi. (Meinander 2017b, 238–239.)

9. kesäkuuta 1944 Neuvostoliitto käynnisti Karjalankannaksella suurhyökkäyksen suomalaisia vastaan, jonka tavoitteena oli Suomen miehittäminen. Puna-armeijan hyökkäyksen voimakkuus yllätti suomalaiset ja Suomen puolustus murtui nopeasti ja johti suomalaisen vetäytymiseen. Kevään 1944 aikana Saksa oli keskeyttänyt asetoimituksen Suomeen, mutta vastasi Suomen avunpyyntöön 22. kesäkuuta, jonka ehtona oli, ettei Suomi tekisi erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa. Suomen johto torjui virallisen sopimuksen, mutta presidentti Risto Ryti antoi henkilökohtaisen lupauksen Saksalle, ettei Suomi ryhtyisi neuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa. (Meinander 2017b, 239.) Saksalta saadun avustuksen voimin suomalaiset onnistuivat pysäyttämään puna-armeijan hyökkäyksen ja saamaan torjuntavoittoa Karjalankannaksella.

Sotatilanteen vakiinnuttua Karjalassa heinäkuussa 1944 Suomi aloitti salaiset rauhantunnustelut Neuvostoliiton kanssa. Samaan aikaan Neuvostoliiton puna-armeija taisteli Baltiassa ja itäisessä Keski-Euroopassa Saksaa vastaan. (Meinander 2017b, 240.)

Presidentti Ryti erosi elokuussa 1944 ja uudeksi presidentiksi nimitetty Mannerheim alkoi neuvotella rauhasta Neuvostoliiton kanssa, ilmoittaen Saksalle, ettei Rytin henkilökohtaisesti tekemä sopimus sido häntä. (Meinander 2017b, 240.) Suomi ja Neuvostoliitto solmivat syyskuussa 1944 välirauhan ja lopettivat keskinäiset sotatoimet. Ankarien rauhanehtojen myötä Suomen tuli maksaa Neuvostoliitolle sotakorvauksia, Suomen talvisodan jälkeiset rajat tulivat voimaan ja Petsamon alue luovutettiin Neuvostoliitolle. Samalla Porkkala vuokrattiin puna-armeijalle sotilastukikohdaksi. Tämän lisäksi Suomen piti karkottaa saksalaiset alueeltaan, näin jatkosodan liittolaisesta tuli vihollinen. (Meinander 2017b, 240.)

3.12 Lapin sota

Ensimmäiseksi suureksi ongelmaksi Neuvostoliiton rauhanehtojen toteuttamisessa oli, että Suomi oli sitoutunut karkottamaan maassa olevat saksalaiset, joita kesällä oli 1944 oli 220 000 (Jyränki 2017, 219). Saksalaiset olivat jo aiemmin suunnitelleet vetäytyvänsä Norjaan, mutta Neuvostoliiton Suomelle antama aikataulu oli liian tiukka. Tämä pakotti Suomen sotaan Saksaa vastaan Lapin sodassa, joka kesti vuoden 1944 syyskuusta kevääseen 1945. Suomalaiset ajoivat vetäytyvät saksalaiset Norjaan, mutta kostoksi suomalaisten sotatoimista saksalaiset tuhosivat ja polttivat Lapin kaupunkeja sekä suuren osan kylistä. (Meinander 2017b, 240.) Viimeiset saksalaiset ajettiin maasta huhtikuussa 1945, jolloin aseellinen taistelu päättyi. Sen jälkeen Suomessa elettiin kuitenkin kylmän sodan varjossa. (Meinander 2017b, 245.)

3.13 Kirjeiden kirjoitusajankohdan – toisen maailmansodan perintö

Baltian maiden kokemukset erosivat muusta Euroopasta toisen maailmansodan aikana, sillä balttilaiset joutuivat kahden tulen väliin, Saksan ja Neuvostoliiton. Baltian maat eivät olleet osapuolina toisessa maailmansodassa, vaan olivat julistautuneet aiemmin liittoutumattomiksi. Puolueettomuudesta huolimatta täytyi balttilaisten taistella kahden eri vihollisen leivissä. (Kasekamp 2013, 187.) Tämän koki myös tämän tutkielman toisen liettualaisen kirjeaineiston kirjoittaja Petras Sendzikas, joka kirjoittaa vanhemmilleen tarvitsevana uuden manttelin varastetun tilalle:

O šinelį nesvarbu kokį, ar lietuvišką, ar vokišką, ar rusišką.

Tegul ir kokį nešiotą, bil tik šinelis.

[Ja manttelista, ei ole väliä onko se liettualainen, saksalainen vai venäläinen.

Antaa olla ihan millainen tahansa, jonka pukea ylleen, kunhan on mantteli.]

(Lt. 2.)

Baltian historiaan erikoistuneen historiijoitsijan Andres Kasekampin (2013, 175; 191) mukaan, Baltian maiden kansalaisia pakotettiin taistelemaan kahden suurvallan uniformissa, joiden päämääränä oli pelkästään sotilaiden kotimaan tuhoaminen. Näin ollen balttilaisten miesten täytyi taistella ja kuolla kahden eri vihollisen asepuvussa.

Toisen maailmansodan edetessä, ensimmäisen neuvostomiehityksen (1939–1941), saksalaismiehityksen (1941–1944) ja toisen neuvostomiehityksen (1944–1991) seurauksena Baltian maat menettivät itsenäisyytensä yli viideksikymmeneksi vuodeksi. Molotov-Ribbentrop-suunnitelman mukaisesti Neuvostoliitto aikoi miehittää etupiiriinsä kuuluvan Suomen. Suomi ei kuitenkaan taipunut, talvisodan, jatkosodan tai Lapin sodankaan aikana.

On esitetty, että Suomen ja Baltian toiminnan eroja vuosien 1939–1945 välillä selittää maiden erilaiset hallintatavat, Suomella demokratia ja Baltian mailla eri asteinen taipumus autokraattisiin tai osittain diktatuurisiin hallintoratkaisuihin (Kasekamp 2013, 180; Meinander 2017a).

Suomalainen historioitsija Henrik Meinander on esittänyt, miten Suomi mahdollisesti onnistui välttämään Neuvostoliiton miehityksen ja säilyttämään itsenäisyyden. Meinanderin mukaan Suomen *onnistuneet sattumat* sekä Suomen geopoliittinen sijainti oli erona Baltian maihin. Meinanderin mukaan, Suomen onneksi koitui sijainti reuna-alueella, eikä Saksan ja Neuvostoliiton välissä, kuten Baltian mailla. Tämän lisäksi Suomi onnistui puolustamaan itseään talvisodassa ja muodostamaan myöhemmin sotilaallisen liittoutuman Saksan kanssa. (Meinander 2017a.)

4 LÄHDEAINEISTO JA SEN HAASTEET

Tässä luvussa esittelen tutkielmassa käytetyn lähdeaineiston ja sen haasteita. Alaluvussa 3.1 esittelen lyhyesti liettualaisen lähdeaineiston sekä alaluvussa 3.1.1 liettualaisen AKdb-tietokannan, jonne liettualainen lähdeaineistoni on arkistoitu. Alaluvussa 3.2 esittelen lyhyesti suomalaisen lähdeaineiston.

Pääasiallisena lähteenä olen tässä tutkielmassa käyttänyt kahden liettualaisperheen sekä yhden suomalaisperheen sodanaikaista kirjeenvaihtoa vuosien 1939 ja 1945 välillä.

Liettualaisperheiden kirjeet on kirjoitettu vuosien 1940–1945 välillä ja suomalaisperheen kirjeet on kirjoitettu Suomen talvisodan aikaan 1939–1940.

Liettualaisen primaariaineiston olen valinnut vuosiluvun (1939–1945) perustella AKdb-tietokannasta. Tietokannassa ei kuitenkaan ollut yhtään kaksipuoleista kirjeenvaihtoa, joten päädyin valitsemaan kaksi kirjeaineistoa Liettuasta, joista toisessa sotilas kirjoittaa vanhemmilleen (luku 5.1) ja toisessa isä kirjoittaa pojalleen (luku 5.2). Liettualaisessa AKdb-arkistossa olevien kirjeiden vähäisyyden vuoksi, valitsin suomalaisen primaariaineiston vastaamaan liettualaista kirjeaineistoa, siten, että kirjeitä on säilynyt niin sotilaan kuin kotiväen kirjoittamina eli yhden suomalaisperheen kirjeaineiston (luku 6.1).

Kirjeiden teemojen vertailussa on otettava huomioon se rajoite, että kirjeaineistot, joita tutkin ovat eri vuosilta. Aiempi suomalainen sota-ajan kirjetutkimus (esim. Huuhtanen 1984a, 1984b & 1986) on todennut, on talvisodan kirjeet ovat teemoiltaan verrattavissa jatkosodan kirjeisiin. Lisäksi historiantutkija Ville Kivimäen (Mehto, 2017) mukaan talvisodan kokemus Suomessa on ollut yhtenäisempi kuin jatkosodan. Näin ollen oletan, että suomalainen lähdeaineisto on verrattavissa teemoiltaan liettualaiseen lähdeaineistoon, vaikka suomalaisen lähdeaineiston ajankohta on rajattu vuosien 1939–1940 välille.

Liettualaiset kirjeet ovat arkistoituna AKdb:n eli liettualaiseen tietokantaan, joka koostuu tavallisen kansan henkilökohtaisista kirjoituksista. Suomalaiset kirjeet ovat arkistoituna Suomen Kansallisarkiston Sota-ajan kirjeet-kokoelmaan. Nykyisin eettiseen kirjetutkimukseen liitetään kirjeiden kirjoittajien anonymius (Pehkonen

2015, 70), mutta olen päätenyt tässä tässä tutkimuksessa käyttämään tutkimuskohteina olevien perheiden täydellisiä nimiä, jos ne ovat selvinneet lähdeaineistosta. Päädyin tähän ratkaisuun, sillä kirjeaineistot ovat kokonaisuudessaan löydettävissä arkistoista ja kirjeiden sisällöt eivät saata perheitä häpeään tai sisällä arkaluontoista aineistoa. Toisen liettualaisen lähdeaineiston kirjoittaja on käyttänyt itse nimestään lyhennettä ”K.Alek.”.

4.1 Liettualainen lähdeaineisto

Liettualainen kirjekokoelma sisältää yhteensä 23 kirjettä ja toinen 4 kirjettä. Liettualaisten kirjeiden edessä on suluissa tunnistusnumero, joka koostuu maakoodista (Lt) sekä järjestysluvusta. Tämä koodi helpottaa kirjeisiin viittaamista ja vertailua yhteenvedossa. Tutkielman lopusta löytyvät liettualaiset kirjetekstit kokonaisuudessaan lähteestä kopioidussa muodossa. Liettualaiset kirjeet ovat arkistoituna *Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazė* (AKdb) eli henkilökohtainen liettualaisen kirjoitetun kielen tietokantaan. (internetsivustolla *Mūsų Laiškai*, 2018a.)

Koska aiempaa vertailevaa tutkimusta liettuankielisten ja suomenkielisten sota-ajan kirjeiden välillä ei ole tehty, olen tätä tutkielmaa varten suomentanut liettualaisia sota-ajan kirjeitä. Liettualaisten kirjetekstien perässä on mahdollisimman sananmukainen suomenkielinen käännös. Olen pyrkinyt säilyttämään käännöksissä alkuperäisen sanajärjestyksen ja tyylin, joka ei välttämättä vastaa suomen kielen sanajärjestystä, mutta samalla tuottaa ymmärrettävää tekstiä suomeksi. Kääntämisprosessia vaikeutti liettualaiskirjeiden puhekielisyys ja murteella kirjoittaminen sekä vanhahtavan sanaston käyttäminen.

4.1.1 Henkilökohtainen liettualaisen kirjoitetun kielen tietokanta (AKdb)

AKdb-tietokanta on tarkoitettu keräämään tietoja henkilökohtaisesta liettuan kirjallisesta kielestä. Tietokanta koostuu tavallisen kansan henkilökohtaisista kirjoituksista, kuten yksityisistä kirjeistä, päiväkirjoista, muistelmista, kuvaesityksistä, lyhyistä muistiinpanoista ja muista henkilökohtaisista käsikirjoituksista, kuten egodokumenteista. Egodokumentilla tarkoitetaan kirjeitä ja muita tekstejä, joissa kirjoittaja itse kertoo omasta elämästään (Keravuori 2015, 4). Tietokannan tavoitteena on ollut kerätyn tiedon digitoiminen ja tiedon siirtäminen sähköisessä muodossa

internetiin. Projektin luojat toivoivat, että tällainen tietokanta on erittäin käytännöllinen työkalu paitsi tutkimuksessa, joka koskee liettualaisen kielen historiaa, mutta myös historian, sosiologian ja kulttuuriantropologian tutkijoille. Ajatus kerätä kirjeitä ja muita yksityisesti säilytettyjä henkilökohtaisia asiakirjoja heräsi vuonna 2008, kun *Pasaulio lietuvių bendruomenė*⁴ (suom. *Maailman liettualaisten yhteisö*) jäsenet, yhdessä Illinoisin yliopiston liettuan filologian opiskelijoiden ja tutkijoiden kanssa päättivät aloittaa projektin. (internetsivustolla *Mūsų Laiškai*, 2018b.)

Aiemmin yksityiset käsikirjoitukset ovat yleensä olleet yksityisiä kokoelmia ja sen vuoksi niitä ei ole ollut helposti saatavilla tutkijoille. AKbd-tietokanta on ainutlaatuinen, sillä se kerää nämä käsikirjoitukset. Tällaisten tietokantojen avustuksella on mahdollista tutustua kieliin ja ajatuksiin niiltä yhteiskunnan jäseniltä, joita ei ole tavallisesti otettu huomioon perinteisessä kielihistorian tutkimuksessa. AKbd-tietokanta mahdollistaa, sen, että tutkija pääsee sisälle osaksi yksityistä kielenkäyttöä tarjoten uusia mahdollisuuksia niin kielitutkimukseen, kuin humanistiseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. AKbd-tietokanta on kerännyt monia erilaisia liettualaisia egodokumentteja niin Liettuassa, Yhdysvalloissa ja muualta maanpaossa. (internetsivustolla *Mūsų Laiškai*, 2018b.) AKdb-tietokannan kaltaiset arkistot tarjoavat uusia mahdollisuuksia yksityisten käsikirjoituksen mikro- ja kokemushistorialliseen tutkimukseen.

4.1.2 Akbd-tietokannan rakenne

Vuonna 2013 julkaistiin tietokannan ensimmäinen versio, joka sisälsi yli 1300 kirjettä. Kerätyt kirjeet on jaoteltu neljään pääluokkaan:

- 1) kirjeitä Liettuasta 1800-luvulta vuoteen 1918 asti
- 2) käsinkirjoitettuja kirjeitä vuosilta 1919–1944
- 3) vuosien 1945–1990 kirjoittamat tekstit, jolloin Liettua kuului osaksi Neuvostoliittoa
- 4) käsinkirjoitetut kirjeet vuodesta 1990 tähän päivään asti.

⁴Maailman liettualaisten yhteisö on vuonna 1949 perustettu voittoa tavoittelematon valtiosta riippumaton yhteisö, jonka tarkoituksena on yhdistää ulkomailla asuvat liettualaiset. (Seiman kanslia, 2018.)

Akbd-tietokanta on muodoltaan kolminkertainen, joka kostuu, käsinkirjoitetuista egodokumenteista, jotka on tallennettu Liettuan kansalliskirjastoon, digitaalisista kopioista sekä transkriptoidusta tekstistä. (internetsivustolla *Mūsų Laiškai*, 2018b.)

4.2 Suomalainen lähdeaineisto

Pääasiallisena lähteenä tässä tutkielmassa olen käyttänyt yhden suomalaisperheen sodanaikaista kirjeenvaihtoa. Suomalainen kirjekokoelma sisältää 96 kirjettä. Kokoelma sisältää lisäksi joitakin kirjeitä, jotka on kirjoitettu sodan päättymisen jälkeen, jonka vuoksi olen rajannut ne pois tutkielmastani eikä niissä ole yhtään viittauksia sota-aikaan. Suomalaiset kirjeet ovat arkistoituna alkuperäisessä muodossaan Kansallisarkistosta ja löytyvät sieltä tunnuksella PK 1837. Suomalaisiin kirjeteksteihin viitataan päivämäärin ja kirjeiden kirjoittajin.

Suomalaisesta aineistostani jouduin karsimaan ajan säästämiseksi kirjeitä, jotka olivat huonokuntoisia, tahraisia tai likaisia niin paljon, että se häiritsi kirjeiden ymmärrettävyyttä ja luettavuutta. Suomalaisia kirjeitä ei myöskään saanut viedä pois Kansallisarkistosta ja muutenkin niitä tuli käsitellä varovaisuudella. Lisäksi aikalaisten käyttämä ortografia hankaloitti ja hidasti prosessia.

5 LIETTUALAISET SOTA-AJAN KIRJEET

Tässä luvussa esittelen ja analysoin tutkielmaan valikoituneen liettualaisen lähdeaineiston eli liettualaiset sota-ajan kirjeet. Alaluvussa 5.1 tarkastelen liettualaisen miehen Petras Sendzikasin lähettämiä kirjeitä vanhemmilleen ja alaluvussa 5.2 liettualaisen miehen K. Alek.:n lähettämiä kirjeitä pojalleen Jonakselle, alaluvussa 5.3. eritellen kirjeiden sisällön teemoja ja lopuksi alaluvussa 5.4 avaan kirjeiden kirjoitustyyliä ja liettuan kielen erityispiirteitä, joita kirjeistä muun muassa löytyy.

5.1 Petras Sendzikasin kirjeet vanhemmilleen

Tutkielmaan valikoituneen liettualaisen miehen, Petras Sendzikasin kirjeet on lähetetty vuoden 1944 syyskuun ja tammikuun 1945 välillä. Kirjeet hän on lähettänyt vanhemmilleen ja kotiväelle.

Ennen Sendzikasin lähettämien kirjeiden ajankohtaa, toisen maailmansodan taistelutanner oli siirtynyt lähemmäksi Baltian rajoja alkuvuodesta 1944. Balttilaiset olivat aiemmin olleet vastahakoisia palvelemaan Saksaa, mutta puna-armeijan lähestyessä balteilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin myöntyä natsi-Saksan joukkoihin taistelemaan puna-armeijaa vastaan. Samalla puna-armeija oli pakkovärvännyt balttilaisia taistelemaan natsi-Saksaa vastaan. Neuvostoliiton aloitti suurhyökkäyksen heinäkuussa 1944 Liettuassa ja marraskuuhun 1944 mennessä koko Baltia oli neuvostojoukkojen hallussa (paitsi Kuurinmaa). Taistelut Baltiassa jatkuivat aina toisen maailmansodan päättymiseen saakka. (Alenius 2000, 249; Kasekamp 2013, 192–193.)

Sendzikasin kirjeiden lähettämisaikakohta sijoittuu siis ajalle, jolloin Baltian maaperällä käytiin ratkaisevia taisteluja Neuvostoliiton ja Natsi-Saksan välillä. Petras Sendzikasin kirjeissä välittyy erityisesti se, kuinka niiden lähetyspaikat ovat muuttuneet sodan edetessä. Tarkastelluissa kirjeissä Petras Sendzikas kirjoittaa vanhemmilleen Venäjältä Jarcovon läheltä, Liettuan Pabradėsta sekä jostain päin Puolaa.

(1) *Brangūs mano Tėveliai, aš dabar esu Rusijoje, Jarcovo apylinkėj.*

[*Rakkaat vanhempani, olen nyt Venäjällä, Jarcovon lähellä.*] (Lt.1.)

Sendzikas kirjoittaa kirjeissään, kuinka valmistelut sotaan etenevät ja varustuksestaan.

(2) *Pirmadienį dar nuėjome į pirtį ir gavome uniformas.*

[Maanantaina vielä menimme pirttiin ja saimme uniformumme.] (Lt.1.)

Petras Sendzikasin kirjeissä, hän kirjoittaa sodan etenemisestä ja miettii, millainen kohtalo häntä odottanee. Tässä kirjeessä hän mainitsee olevansa lähellä etulinjaa.

(3) *Aš esu Lenkijoj prie fronto, pakol kas gyvas, sveikas, bet nežinia, ar ilgai, jau rengiamės į frontą diena po dienos, greit išvažiuosim. Aš esu kulkosvaidininkas, nežinau, koks likimas mane laukia.*

[Olen Puolassa lähellä etulinjaa, tällä hetkellä kaikki ovat elossa ja terveitä, mutta ei tietoa kuinka pitkään, valmistaudumme etulinjaan päivä päivältä, nopeasti matkaamme. Minä olen konekiväärin mies, en tiedä millainen kohtalo minua odottaa.] (Lt.4.)

Huoli tulevaisuudesta oli läsnä valmistautuessa tulevaan. Kuten Sendzikas kirjoittaa:

(4) *Pakol kas gerai dar, aš sveikas gyvas, maisto užtenka. Kada grįšime, nėra žinios.*

[Toistaiseksi kaikki hyvin, olen terve, elossa ja ruokaa on riittävästi. Koska palaamme, ei ole tietoa.] (Lt.1.)

Kuten aiempi tutkimus sota-ajan kirjeistä on havainnut, sota-aikana ihmisillä oli usko siihen, että kohtalo määrää asiat kuten tahtoo. Ihmiset eivät näin ollen voineet vaikuttaa siihen kuka sota-ajasta selviää, niin rintamalla kuin kotipuolella. Sota-ajan kirjeitä tutkinut Kimmo Metsberg (2012, 66–67) toteaaakin tällaisen ajattelumallin olevan ehdottoman tärkeää sotilaan tai omaisten mielenterveyden kannalta sodan arjessa. Sendzikasin kirjeissä, hän pyytää apua perheeltään sään kylmetessä, saadakseen lämpimiä vaatteita sekä ruokapulan kasvaessa.

(5) *Aš neturiu šinelio, nuo manęs pavogė, ir turiu dabar šalti, ar lietus, ar šalna, turiu kentėt. Man kito neišduoda, turiu pats iš savęs nusipirkti. O iš ko aš galiu nusipirkti? Taigi nuoširdžiai prašau jums.*

[Minulla ei ole manttelia, sillä minun varastettiin ja nyt kylmää ja sateista ja

pakkasta, ja minun täytyy kärsiä. Minulle toista ei anneta, se täytyy itse ostaa. Ja mistä voisin sen ostaakaan? Sen vuoksi sydämenpohjasta pyydän teitä.]
(Lt.2.)

(6) *Pinigų nevežkit, nes dar turiu, pasistenkit sakarino ar cukraus.*
[Rahaa älkää tuoko, sillä minulla vielä on, yrittäkää sakkariinia tai sokeria.]
(Lt.3.)

Myös postinkulun epävarmuudesta ja kirjeiden ja odottelusta Sendzikas kirjoittaa näin:

(7) *Aš iš Rusijos vieną laišką parašiau, bet turbūt negavot, ir laukiau vis iš jumis laiško.*
[Venäjältä lähetin yhden kirjeen, mutta ehkä ette saaneet sitä, ja minä odotan myös teidän kirjettänne] (Lt.3.)

Yleensä pelon ja epävarmuuden lisääntyessä, lähetetyissä kirjeissä oli huomattavissa enemmän uskonnollisia viittauksia. Petras Sendzikaksen kirjeissä, ei kuitenkaan tätä piirrettä ollut havaittavissa. Kirjeensä hän päätti yleensä hyvin neutraalilla tavalla, kuten esimerkiksi

(8) *Sudie, mano brangūs tėveliai, daugiau neturiu ką rašyti.*
[Näkemiin minun rakkaat vanhempani, enempää minulla ei ole mitä kirjoittaa.] (Lt.4.)

5.2 K. Alek.:n kirjeet pojalleen Jonakselle

Tutkielmaan valikoituneen liettualaisen miehen, K. Alek.:n kirjeet on lähetetty vuoden 1940 tammikuun ja tammikuun 1943 välillä. Kirjeet hän on lähettänyt pojalleen Jonakselle kotoaan. Kirjeiden lähettämisaikahodan alussa Liettua oli liitetty osaksi Neuvostoliittoa ja Stalin harjoittanut terroriaan Baltiassa aina kesään 1941 asti. Maailmansodan tilanne kuitenkin muuttui, kun Saksa aloitti yllätyshyökkäyksen Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941, jolloin natsi-Saksan joukot valloittivat Liettuan muutamassa päivässä ilman vastarintaa. Liettua pysyi Natsi-Saksan miehittämänä aina vuoteen 1944 saakka. (Alenius 2000, 243; Kasekamp 2013, 184.)

K.Alek.:n kirjeissä välittyy ensisijaisesti liettualaisen maalaistalon ja perheen arki pojan ollessa poissa kotoa. Kirjoitetut kirjeet toistavat K.Alek.:n perheen tapauksessa hyvin usein samankaltaista kaavaa: ensin kerrotaan terveydentilasta, mainitaan säästä, kerrotaan viljelystöiden edistymisestä ja lopuksi lausutaan loppusanat.

(9) *Sveikas, mūsų Mylimiausias Jonai, ir mes visi esame sveiki.*

[*Terve meidän rakkaimpamme Jonas, me kaikki olemme terveitä.*] (Lt.5.)

(10) *Dėkavojam tau labai gražiai, ko nepagailini dažniau laiško siųst.*

[*Kiitämme sinua kauniisti, että jaksat lähettää meille usein kirjeitä.*] (Lt.9.)

K.Alek.:n kirjeissä vahvimpana teemana nousee esille perheen maataloustyöt ja maataloustöihin liittyvä säätila. Monessa kirjeessä hän kuvailee arkiseen tapaan pojalleen, millainen sää kotitilalla on.

(11) *Pas mumi labai šalta, 30 su viršum laipsnių ir sniego daug.*

[*Meidän luonamme on hyvin kylmä, 30 asteen yläpuolella ja paljon lunta.*]

(Lt.6.)

(12) *Pas mumi šįmet labai baisiai šalta, buvo arti 38 laipsniai, o sniego tiek daug, kad mažais keleliais negalima važiuoti, tvorų n[e]kur nematyt.*

[*Meidän luonamme on tänä vuonna hirmu kylmä, oli melkein lähemmäksi -38 astetta, ja lunta vaikka kuinka paljon, niin ettei pienempiä teitä voi ajaa ja aittaa ei missään ole näkyvissä.*] (Lt.8.)

Maataloustöiden eteneminen riippui hyvin pitkälti säästä ja niin maatalossa elettiin vuodenaikojen ehdoilla.

(13) *Pas mumi jau šilta, vasarojų sėjama, da gyvulių laukan neleidžiam.*

[*Meidän luonamme on nyt lämmin, me jo istutamme siemeniä. Vielä eläimiä emme ole ulos päästäneet.*] (Lt.13)

Säästä ja viljelystöiden etenemisestä kerrottiin, jotta kirjeiden vastaanottaja pystyisi eläytymään kodin arkeen (Hagelstam 2006, 213–214; 224–227). Maataloustöistä,

hevosen myymisestä ja rengin työskentelystä K.Alek. kirjoittaa monessa kirjeessään yksityiskohtaisesti. Seikkaperäisesti kirjoitetaan myös hevoskaupoista ja siitä, kuinka kotipuolella renki toivoisi lisää palkkaa taloudellisesti hankalana aikana.

- (14) *Mūs kumelė apsikumeliavo ir vėl atvedė kumeliuką. Vasarojū jau baigėm sėt. Vyšnios ir slyvos, ir kriaušės išdžiūvo, kurios buvo iššalę.*
 [Meidän tammamme oli tiineenä ja teki meille varsan. Lopetimme jo istutuspuuhat. Kirsikat ja luumut ja päärynät kuivuivat, kun ne paleltuivat.]
 (Lt.14.)

- (15) *Šįmet labai sunkus pavasaris, pašaro netekom, daugiau kap tris nedėlios pjaunam kūlius ir grūda is šeriam, kumelę pardavėm dėl netekimo pašaro.*
 [Tänä vuonna hyvin hankala kevät, rehun menetimme, enemmän kuin kolme viikkoa niitimme viljaa, ruokimme (eläimet) jyvillä, tamman myimme, koska rehu menetettiin.] (Lt.21.)

- (16) *Dvareckas pardavė kumelę, gavo 1000 litų, kitą pirko už 550 lit.*
 [Dvareckas möi tamman, hän sai 1000 litaa, ja hän osti toisen 550 litalla.] (Lt.10.)

- (17) *Jau dvi karvės apsiteliavo. Mūsų bernas nori mumi mest: mes buvom su j[u]o susiderėję 200 litų, o [j]is dabar nori trijų, da ir daugia[u]s, ba dabar pavarario sulaukus visur reikalingi darbini[n]kai, o mes daugia[u]s negalim d[u]ot.*
 [Jo kaksi lehmää on tiineenä. Meidän renkimme haluaa lopettaa, me sovimme maksavamme 200 litaa ja hän nyt haluaa 300 ja jopa enemmän, koska nyt keväällä kaikkialla tarvitaan työvoimaa ja me emme voi antaa hänelle enempää.] (Lt.11.)

Maataloustöiden ongelmien lisäksi K. Alek. kirjoittaa pojalleen muista arjen ongelmista, kuten taloudellisesta ahdingosta ja lämmityspuiden niukkuudesta. Isän rahaongelmiin helpotusta toi kuitenkin pojan, Jonaksen lähettämä lahjoitus.

- (18) *Malkų ir medžių nemažna gaut pirkt, traukiniam ir valdžiai daug reikia*

miško. Katrie nedaug turi žemės, tai gavo pirkę po 5 metrų malkų, o mumi liepia varžytis.

[Halkoja ja puita on mahdotonta ostaa, koska junat ja valtio tarvitsevat niitä nyt. Ne, joilla ei ole paljon maata, he saavat ostaa 5 metriä halkoa, ja meidän täytyy kilpailla niiden kanssa.] (Lt.10.)

(19) O dabar d[u]odu žinot, kad paėmėm tavo laišką ir gavau tavo dovaną, 100 litų. Labai labai tau dėkavoju, Mano brangus Jonai, ba aš buvau labai biednas.

[Ja nyt tiedoksesi, että saimme sinun kirjeesi ja sain sinun lahjasi, 100 litaa. Erittäin erittäin paljon sinua kiitän, minun rakas Jonakseni, minä olin erittäin köyhä.] (Lt.11.)

Taloudellisista huolista ja ongelmista huolimatta, useassa kirjeessään K. Alek. pyytää poikaansa olemaan huolehtimatta kotipuolen asioista.

(20) Prašau, mano Mylimiausias, pats nesirūpyk ir mumi nevirkdyk, žiūrėk tik tai save.

[Pyydän, minun rakkaimpani, meistä älä huolehdi äläkä itketä meitä, huolehdi vain itsestäsi.] (Lt.6.)

Lisäksi K.Alek.:n kirjeissä on hyvin usein viittauksia uskontoon sekä Jumalaan (liet. *Dievas*) kuten hän esimerkeissä kirjoittaa. Kuten aiemmin todettu, yleensä epävarmuuden lisääntyessä oli kirjeissä huomattavissa paljon enemmän uskonnollisia viittauksia. Aiempaan tutkimukseen perustuen, sota-ajan ihmisillä on ollut vankka usko kohtaloon, joka määräisi asiat kuten tahtoo. (Metsberg 2012, 66–67.) Tämä ajattelumalli näkyy myös K.Alek.:n kirjeissä.

(21) Viešpats Dievas žino, ar galėsi sugrįžt iš tinai tokiam sunkiam laike. Prašom Dievo, kad padėtų tau ir kad galėtum sugrįžt.

[Ainoastaan Jumala tietää, pystytkö palaamaan sieltä tänä hankalana aikana. Pyydän Jumalaa sinua auttamaan ja että, pystyt palaamaan.] (Lt.7.)

K.Alek. kirjoittaa pojalleen, pyytäen katolisten pyhimysten siunausta, kuten esimerkiksi Pyhän Neitsyt Marian siunausta.

(22) *Su Dievu, Mūsų mylimas Jonai, pasiūlgę mes tavi labai. Buči[u]ojam mes tavi ir prašom Š[v]. Panelės, kad k[uo] greičiausia[i] sulauktume mes tavi sveiką ir linksmą.*

[Herran haltuun meidän rakkaimpamme Jonas, kaipaamme sinua hyvin paljon. Suukottelemme sinua ja pyydämme Pyhää Neitsyt Mariaa, että sinä tulet mitä nopeammin terveeksi ja onnelliseksi.] (Lt.14.)

Lisäksi myös muina katolisen kirkon juhlapyhinä kirjeitä kirjoitettiin paljon ja toivottaen hyviä pyhiä, niin myös katolisen kirkon pääjuhlanan pääsiäisenä sekä joulunaikaan.

(23) *Mano Mylimiausias ir brangus Jonai, su Šventom Vel[ykom] ir buči[u]oju tavi.*

[Minun rakkain ja kalleimpani Jonas, hyvää pääsiäistä toivotan ja suukottelen sinua.] (Lt.19.)

(24) *Sveikinam tavi su Š[v]. Kalėdom ir mes buči[u]ojam tavi.*

[Toivotamme sinulle hyvää joulua ja suukottelemme sinua.] (Lt.15)

K.Alek.:n kirjeissä viitataan hyvin usein katolisen kirkon juhliin ja juhlapyhiin.

(25) *Ant Sekminių mes su Motna būsim Vilnių.*

[Helluntain alla olemme äidin kanssa Vilnassa.] (Lt.13)

(26) *Aš gavau laišką no Laurencijos per Šv. Kazimierą, tai ji rašo, kad viskas gerai pas ją.*

[Sain Laurencijos kirjeen Pyhän Kasimirin muistopäivän aikaan, että heidän luonaan on kaikki hyvin.] (Lt.9.)

Sota-ajan kirjeiden tyypilliseen tapaan, on myös K.Alek.:n kirjeissä havaittavissa, kuinka kirjeitä odotettiin pitkään, postin kulkiessa välillä hitaasti. Niinpä kirjoittamaan

pyydettiin, vaikka edes pieni kortti, vaikkei mitään muuta asiaa välttämättä olisikaan ollut. Tärkeätä oli saada edes pieni elonmerkki läheisiltä. (Hagelstam 2011, 306; Metsberg 2015, 30.)

(27) *Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai, nesirūpyk, kad ilgai eina laiškai.
Mes da visi esam sveiki ir mes no tavi ilgai nesulaukėm laiško.
[Terve meidän rakkaimpamme Jonas, älä huolehdi, että pitkään kirjeet
kulkevat. Me kaikki olemme yhä terveitä ja me emme pitkään odottaneet sinun
kirjettäsi.] (Lt.13.)*

(28) *Su Dievu, bučiuojam mes visi tavi, siųsk tik atvirutę, kad esi sveikas, kad tau
nepritrūktų pinigų.
[Herran haltuun, me suukotamme sinua ja lähetä kortti, että olet terve, ja
ettei sinulta puutuisi rahaa.] (Lt.6.)*

(29) *Mano Mylimas Sūnau, mes visi esam sveiki ir gyvi. Tavo kiekvieną laišką
gaunam, nesirūpyk mumim.
[Minun rakas poikani, me kaikki olemme terveitä ja elossa. Sinun jokaisen
kirjeemme saimme, älä ole huolissasi meistä.] (Lt.22.)*

Pitkästä välimatkasta ja toistensa tapaamattomuudesta johtuen, myös ikävästä ja jälleennäkemisen toivosta kirjoitettiin usein.

(30) *Mes esam visi gyvi ir sveiki ir labai mes tavi esame išsiilgę, kožną dieną
laukiam tavi parvaži[u]ojant.
[Me kaikki olemme elossa ja terveitä, ja me sinua paljon kaipaamme,
jokainen päivä odotamme sinun palaavan.] (Lt.15.)*

K.Alek. lopetti yleensä kirjeet erittäin tunteellisesti, toivottaen hyvää terveyttä ja Jumalan siunausta suukkojen kera.

(31) *T[u]o kartu pasilenki sveikas, mūsų Mylimas.
[Yhdessä toivotamme terveyttä, meidän rakkaimpamme.] (Lt.9.)*

(32) *Su Dievu, mūsų mylimas Jonai, bučiuojam tave mes visi.*

[*Herran haltuun, meidän rakkaimpamme Jonas, suukottelemme kaikki sinua.*] (Lt.5.)

5.3 Liettualaisten kirjeiden teemat

Tutkielmaan valikoituneiden liettualaiskirjeiden teemat voidaan tarkastellun aineiston perusteella jäsentää kokonaisuudeksi, jota lopuksi voidaan verrata suomalaisten sota-ajan kirjeiden teemojen kanssa.

Tutkielmassa käytettyjen liettualaismiehen Petras Sendzikasin kirjoittamien kirjeiden teemoista nousee esiin erityisesti kirjoitukset sotavalmisteluista, säästä ja vaatetuksesta sekä huoli tulevaisuudesta. Lisäksi hänen kirjeissään, kuten myös muissa aikalaiskirjoituksissa ruokapula on keskeisenä teimana. Petras Sendzikasin kirjeet eivät olleet erityisen uskonnollissäyhteisiä, vaikka huolta tulevaisuudesta olikin, lähinnä koti-ikävästä kirjoitettiin.

Toisen tutkielmaan valikoituneen liettualaismiehen K.Alek.:n kirjeissä välittyy erityisesti liettualaisen maalaistalon arki, joissa kerrotaan hyvin yksityiskohtaisesti viljelystöistä, hevoskaupoista ja säästä. K.Alek.:n kirjeiden teemoissa nousee esille erilaiset arkielämän kuvaukset ja niin myös sota-ajan arkipäiväiset ongelmat, niin talous- kuin elintarvikehuolineen. Hänen kirjeensä ovat erittäin uskonnollissävytteisiä rukouksineen ja suojeluspyhimyksineen ja hyvin tunteellisia kertoen kaipuusta ja jälleennäkemisenhalusta. Itsessään sodasta ei juurikaan kirjoiteta.

Liettualaisia kirjekokoelmia tutkittaessa on otettava huomioon, että lähdeaineistoksi valikoituneissa kirjeaineistossa on säilynyt pelkästään Petras Sendzikasin kirjeet vanhemmilleen ja K.Alek.:n kirjeet pojalleen Jonakselle. Kyseessä on näin ollen säilynyt pelkästään yksipuolinen kirjeenvaihto.

Näiden kirjekokoelmien pohjalta on kuitenkin mahdollista muodostaa yhtenevä kokonaisuus, jonka avulla pystytään vertailemaan kirjeessä käsiteltyjä teemoja suomalaisten sota-ajan kirjeiden teemoihin. Tätä selittää se, että Liettuassa alettiin kerätä järjestelmällisesti (Akdb-tietokantaprojekti) henkilökohtaisia kirjekokoelmia ja

kirjeitä vasta vuonna 2008. Suomessa sota-ajan henkilökohtaisia kirjeitä alettiin kerätä jo huomattavasti aiemmin, jo vuodesta 1973 lähtien. (Suojanen 1984, 5).

5.4 Katsaus liettualaisten kirjeiden tyyliin ja kieleen

Tyypillinen liettualainen kirje noudatti perinteisen kirjeen tekstikulkua. Ensin tervehditään, hellitellään, kerrotaan mahdollisen aiemman kirjeen saamisesta. Sen jälkeen kerrotaan terveydestä, perheen kuulumisista ja jaetaan arkipäivään liittyvät tiedot, vallitsevasta säätilasta aina maataloustöihin liittyviin asioihin. Lopuksi vielä hellitellään lisää ja toivotetaan kaikkea hyvää kirjeen vastaanottajalle.

<p>(33) <i>Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai, mes paėmėm tavo laišką Velykųsavaitę. Mes esam visi sveiki ir gyvi. Mariutei gimė sūnus Jonas. Senis Šlamka mirė Gavėnios pradžioj. Da pas mumi vis šalta, nieko da nesėjom. Aš pardaviau bėrą kumelę, bo mumi pašaro pristigo. Buči[u]ojam mes tavi, mūsų Mylimiausias Jonai. Rašyta 22 balandžio. K.Alek</i></p>	<p><i>Hei, meidän rakkaimpamme Jonas, saimme sinun kirjeesi pääsiäisviikolla. Me kaikki olemme terveitä ja elossa. Mariute synnytti pojan nimeltä Jonas. Ukko Slamka kuoli paaston alussa. Meidän luonamme vieläkin todella kylmä, vielä emme ole mitään kylväneet. Minä möin ruunikko tamman, sillä meillä ei ole rehua. Suukottelemme sinua, meidän rakas Jonaksemme. Kirjoitettu 22. huhtikuuta. K.Alek</i></p>
---	--

K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al., 1940-04-22./ K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al., 22.4.1940 (Lt.12.)

Tässä tutkielmassa aineistona käytetyt liettualaiset kirjeet alkoivat yleensä näin, täyttäen kirjeiden peruskonventiot (esimerkki 9) ja (esimerkki 10). Kirjeet lopetettiin toivottamalla Jumalan siunausta tai muuta uskonnollista fraasia käyttäen, erittäin tunteelliseen tapaan noudattaen myös kirjeiden peruskonventioita (esimerkki 32).

Osoituksena siitä, että kirjeet ovat hedelmällinen tutkimuskohde niin historian kuin lingvistiikan tutkijoille, olen nostanut seuraavaksi esille liettuan kielen erityispiirteitä, joita aineistona käytetyistä liettuankielisistä kirjeistä muun muassa löytyy.

5.4.1 Petras Sendzikasin kirjeiden kielestä

Liettualaiset kirjekokoelmat olivat luonteeltaan melko samanlaisia. Petras Sendzikasin kirjeissä kieli on melko huoliteltua ja sujuvaa, käsiala tottunutta ja siistiä. Pääosin isot alkukirjaimet eivät ole paikoillaan, mutta muutoin hänen kirjeensä täyttävät kirjeiden peruskonventiot: niin tervehdysten, lopetusten ja perusfraasien osalta. Kirjeet on kirjoitettu puhekielellä, noudattaen luonteeltaan ajatuksen virtaimaista tyyliä. Sendzikasin kirjeiden kirjoitusasusta löytyy erityispiirteitä läntisen yläliettuan murteesta (liet. *Vakaru aukštaičių tarmė*), jonka kirjoitusasu poikkeaa vain hieman liettuan yleiskielestä (TLE 1985, 136–137).

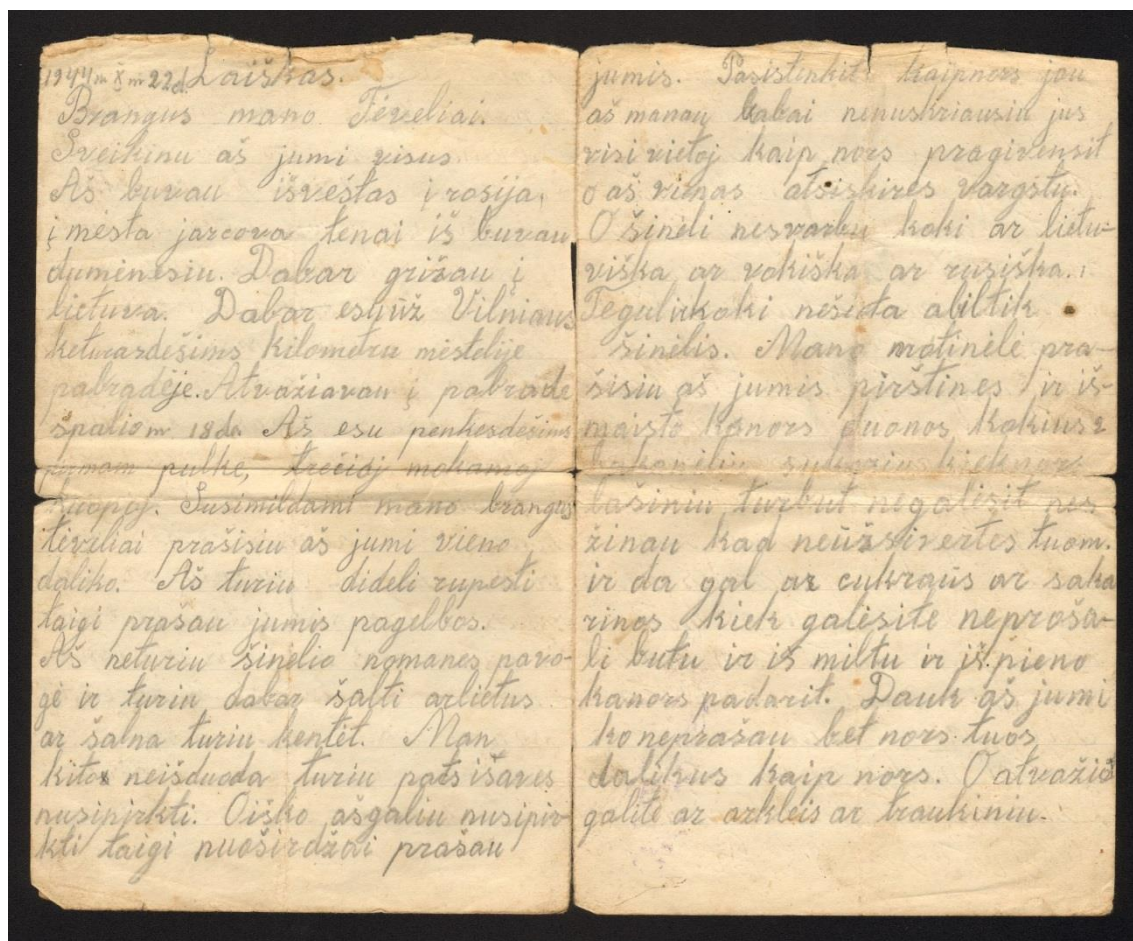
Kirjeissään Sendzikas on käyttänyt yläliettuan murteelle tyypillisiä murre sanoja esimerkiksi persoonapronominien *mes, jūs* (suom. *me, te*) akkusatiivimuodossa *mumi, jumi* (suom. *meidät; meitä, teidät; teitä*) (Lt.1.; Lt.2.) yleiskielen akkusatiivimuodon *mus, jus* tai instrumentaalimuodon *mumis, jumis* (suom. *meiltä, teiltä*) sijasta. Hän on käyttänyt kirjeissään murremuotoa *jumis* (suom. *teiltä*) esimerkiksi lauseessa *prašau jumis pagelbos* (suom. *pyydän teiltä apua*) (Lt.2.), jonka yleiskielinen vastine olisi *prašau jus/jūsų pagalbos* (suom. *pyydän teiltä apua/teidän apuanne*). (LKŽ 2018; Balode 2018.)

Näiden esimerkkien ohella Sendzikas on käyttänyt partikkeleista murremuotoa *tuom, kuom* (suom. *sitä, mitä*) yleiskielen *tuo, kuo* (suom. *sitä, mitä*) sijasta. Esimerkiksi hänen käyttämänsä sanamuoto *kuom greičiau* (suom. *mitä nopeammin*) (Lt.3.) olisi yleisliettuaalla *kuo greičiau* (suom. *mitä nopeammin*). (LKŽ 2018; Balode 2018.)

Sendzikasin kirjeissä on huomattavissa vanhahtavaa sanastoa, esimerkiksi liettuan yleiskielen verbistä *mokyti* (suom. *opettaa*) hän on käyttänyt vanhaa muotoa *mumi mokins* (suom. *meitä opetetaan*) (Lt.1.), jonka yleiskielinen vastine olisi *mus mokys* (suom. *meitä opetetaan*). Näiden lisänä vanhahtavaa sanastoa edustaa Sendzikasin käyttämä substantiivi *tarba* (suom. *kimppu; käärö; paali*) (Lt.2.), jonka yleiskielinen

vastine olisi *ryšulys* (suom. *kimppu*; *käärö*; *paali*) sekä vanhahtava konjunktio *bil* (suom. *että*, *jotta*) (Lt.2.), jonka liettuan yleiskielinen vastine olisi *kad* (suom. *että*, *jotta*). (LKŽ 2018; Balode 2018.)

Kirjeiden puhekielisyydestä kertoo sanojen lyhentäminen niin, että sanojen viimeiset kirjaimet puuttuvat, esimerkiksi Sendzikasin käyttämä muoto *buvau Rusijoj* (suom. *olin Venäjällä*) (Lt.2.) olisi yleisliettuaaksi *buvau Rusijoje* (suom. *olin Venäjällä*) (LKŽ 2018; Balode 2018).

Esimerkki liettualaisesta kirjeestä Petras Sendzikasin kirje, kirjoitettu vanhemmille Pabradėsistä paikkaan XX, 22.10.1944 (Lt.2.)

5.4.2 K.Alek.:n kirjeiden kielestä

Kuten Petras Sendzikasin kirjeet myös K.Alek.:n kirjeet on kirjoitettu läntisen yläliettuan murteella (liet. *Vakary aukštaičių tarmė*), jonka vuoksi kirjeiden kirjoitusasu poikkeaa ainoastaan hieman liettuan kirjoitetusta yleiskielestä (TLE 1985, 136 –137). K.Alek.:n kirjeissä on huomattavissa oikeakielisyyden horjumista, esimerkiksi sanoista puuttuu kirjaimia välistä. Tämä selittyy kuitenkin sillä, että kirjeensä hän on kirjoittanut murteella ja vanhahtavalla puhekielellä, josta löytyy paljon slaavilaisia lainasanoja.

Erityisen tyypillinen muoto läntisen yläliettuan murteesta, tarkemmin suvalkijalaisten käyttämästä murteesta löytyy lähes jokaisesta K.Alek.:n kirjeestä. Hänen on kirjoittanut kirjeisiinsä adverbit *tep* ja *kap*, joiden yleisliettuankielinen kirjoitusmuoto olisi *taip* (suom. *kyllä; niin; siten; kuten*) ja *kaip* (suom. *miten; kuten*). Tämän yleisliettuan kielestä erottuvan piirteen vuoksi läntisen yläliettuan murteen käyttäjiä Suvalkijassa on kutsuttu leikkisästi *Kapsaiksi*, *kap*-sanon kirjoitus- ja ääntämisasun mukaan. (LKŽ 2018; TLE 1986.)

Kirjeissään K.Alek. on käyttänyt yläliettuan murteelle tyypillisiä murre sanoja esimerkiksi persoonapronominin *tu* (suom. *sinä*) akkusatiivimuotoa *tavi* (suom. *sinut; sinua*), jonka yleiskielinen muoto olisi *tave* (suom. *sinut; sinua*). Hän on myöskin käyttänyt persoonapronominin *tu* (suom. *sinä*) genetiivimuodossa *tavi*, vaikka yleiskielinen muoto olisi genetiivi *tavęs* (suom. *sinun*). (LKŽ 2018; Balode 2018.) Näiden lisäksi K.Alek. on käyttänyt persoonapronomia *mes* (suom. *me*) akkusatiivimuodossa *mumi* (suom. *meidät; meitä*) (Lt.5.) yleiskielen akkusatiivimuodon *mus* (suom. *meidät; meitä*) sijasta. Vanhahtavaa murre sanastollisuutta esiintyy esimerkiksi muodossa *nesirūpyk mumim* (suom. *älä huolehdi meistä*) (Lt.22.), joka olisi yleiskielellä instrumentaalimuodossa *nesirūpink mumis* (suom. *älä huolehdi meistä*). (LKŽ 2018; Balode 2018.)

Liettuan yleiskielen konjunktion *nes* (suom. *sillä; koska*) tilalla hän on käyttänyt vanhahtavaa slaavilaista lainasanaa *ba* (valkoven. *ба*, suom. *sillä; koska*) (Lt.5.) (LKŽ 2018). Samoin adverbeista kirjoittaessaan K.Alek. on käyttänyt vanhaa muotoa *ti* (suom. *tuolla*) (Lt.7.) yleisliettuan *ten* (suom. *tuolla*) sijasta. Hän on myöskin käyttänyt

vanhahtavaa murremuotoa *iš tinai* (suom. *sieltä*) (Lt.7.) yleiskielen muodon *iš tenai* (suom. *sieltä*) sijasta. (LKŽ 2018.) K.Alek.:n kirjeissä nousee esille puhekielisyydelle tyypillisiä lyhennyksiä, kuten esimerkiksi hänen käyttämänsä partikkeli *da* (suom. *yhä; vielä*) olisi yleiskielellä *dar* (suom. *yhä; vielä*) (Lt.9.) (LKŽ 2018).

Vanhaa kieliopillista muotoa edustaa niin ikään K.Alek.:n käyttämä muoto akkusatiiviprepositiosta *in* (suom. *johonkin; jonkin sisään*) yleisliettuan akkusatiivipreposition *i* (suom. *johonkin; jonkin sisään*) sijasta. Tätä vanhaa kieliopillista muotoa K.Alek. on käyttänyt esimerkiksi muodossa *in Vilnių* (suom. *Vilnaan*) (Lt.11.), jonka nykyliettuan kieliopillinen oikeinkirjoitusmuoto olisi *i Vilnių* (suom. *Vilnaan*). Tämän lisäksi K.Alek. on käyttänyt kirjeissään vanhaa illatiivimuotoa, esimerkiksi *Kaunan* (suom. *Kaunasiin*) (Lt.11.), jonka nykyliettuan vastine olisi *i Kauną* (suom. *Kaunasiin*). Vanha illatiivimuoto toistuu sanassa *laukan* (suom. *ulos*) (Lt.13.), jonka yleiskielinen vastine olisi *i lauką* (suom. *ulos*). Liettuan kielen illatiivi, jonka yksikössä ilmaisee an-pääte on lähes kadonnut liettuan kielestä, mutta esiintyy yhä esimerkiksi murteissa. (LKŽ 2018; Rimkutė 2004, 124–128; DLKG 1999; 68.)

Erittäin vanhakantaista kielioppimuotoa edustaa K.Alek.:n käyttämä duaali, eli kaksikko, joka ilmenee hänen käyttämässään ilmauksessa *du laišku* (suom. *kaksi kirjettä*) (Lt.14.), jonka yleiskielinen vastine nykypäivänä olisi monikon ilmaus *du laiškus* (suom. *kaksi kirjettä*). K.Alek.:n käyttämän sanamuodon *laišku*:n u-pääte ilmaisee duaalimuodon. Duaali on erittäin vanha kieliopillinen kaksikko, jota on käytetty kuvaamaan täsmälleen kahta asiaa tai esinettä. Duaali on ollut hyvin yleinen muoto indoeurooppalaisessa kantakielessä, josta balttilaiset kielet ovat aikojen saatossa eriytyneet. Liettuan kielessä duaali ilmeni aina 1800-luvun puoleen väliin saakka, mutta monikon muodot yleistyivät ja liettuan puhutussa yleiskielessä sitä harvemmin enää käytetään. Nykyisin duaalia tavataan kaunokirjallisuudessa sekä murteissa, erityisesti yläliettuan murteessa. (Rosinas 1994, 109–122.)

K.Alek.:n kirjeiden kielessä on nähtävissä myöskin puhekielisyyden sekä slaavilaisten lainasanojen vaikutus, joista osa on omaleimaista läntisen yläliettuan murteelle. K.Alek. on käyttänyt esimerkiksi pronominia *kožnas* (peräisin valkovenäjän sanasta *кожны*, suom. *joka, jokainen*) (Lt.15.), jonka yleiskielinen vastine olisi

pronomini *kiekvienas* (suom. *joka, jokainen*) (LKŽ 2018; Balode 2018). Muita slaavilainoja ovat esimerkiksi joko valkovenäjän sanasta *нядзеля* (suom. *sunnuntai*) tai puolan *niedziela* (suom. *sunnuntai*) peräisin oleva substantiivi *nedēlia* (suom. *viikko; sunnuntai*) (Lt.21.), joka olisi liettuan yleiskieleksi *savaitė* (suom. *viikko*) tai *sekmadienis* (suom. *sunnuntai*) (LKŽ 2018).

K.Alek. on käyttänyt myös puolan kielen *kłopot*-sanasta peräisin olevaa slaavilaista lainasanaa substantiivista *klapatas* (suom. *huoli; kurjuus; vaiva*) (Lt.10.), jonka liettuan yleiskielinen vastine olisi joko *rūpestis* (suom. *suru; huoli*), *vargas* (suom. *kurjuus; hätä; köyhyys*) tai vaihtoehtoisesti *bėda* (suom. *puute; hätä; pula*) (LKŽ 2018).

Näiden slaavilaisten lainasanojen ohella K.Alek. on käyttänyt kirjeessään adjektiivia *biednas* (puol. *biedny*, valkoven. *беден*, suom. *köyhä; varaton; kurja*) (Lt.11.), jonka yleiskielinen vastine olisi *neturtingas* (suom. *köyhä; varaton*), *skurdus* (suom. *köyhä; kurja; surkea*) tai *vargingas* (suom. *kurja; sääliittävä*). Nykyisin adjektiivia *biednas* ei enää suositella käytettäväksi asiateksteissä Liettuan valtion kielikomission toimesta. (LKŽ 2018; VLKK 2019.)

K.Alek. on käyttänyt kirjeissään lisänä slaavilaista alkuperää olevia puhekielisiä ilmauksia, kuten esimerkiksi *nė rozo* (suom. *ei yhdessä*) (Lt.8.), jonka yleisliettualainen vastine olisi *nė karto* (suom. *ei yhdessä*) ja puhekielistä muotoa *nemažna* (suom. *ei mahdollista*) (Lt.10.), jonka yleiskielinen vastine olisi *negalima* (suom. *ei mahdollista*) (Balode, 2018). Slaavilaisten lainasanojen lisäksi K.Alek. on käyttänyt puhekielelle tyypillistä muotoa substantiivista *drapana* (suom. *vaate; asuste*) (Lt.17.), jonka yleiskielinen vastine olisi *drabužis* (suom. *vaate; asuste*) (DLKŽ 2000). Hänen käyttämänsä verbit, esimerkiksi *dėkavoja* (suom. *kiittää*) (Lt.7.) on kirjoitettu murteella yleiskielen *dėkoju* (suom. *kiittää*) sijasta (Balode, 2018).

Kirjeiden puhekielisyydestä kertoo myöskin sanojen lyhentäminen niin, että sanojen viimeiset kirjaimet puuttuvat. K.Alek.:n käyttämä muoto verbistä *esam* (suom. *olemme*) (Lt.12.) olisi yleisliettuaaksi *mes esame* (suom. *me olemme*). Samoin kuin verbimuoto *bučiujam* (suom. *suukottelemme*) (Lt.12.) olisi *bučiujame* (suom. *suukottelemme*). Substantiivin *pradžia* (suom. *alku; aloitus*) lokatiivimuodon K.Alek

on kirjoittanut *pradžioj* (suom. *alussa; aluksi*) (Lt.12.), vaikka se olisi yleiskielellä *pradžioje* (suom. *alussa; aluksi*). (LKŽ 2018; Balode 2018.)

5.4.3. Hellittely liettuankielisissä kirjeissä

Liettualaisissa kirjeissä nousee esille myös tavanomaista voimakkaammat tunteelliset ilmaisut. Lähdekirjeissä on esimerkiksi käytetty liettuan kielen monikon 1.persoonamuodossa verbiä *bučiuojam* (suom. *suukottelemme*) (liettuan kirjakielinen muoto *bučiuojame*) 18 kertaa. Adjektiivina *mylimas, mylimasis, mylimiausias* (suom. *rakas, rakastettu, rakastetuin*) on käytetty 31 kertaa, samoin myös adjektiivina *brangus, brangieji* (suom. *kallis, kallisarvoinen*) on käytetty kirjeissä 13 kertaa. Tällaisten adjektiivien suomentaminen on tuottanut hankaluutta liettuan kielen erityispiirteiden, deminutiivin takia.

Deminutiivi eli hellittelymuoto, kuten Toivainen (2015, 34) pro gradussaan selventää on pienuutta tai rakkautta ilmaiseva substantiivin pääte ja esimerkiksi liettuan kielen sanalle *motina* (suom. *äiti*) on mahdollista muodostaa monta eri deminutiivimuotoa, kuten *močiutė, motinėlė, motušėlė, motulė*, joissa *-utė, -ėlė* ja *-ulė* ovat deminutiivin päätteitä. (DLKG 1999, 87–94; Toivainen 2015, 34.)

Kirjeiden suomennoksissa on hellittelymuodot huomioitu mahdollisuuksien mukaan. Esimerkkinä kirjeissä käytetty hellittelymuoto pojasta nimeltä *Justinas*, jonka deminutiivimuoto kirjeissä oli *Justinukas*. Tämä deminutiivimuoto on käännetty suomeksi *pikku-Justiniksi*.

(36) *Sveikina Juozas, ir On[a], ir Justinukas.*

[*Terveisiä Juozasilta, Onalta ja pikku-Justinilta.*] (Lt.23.)

Käännöksissä on pyritty mahdollisimman sananmukaiseen käännökseen, joka mahdollistaa tarkemman sisällöllisesti laadullisen lopputuloksen ja sen myötä analyysiin ja vertailuun. Usein kirjeet päättyivät myös heliin ja kaipaaviin sanoihin, joita normaaleina aikoina ei olisi käytetty. *Su Dievu, buči[u]ojam mes tavi* (suom. *Jumalan kanssa me suukotamme sinua.*) (Lt.7.) (Hagelstam 2011, 311.)

6 SUOMALAISET SOTA-AJAN KIRJEET

Tässä luvussa esittelen ja analysoin tutkielmaan valikoituneen suomalaisen lähdeaineiston. Alaluvussa 6.1 tarkastelen suomalaisen sotilaan Matti Melan ja hänen vanhempiansa lähettämiä kirjeitä ja alaluvussa 6.2 eritelen kirjeiden sisällön teemoja ja lopuksi alaluvussa 6.3 avaan kirjeiden kirjoitustyyliä.

6.1 Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjeet

Tutkielmaan valikoituneen suomalaisen miehen, Matti Melan ja hänen vanhempiansa välinen kirjeenvaihto on tapahtunut vuoden 1939 joulukuun ja huhtikuun 1940 välillä. Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjoittamat kirjeet olivat yleensä pitkiä ja sodan edetessä niiden lähetyspaikat kuin vastaanottopaikat muuttuivat.

Tarkastelluissa kirjeissä Matti Mela ja hänen vanhempansa kirjoittavat talvisodan aikana sodan kokemuksistaan, Matti kirjoittaa rintamalta ja vanhemmat ensin kotoa Helsingistä ja myöhemmin sodan edetessä evakosta. Matti Mela ja hänen vanhempansa aloittavat kirjeensä miltei poikkeuksetta neutraalein sanoin.

(37) *Matti-poikamme!* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

(38) *Hyvät vanhemmat!* (3.3.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Jo talvisodan ensimmäisinä päivinä joulukuun alussa, Matti kirjoittaa sodasta ja vihollisesta näin:

(39) *Kuten tiedätte, olin ensimmäiset pommituspäivät Haminassa ja tiedätte myös senkin, että ”idän haaskalinnut” vierailivat siellä keskeyttäen sikäläisen varuskunnan rauhantoimet.* (6.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

(40) *Tähän mennessä ryssät eivät vielä ole voineet mitään Haminalle, ellemme ota huomioon syväsataman edustalle mereen pudonnutta yhtä pommia ja heidän lentokoneensa älyttömän umpimähkäistä konekivääriltä.* (6.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Kuten aiempi sota-ajankirjeistä tehty tutkimus on todennut, niin venäläisistä kirjoitettiin alentavasti ja heitä pidettiin alempiarvoisina. Venäläisiä kutsuttiin

alentavilla nimityksillä, kuten ”ryssä” tai ”idän haaskalinnut”. Tällainen auttoi sotilasta ajattelemaan viholliset vihollisina eikä suinkaan tavallisina ihmisinä. (Kivimäki & Tepora 2012, 258).

- (41) *Tämäkään ryssän päähänpisto ei oikeastaan saanut sotilaallisessa mielessä ihmeitä aikaan. Joku meikäläinen silpoutui kuoliaaksi ja pari haavoittui.* (13.1.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Sodan edetessä Matin vanhemmat kirjoittavat pojalleen Helsingin pommituksista, joista he ihmeenkaupalla selvisivät.

- (42) *Silloin ensimmäisenä pommituspäivänä, torstaina, tuli se ensi hälyytys aamulla juuri ennen virkaan lähtöäni. Vaikea sitä oli uskoa todeksi, mutta uskottava oli. Kiireesti vaatetta päälle ja ulos! Juoksimme Töölöntorin laitaa Kivelän puiston ja sieltä Meilahden metsiin. Siinä meni sitten se aamupäivä katsellessa ilmatorjuntajoukkojen suorituksia.* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

- (43) *Pommit mäjähTELIVÄT ja savupatsaat kohosivat lähelläkin. Meillä oli onni päästä taas samaa tietä Meilahden metsiin, jossa tuntuikin aika turvalliselta.* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

Kuten aiempi tutkimus sota-ajan kirjeenvaihdosta on todennut (Hagelstam 2011, 306; Metsberg 2015, 30) olivat perheenjäsenet huolissaan toistensa hyvinvoinnista ja sen vuoksi iloittiinkin ja oltiin kiitollisia jokaisesta saadusta elonmerkistä. Kirjeiden välityksellä päivitettiin tiedot perheen terveydestä sekä mahdolliset tiedot sukulaisten kuulumisista. Lisäksi toivotettiin hyvää terveyttä.

- (44) *Olemme jännityksellä odottaneet jotakin tietoja sinusta.* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

- (45) *Mutta sanonpa vain, että olen ylen onnellinen kirjeesi ja korttisi johdosta, sillä ajattelen aina terveyttäsi ja tässä kun oli hiukan pakkasta ”näin” sinun värjöttelevän kylmässä.* (13.12.1939, PK 1837, KA, äidin kirje Matille)

- (46) *Äitisi sukulaisista en myöskään ole kuullut huonoja uutisia, joten kaikki lienevät turvassa, ja kotimme on toistaiseksi säilynyt.....* (10.12.1939, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

- (47) *Hyvää vointia ja Korkeimman siunausta.* (19.2.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmille)

Epävarmuutta sodan aikana lisäsi myös se, jos elonmerkkejä ei syystä tai toisesta kuulunut. Kirjeitä odotettiin ja jos postia ei saapunut, pelättiin pahinta. Hitaasti saapuva posti aiheutti mielipahaa niin rintamalla kuin kotona. (Hagelstam 2011, 306; Metsberg 2015, 30).

(48) *Kovin olimme pettyneitä kun ei sinun kirjettäsi näkynyt.* (11.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

(49) *Tämä hyvä kenttäpostimme on viimeaikoina saattanut hieman viipyä, onhan ollut huonoa keliä ja pommituksia tavallista enemmän, mikä luonnollisesti on vaikuttanut ensisijassa liikenteeseen.* (2.3.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

(50) *Olemme kovin odottaneet tiedotustasi sitten rauhan, mutta viimeinen kirjeesi on t.k.12 päivältä.* (24.3.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

Sensuurin voimassaolo ja kirjoitussäännöt vaikuttivat kaikkiin kirjeiden kirjoittajiin talvisodan aikana Suomessa (Metsberg 2015, 40–43; Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 30). Matti Mela ja hänen vanhempansa eivät olleet poikkeus tässä. Yleensä he olivat ilmeisen tietoisia sensuurisäännöksistä. Kuten esimerkissä Matti kirjoittaa vanhemmilleen, että heidän tulisi kirjoittaa kirje ilman titteliä, ei käyttää kokonaisia paikannimiä ja uudesta tukikohdasta Matti Mela käyttää pelkästään nimitystä ”jokin uusi paikka”. Matin isäkin pelkää kyselleensä liikaa pojaltaan, ettei tämä paljastaisi sotasalaisuuksia.

(51) *Odotan kirjettänne. Osoitteeni on p e l k k ä M.M. N:salo, Repo Y. Huom! Ei kirjaintakaan lisää, ilman titteliä.* (4.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

(52) *Olisi hauskaa kuulla minkälaisissa tehtävissä siellä nyt liikut, ei tietenkään sotasalaisuuksia, mutta olen itse myös liikkunut niillä mailla ja tunnen paikkakuntia siellä...* (17.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

(53) *Heti aluksi ilmoitan, että osoitteeni tulee muuttumaan, sillä joudun johonkin uuteen tuimaan paikkaan.* (13.2.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjeissä välittyy myös uskonnollisuus, kuinka sota-aikana turvauduttiin erityisesti Jumalaan. Uskonnollisuuden lisääntyminen viittasi monesti epävarmuuteen tulevaisuudesta. Tässä tutkitussa kirjeenvaihdossa

erityisesti kotirintamalta lähetetyt kirjeet sisälsivät paljon viittauksia uskonnollisuuteen. (Kivimäki 2013, 163; Tepora 2008, 117.)

(54) *Onkohan koskaan Suomessa niin huudettu Jumalan puoleen!* (13.12.1939, PK 1837, KA, äidin kirje Matille)

(55) *Ajattelemmekin sinua joka hetki pyytäen Korkeimman suojelusta sinulle, samoin kuin kaikille Suomen pojille siellä.* (28.12.1939, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

(56) *Ole valpas, varovainen ja huolellinen kaikessa, vailla uhkarohkeutta, mutta myös vaikka pelkoa, ja Jumala olkoon kanssasi.* (17.1.1940, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

Jumalan lisäksi luotettiin kohtaloon ja uskottiin siihen, että kohtalo määrää kuten on tarkoitettu.

(57) *Kun nyt tarkkailee viime vuosien tapahtumia, huomaa, että kohtalo on sinua aina oikein ohjannut. Jatkukoon tuo hyvä onnesi edelleenkin.* (13.12.1939, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

(58) *Onhan meillä kaikilla kohtalomme, ja uskomme mukaanhan emme elä vain yhtä elämää varten, vaan elämme ikuisesti. Kyllä me varmasti joskus tapaamme, olemmehan ikuisia, kuolemattomia henkiolentoja.* (13.2.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Matin perheelle ja erityisesti hänen äidilleen joulunaika oli erityisen raskasta. Kotiväen ikävä ja kirjeiden surusävyteisyys välittyy joulun alla kirjoitetuista kirjeistä. Rintamaltakin Matti kirjoittaa vanhemmilleen erilaisesta joulusta. Kirjeistä tulee ilmi, sotajoulun olevan raskasta niin rintamalle kuin kotiväelle.

(59) *Nyt tulee joulu. Toisenlaista joulua olemme me suomalaiset ajatelleet, mutta nyt meiltä kysytään paljon, ja meidän tulee olla sankareita.* (13.12.1939, PK 1837, KA, äidin kirje Matille)

(60) *Sinua aina ajattelemme, ja kyllä vielä vietämme sitä vanhaa joulua...* (13.12.1939, PK 1837, KA, äidin Matille)

(61) *Täällä on todella vallinnut tähän asti, siis noin klo 10 ap. todellinen joulurauha. Tietysti ryssien tykistö jyrisee öisin jossain kauempana, ja olivatpa jotkut heränneetkin, mutta muuten ei huomaisi koko sotaa.* (25.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Pommitusten jatkuttua Helsingissä alkoivat myöhemmin laajat evakkosiirrot, joista Matin vanhemmat kertoivat pojalleen kirjeitse rintamalle.

- (62) *On se helsinki nyt kumman näköinen, pimeä hiljainen ja ikkunat laudoitettu.* (3.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)
- (63) *Me lähdemme nyt täältä parin päivän perästä E:laan, joten osoite tulee muuttumaan. En ole vielä saanut tietää, mihin minun on mentävä, mutta vien äidin rauhallisempaan paikkaan kun tässä ryssä joka päivä useaan kertaan ja öisinkin lentää aivan rakennuksen päällä.* (3.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)
- (64) *Hyvin mekin täällä voimme vanhassa syntymäkylässäni, vaikka tunnenkin ihmisistä enää vain osan vanhimmista.* (11.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)

Sodan edetessä elintarvikkeista oli pulaa ja niin myöskin oli tutkimuskohteen Matti Melan perheessä. Puuttuvista ruokatarvikkeista Matti raportoikin vanhempiaan. Lisäksi hän pyytää vanhemmiltaan lämpimiä vaatteita ja sotimiseen liittyviä tarvikkeita.

- (65) *Koettakaa varata minulle villapaita. Jumalan siunausta!* (21.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)
- (66) *Nyt toivon, älkää pelästykö, puukkoa, pistoolia ja hiukan vaatetavaraa, joskin minulla jo nyt on verrattain lämpimät varusteet.* (25.12.1939, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)
- (67) *Mutta paraikaa pojat keittävät perunoita, hernettä ja tuovat suolakurkkua, joka on arvokas lisä viralliseen muonaamme.* (21.1.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)
- (68) *Vaatetustilanteeni on hyvä eikä muita toivomuksia ole kuin vehnä- tai ohraleipä.* (29.1.1940, PK 1837, KA, Matti vanhemmille)
- (69) *Sokeria ja voita on, mutta ei pehmeätä leipää, ja varsinkin valkea leipä on harvinaista.* (29.1.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)

Tämän aineiston tutkituissa kirjeissä, ei kuolemasta tai tappamisesta puhuttu oikeastaan. Tämä myötäilee aiempaa tutkimusta sota-ajan kirjeistä, jossa on todettu, että kuolemasta ja tappamisesta ei haluttu kirjoittaa itsesensuurin vuoksi (Hagelstam 2006, 225). Matin isä ilmoittaa perheenjäsenen kaatumisesta rintamalla, mutta siitäkin huolimatta ollaan enemmän huolissaan Matin jaksamisesta.

(70) *Tällä kertaa täytyy minun ilmoittaa sinulle suruviesti rintamalta. Ahtoserkkusi kaatui t.k. 19 päivänä. (26.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)*

(71) *Toivomme sinun edelleenkin säilyttävän reippaan mielesi suruviesteistä ja vastoinkäymisistä huolimatta. (26.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)*

Sodan pitkittyessä puhuttiin myös palveluslomista, niin myös Matti Melan perheen kohdalla. Vanhemmat toivoivat Matin saavan lomaa rintamalla olost.

(72) *Olisin todennäköisesti saanut loman... Mutta eihän vieläkään ole myöhäistä.... enhän ole nähnyt vanhempiani sitten kun lähdin RUK: iin syyskuun 23 päivänä, enkä minkäänlaista kurssilomaa ole saanut... (29.1.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)*

(73) *Mahdatkohan saada lomaa, olisi paljon puhuttavaa... (24.3.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)*

(74) *Olisihan mukavaa, jos toukokuun alussa saisit viikon pari lomaa, mutta hätätilassa riittäisi 3 - 4 päivääkin. (2.4.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille)*

Sota-ajan kirjeille tyypilliseen tapaan, myös Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjeissä oli viittauksia myös arkipäivän asioihin, kuten vallitsevaan säätilaan.

(75) *Ilmatkin näyttävät lämpiävän, vaikka eihän tässä hätää ole ollut, ulkona turkit ja lämmin majoitus öisin. (16.2.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)*

(76) *Eräällä pitkällä yömarssilla, jolloin oli yli 40 astetta pakkasta, palellutin hieman korvaani. Seuraavana päivänä tuli lakki ja se pelasti pahemmasta... (21.1.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)*

Tulevaisuudesta ja rauhanodotuksesta kirjoitetaan maltilliseen tapaan, kuitenkin toivoen parasta, rauhaa toivottiin ja uskottiin kaiken päättyvän parhain päin. Matin kirjeistä välittyy myös isänmaallisuus, sillä hän toteaa kansakunnan puolesta, ettemme halua kunniatonta rauhaa.

(77) *Parasta vointia ja kaiken pikaista päättymistä parhaaseen päin (11.3.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)*

(78) *Me kaikki toivomme rauhaa, mutta emme kunniatonta rauhaa. Luottakaamme Korkeimpaan, mutta samalla myös omaan itseemme. Kai silloin tämäkin sota loppuu, ja mikä tärkeintä, meille onnellisesti. (12.3.1940, PK 1837, KA, Matin kirje vanhemmilleen)*

- (79) *Tänä kohtalokkaana päivänä odotamme kiihkeästi tietoja voinnistasi. Saneltiinhan tänään rauha Suomen kansalle.* (13.3.1940, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

Kirjeet yleensä päätettiin toivottaen hyvää vointia, jaksamista sekä Jumalan siunausta. Lisäksi luvattiin kirjoittaa lisää.

- (80) *Toivotamme sinulle voimia ja kestävyyttä ja Jumalan siunausta... Kirjoitamme sinulle lisää.* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)
- (81) *Parasta vointia ja Jumalan siunausta toivoo Matti.* (2.3.1940, PK 1837, KA, Mattin kirje vanhemmilleen)

6.2 Suomalaisten kirjeiden teemat

Tutkielmaan valikoituneiden suomalaiskirjeiden teemat voidaan tarkastellun aineiston perusteella jäsentää kokonaisuudeksi, jota lopuksi voidaan verrata liettualaisten sota-ajan kirjeiden teemojen kanssa. Tutkielmassa käytetyn suomalaismiehen Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjoittamien kirjeiden teemoista nousee esiin erityisesti kirjoitukset sotavalmisteluista, evakkoon joutumisesta ja elintarvikepulasta. Itse sotimisesta tai tappamisesta Matti Mela ei juurikaan rintamalta kirjoita. Lisäksi teemat, joissa pohditaan jälleennäkemistä, mahdollisia lomia sekä sodanjälkeistä aikaa nousevat esille. Heidän kirjeensä, erityisesti vanhempien kirjoittamat kirjeet olivat uskonnollisävytteisiä, mutta Jumalan lisäksi luotettiin myös kohtaloon.

Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjeissä ei niinkään nouse esille tavalliset arkipäivän asiat, vaan viittauksia sotaan, evakko-oloihin, lomiin tai rauhaan löytyy miltei jokaisesta kirjeestä. Tämä selittynee sillä, että kirjeiden kirjoittajat eivät voineet elää tavallista arkielämää, koska Matti joutui rintamalle ja hänen vanhempansa joutuivat jättämään Helsingin kotinsa ja elivät näin ollen evakossa talvisodan ajan. (3.1.1940, PK 1837, KA, isän kirje Matille) Heidän kirjeissään kirjoitetaan myös maltillisesti mahdollisesta rauhasta ja isänmaalisuudesta.

Lähdeaineistoksi valikoituneessa kirjekokoelmassa on säilynyt niin Matti Melan kirjeet vanhemmilleen kuin vanhempien kirjeet pojalleen. Kyseessä on näin ollen

säilynyt molemminpuolinen kirjeenvaihto. Tätä selittää se, että Suomessa sota-ajan henkilökohtaisia kirjeitä alettiin kerätä jo 1970-luvulta lähtien. Matti Melan ja hänen vanhempiansa kirjekokoelman pohjalta on mahdollista muodostaa yhtenäinen kokonaisuus, jonka avulla kirjeissä käsiteltyjä teemoja on mahdollista verrata liettualaisten sota-ajan kirjeiden teemoihin.

6.3 Lyhyt katsaus suomalaisten kirjeiden tyyliin ja kieleen

Tyypillinen suomalainen kirje noudatti perinteisen kirjeen tekstikulkua. Ensin tervehdittiin, kerrottiin mahdollisen aiemman kirjeen saamisesta. Sen jälkeen kerrotaan, kuinka perhe voi. Lopuksi toivotetaan kirjeen vastaanottajalle hyvää vointia ja yleensä myös Jumalan siunausta.

(82) *Matti-poikamme! Saimme odotetun korttisi. Voimme hyvin ja myös sukulaiset, tietääkseni. Toivomme sinulle voimia ja kestävyyttä ja Jumalan siunausta.... Kirjoitamme lisää. Äiti ja Isä* (10.12.1939, PK 1837, KA, vanhempien kirje Matille)

Tässä tutkielmassa tutkitut suomalaiset kirjeet alkoivat yleensä täyttää kirjeiden peruskonventiot (esimerkki 37) ja (esimerkki 38).

Yleensä kirjeet lopetettiin toivottamalla *Jumalan siunausta* (esimerkki 81), mutta joskus erityisesti vanhempien lähettämissä kirjeissä saattoi olla tunteellinen lopetus.

(83) *Pikaisiin kuulemiin, sydämellisin terveisin, rakas poikani!* (11.1.1940, PK 1837, KA, äidin kirje Matille)

Suomalaiset kirjeet oli kirjoitettu hyvällä yleissuomella ja kirjeissä oli tavallisesti vain vähän virheitä, kuten sanat alkoivat pienellä kirjaimella tai pilkkuja puuttui sieltä täältä (esimerkki 48), kuten Suomen pääkaupunki *Helsinki* oli kirjoitettu pienellä alkukirjaimella *helsingissä* (esimerkki 63).

7 SAMANLAISET, ERILAISET AJAT – VERTAILUA

Tässä luvussa vertailen keskenään liettualaisissa ja suomalaisissa sota-ajan kirjeissä esiinnousseita teemoja. Aineistolle esitettiin seuraavat kysymykset: 1. Mistä teemoista liettualaiset ja suomalaiset sotilaat ja heidän läheisensä keskusteleivat? 2. Mitä temaattisesti yhteistä ja mitä eroavaisuuksia kirjeistä löytyy? 3. Miten kirjeet eroavat tyyllillisesti? Näiden apukysymysten avulla pyrin selvittämään, löytyikö liettualaisten ja suomalaisten sota-ajalta mahdollisesti yhteistä kokemushistoriaa vuosien 1939–1945 välillä.

Vertailussa on otettava huomioon se, että kirjeaineistot, joita tutkin ovat eri vuosilta, vaikkakin toisen maailmansodan kontekstissa. Liettualainen kirjeaineisto on vuosilta 1939–1945 ja suomalainen kirjeaineisto talvisodan ajalta eli vuosien 1939–1940 väliltä. Aiempi suomalainen sota-ajan kirjetutkimus (esim. Huuhtanen 1984a, 1984b & 1986) on kuitenkin todennut, on talvisodan kirjeet ovat teemoiltaan verrattavissa jatkosodan kirjeisiin. Lisäksi historian tutkija Ville Kivimäki (Mehto, 2017) on arvioinut, että talvisodan kokemus Suomessa on ollut yhtenäisempi kuin jatkosodan.

Näiden yllä esitettyjen lähtökohtien perusteella, oletan, että suomalainen primaariaineistoni, jonka ajankohta sijoittuu vuosien 1939–1940 voisi teemoiltaan mahdollisesti vastata esimerkiksi jatkosodan 1941–1944 aikaisia kirjeaineistoja ja kirjeiden sisältöjä.

Samoin vertailua tehdessä on muistettava, että sotatilanne oli eri Liettuassa syksyllä 1939 ja keväällä 1940 kuin Suomessa. Liettua oli joutunut alistumaan Neuvostoliiton uhkavaatimuksiin ja luovuttamaan tutkikohtiaan puna-armeijalle. Syksyyn 1940 mennessä Liettua oli neuvostomiehitetty ilman symbolista vastarintaa. (Kasekamp 2013, 176–179.) Suomi sen sijaan ei taipunut Neuvostoliiton vaatimuksiin, vaan oli ajautunut talvisotaan (Jyränki 2017, 164–166). Baltian maaperällä sodittiin vasta kesällä 1941.

7.1 Sota kirjeissä, kirjeet sodassa

Tämän tutkielman sota-ajan kirjeissä **sotimisesta** ja **sotatapahtumisista** itsestään puhuttiin huomattavan vähän. Liettualaisissa kirjeissä oli enemmän kuvauksia siitä, missä on liikuttu ja minne on matkustettu, kuin itse sotatoimista (esimerkki 1). Lisäksi kuvattiin kuinka, valmistelut sotaan etenevät (esimerkki 2). Suomalaisissa kirjeissä kirjoitettiin pommituksista (esimerkki 39) ja **vihollisesta** (esimerkki 40). Liettualaisissa kirjeissä mainittiin katkerasti saksalaisten olevan **maanvaltaajia** (Lt.4.) ja kyseltiin, onko kotona mahdollisesti tapahtunut uusia liikekannallepanoja. (Lt.1.) Suomalaisissa kirjeissä esiin nousee venäläisestä vihollisesta yleisesti käytetty nimitys ”ryssä” ja *ryssittelyä* (Kivimäki & Tepora 2012, 258) tapahtuukin suomalaisissa kirjeissä (esimerkki 41). Suomalaisissa sotakirjeissä toivottiin sodan loppumista (esimerkki 77).

Yleisesti **tappamisesta** tai **kuolemasta** kirjoitettiin vähän tässä tutkielmassa käytetyn lähdeaineiston kirjeissä. Tämä sopiikin aiempaan tutkimukseen sota-ajan kirjeistä, jossa on todettu, että kuolemasta ja tappamisesta ei haluttu kirjoittaa itsesensuurin vuoksi (Hagelstam 2006, 225). Yllättävän vähän kirjoitettiin sodan karusta **arjesta**, **taistelusta** ja **väkivallasta**. Tämä voi selittyä myös kielloilla ja sotastrategisista syistä (Hagelstam 2006, 225). Kotirintamalta sen sijaan välillä kerrottiin, mitä perheelle kuului ja onko joku perhepiiriin kuuluva mahdollisesti menehtynyt (esimerkki 33). Kuolinilmoitusta tehdessä oltiin **huolissaan**, kuinka suruviestin (esimerkki 70) toimittaminen vaikutti sotilaan jaksamiseen (esimerkki 71).

Melkein jokaisessa tässä tutkielmassa käytetyn lähdeaineiston kirjeessä oli viittauksia **terveyteen** ja siihen, miten kirjeen kirjoittaja tai vastaanottaja voi (esimerkki 9). Terveystilan kysyminen ja **hyvän terveyden toivottaminen** liittyivät oleellisesti epävarmuuteen sota-aikana, joten sitä itsestään selvänä haluttiin toivotella ja hyvää terveyttä rukoilla Jumalalta (esimerkki 28). Sekä liettualaiset ja suomalaiset kirjeet päätettiin toivottaen hyvää terveyttä ja **jaksamista** (esimerkki 82).

Lisäksi lähes jokaisessa tässä tutkielmassa käytetyn aineiston kirjeissä oli viittauksia **perheeseen** ja **ikävään** muualla ollutta perheenjäsentä kohtaan. Kirjeissä kerrottiin mitä perheessä on kotona tapahtunut, kerrottiin kuulumiset. Iloiset perheasiat, kuten lapsen syntyminen, kastajaiset kerrottiin monin ja mieltä kohottavin sanoin (esimerkki 33). Ikävä oli molemmiin puoliin, rintamalla ollut sotamies saattoi kirjoittaa *kaikkien*

teidän olevan yhdessä kotona ja hän on täällä aivan yksin. (Lt.2.) Kirjeissä toivottiinkin pikaista jälleennäkemistä erittäin usein (esimerkki 30). Sota-aikana tunteiden ilmaiseminen on saattanut tuntua haastavalta. Yhteydenpito kirjeiden välityksillä pakotti kuvailemaan sanoiksi kaikki **tunteet** (esimerkki 60), mitä halusi toisen tietävän (Hagelstam 2006, 219). Lisäksi hellittelynimien käyttö viestitti myös perheiden välisestä yhteydestä, toisen tärkeydestä ja halusta osoittaa välittämistä (Hagelstam 2006, 219–220).

Uskonnollista diskurssia aineistossani esiintyi niin liettualaisissa kuin suomalaisissa kirjeissä. Kotirintaman kirjeissä uskonnon teemaa käsitellään useammin kuin esimerkiksi rintamalta lähetetyissä kirjeissä. Kotiväen uskontoon viittaavilla toivotuksilla on ollut niin voimaannuttava kuin lohduttavakin tehtävä (esimerkki 21). Erityisesti **juhlapyhien** lähestyessä oli kirjeissä havaittavissa enemmän viittauksia uskontoon. Suomalaisissa kirjeissä uskonnolliset viittaukset lisääntyivät erityisesti joulun aikana (esimerkki 59). Uskonnollisuuden lisääntyminen näkyi erityisesti kotona lähetetyissä kirjeissä, rintamalla olleiden läheisten kohtalo toivotettiin yleensä *Korkeimman haltuun*, samalla toivoen kuitenkin parasta. Liettualaisten kirjeiden uskonnollisten viittauksien määrään vaikuttanee katolilaisuus (esimerkki 22). Liettuan valtauskontona on roomalaiskatolilaisuus, joten uskonto ja pyhimykset ovat voimakkaammin läsnä jokapäiväisessä elämässä. Tämä näkyi erityisesti pääsiäisen aikana kirjoitetuissa kirjeissä, jolloin kirjeissä oli paljon pyhimyksiin ja uskontoon viittaavia kirjoituksia (esimerkki 23).

Arkipäivän asioiden lisäksi suurien uskonnollisten juhlien aika, kuten pääsiäinen tai joulu, vaikuttivat sanavalintoihin. Kirjeiden arkipäiväisyys selittyy siis osin kodin ja rintaman yhteisyyden säilyttämisellä (Hagelstam 2006, 227). Juhlapyhien aikaan kirjoiteltiin enemmän niin Liettuassa kuin Suomessa. Yleensä juhlapyhät eivät tuntuneet samalta, kun koko kotiväki ei ollut saman katon alla (esimerkki 60). Juhlapyhien aikaan kirjeiden sävytkin muuttuivat enemmän uskonnollisemmiksi, erityisesti liettualaiset kirjeet, joille pääsiäinen on yksi vuoden merkittävimpiä juhlia vieläkin (esimerkki 23).

Tutkituissa kirjeissä **tulevaisuudesta** puhuttiin varovaisesti (esimerkki 4). Sodan haluttiin päättyvän ja osapuolten selviävän sodan keskeltä takaisin kotiin (esimerkki

58). Tulevaisuudesta ja **rauhanodotuksesta** kirjoitettiin toivoen parasta. Ihmiset uskoivat siihen, että **kohtalo** määräisi asiat tahtonsa mukaan (Metsberg 2012, 66–67). Suomalaisista kirjeistä välittyy myös **isänmaallisuus**, jossa todetaan kansakunnan puolesta, ettemme halua kunniatonta rauhaa (esimerkki 79). Liettualaisesta lähdeaineistosta ei löytynyt suoria viittauksia rauhaan, saati isänmaallisuuteen, vaikka saksalaisia kuvattiin maanvaltaajiksi (Lt.4.).

Postin etenemisestä ja kirjeiden saamisesta oli viittauksia monessakin kirjeessä. Sota-aikana **kirje** oli ainoita elonmerkkejä, joten niitä odotettiin hartaasti (esimerkki 27). Jos kirjettä ei kuulunut, oli läheisillä huoli kova. Kirjeitä pyydettiin lähettämään, vaikkei mitään kirjoitettavaa välttämättä olisikaan, vaan merkiksi siitä, että on vielä elossa (Tikka ym. 2015, 6). Postikaan ei sotaoloissa välttämättä kulkenut niin järjestelmällisesti ja tehokkaasti kuin rauhan aikana, jonka vuoksi kirjeiden saapumisvälit ja niihin vastaaminen venyi yleensä pitkiksi, jonka vuoksi dialoginomainen kirjoittelu oli hankalampaa (Hagelstam 2011, 306–307).

Liettualaisissa lähdeaineiston kirjeissä ei **sensuurista** ole viitteitä, tutkituissa kirjeissä on paljastettu täysin mihin osoitteeseen (Lt.1.) ja missä sotilaat tällä hetkellä ovat ja minne kirjeitä voi kotiväkikin lähettää. Suomessa Kenttäposti valvoi samankaltaisia kirjeitä, joten tarkat olinpaikat eivät niin helposti paljastuneet (Hagelstam 2011, 301; Metsberg 2015, 30; 41–42) ja sotasalaisuuksia ei päästy paljastamaan (esimerkki 52).

Kuten aiempi tutkimus sota-ajan kirjeistä on todennut, on sota-aikana kirjeiden kieli ollut erittäin **arkipäiväistä** ja tavanomaista (Hagelstam 2006, 213–214; 224–227). Tässä tutkielmassa käytetyt sota-ajan kirjeet sisälsivät arkipäiväisiä asioita ja viittauksia. Yksi useimmin mainituista teemoista oli viittaukset **säähän** ja **luontoon**. Säästä ja lämpötilasta annettiin yksityiskohtaisia kertomuksia, kuinka esimerkiksi lunta on niin paljon, että ulos ei voi mennä ja kuinka pakkanen on kirinyt korkealle (esimerkki 11). Nämä viittaukset säätilaan viestivät kirjeiden arkipäiväisyydestä. Rintamalta säästä kommentoitiin silloin, kun kotiväen haluttiin lähettävän lämpimämpiä **vaatteita**, jotka kestäisivät kylmyyttä ja kosteutta (esimerkki 5).

Maaseudun väestön kirjeissä esiin nousi tärkeänä teemana **maatalous** ja erilaiset maatalouteen liittyvät työt. Niistä saatettiin kirjoittaa erittäin yksityiskohtaisesti

(esimerkki 13). Näin sodassakin olevilla oli mahdollisuus osallistua kirjeiden välityksellä maataloustöiden etenemiseen. Erityisesti maaseudun väellä oli huoli **maataloustöiden** etenemisestä, kun miehet olivat rintamalla ja tarvittavaa apua ei ollut saatavilla. Miestyövoimasta oli erityisesti pulaa. Kirjeissä jaettiin tiedot **sadosta** (esimerkki 15), menetetystä **rehusta** ja hevosien ostoista ja myynneistä (esimerkki 16).

Lisäksi kirjeissä jaettiin **huolet**, joita ei ehkä kotona voinut naisväen kanssa jakaa. Huoli ei niinkään ollut ruuan ja elintarvikkeiden riittämisestä, vaan lähinnä kuinka kaikki maataloustyöt, kuten heinätyöt saataisiin tehtyä, kun apua ei ollut saatavilla ja rengeille ei voinut maksaa niin hyvin kuin olisi haluttu (esimerkki 17). Kotiväen kirjeenvaihto painottuikin viljelyn kannalta tärkeisiin **vuodenaikoihin** kertoen esimerkiksi **kylvötoiden** etenemisestä tai heinätöiden aiheuttamista huolista. Sota-ajan kirjeissä kirjoitetaankin huomattavan paljon aivan normaaleja arkipäivänasioita, keskittyen asumisoloihin, ruokaan, säähän, maataloustöihin tai vapaa-aikaan (Hagelstam 2011, 304–306). Eroavaisuudet tutkituissa kirjeaineistoissa oli siinä, että toisen liettualaisen lähdeaineiston kirjoittaja K.Alek. asui maatilalla ja suomalaisen lähdeaineiston henkilöt olivat kaupunkilaisia Helsingistä.

Rintamalla kuin kotonakin oli puutetta **elintarvikkeista**. Kirjeissä kerrottiin **ruokapulasta** ja rintamalla oleva saattoikin usein pyytää pientä elintarvikepakettia lähetettäväksi, jos se vain olisi mahdollista. Erityisen pyydettyjä tuotteita oli sokeri ja sakkaroosi (esimerkki 6) sekä mitkä tahansa maidosta ja viljasta tehdyt tuotteet (esimerkki 68). Sota-aikana elettiin erityisoloissa, jolloin ekonominen tilannekin oli täysin eri kuin rauhan aikana.

Rahasta kirjoitettiin, monta kertaa niin päin, että kotiväki pyysi lähettämään rintamalta rahaa, jos se vain oli mahdollista (esimerkki 18). **Rahapulassa** oli jouduttu myymään omaisuutta tai eläimiä sekä ottamaan lainaa (esimerkki 33). Suomalaisissa kirjeissä nousi esille toiveet **lomasta** ja siitä, että pääsisi mahdollisimman pian pois rintamalta (esimerkki 74). Liettualaisissa kirjeissä ei lomista puhuttu. Tämä selittyyne luultavasti maiden erilaisella sotastrategialla.

7.2 Yhteenveto kirjeiden tyylistä

Liettualaisten ja suomalaisten kirjeet noudattivat molemmat yleensä perinteisen kirjeen tekstikulkua. Tervehdykset, kertomukset kirjeiden kulusta, terveydentilanpäivitykset sekä perheen kuulumiset jaettiin. Lisäksi molempien maiden kirjeissä mainittiin perheen kuulumiset ja toivoteltiin kaikkea hyvää ja yleensä Jumalan siunausta kirjeen vastaanottajalle.

Lähdeaineistoon valikoituneet liettualaiskirjeet oli kirjoitettu puhekielellä ja murteella, kun taas suomalaiset kirjeet enemmänkin suomen kirjakielen normien mukaisesti. Liettuankielisissä kirjeissä oli havaittavissa tunteita voimakkaammin kuvaavia adjektiiveja kuin suomalaiskirjeissä. Lisäksi hellittelyä oli liettualaiskirjeissä enemmän kuin suomalaiskirjeissä, tämän selittää liettuan kielen erityispiirre deminutiivikin. (ks. luku 5.4).

8 LOPUKSI

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut kahden liettualaisperheen ja yhden suomalaisperheen kirjeenvaihtoa vuosien 1939–1945 ajalta. Työni päätarkoituksena oli selvittää, löytyykö liettualaisilla ja suomalaisilla yhteistä sota-ajan kokemushistoriaa. Lähestyin aineistoani vertailevalla otteella tutkimalla kirjeiden sisältöä ja nostamalla esiin eri teemoja, joista liettualaiset ja suomalaiset sotilaat sekä heidän läheisensä ovat kirjeissä keskustelleet. Temaattisten yhteneväisyyksien ja eroavaisuuksien analysoinnin lisäksi tarkastelin, eroavatko liettualaiset ja suomalaiset sota-ajan kirjeet tyyllillisesti toisistaan.

Luonteeltaan samanlaista vertailevaa tutkimusta ei ole suomalaisten ja liettualaisten sota-ajan kirjeistä aiemmin tehty, minkä vuoksi tutkimukseni taustateorianä on hyödynnetty liettualaista kirjetutkimusta, suomalaista sota-ajan kirjeiden tutkimusta sekä sisällönanalyysia.

Aineistoni saatavuuden rajallisuus eli käytettävissä olevan sota-ajan kirjeaineiston niukkuus luo haasteita laajamittaisemmalle analyysille ja tutkimustulosten yleistettävyydelle, mikä on havaittu myös aiemmissa sota-ajan kirjeitä koskevissa tutkimuksissa. Vaikka tutkimusasetelmani tarjoaa vain yhden mahdollisen tulkinnan siitä, mistä teemoista rintaman ja kotirintaman välillä kirjoitettiin Liettuassa ja Suomessa, juuri tutkimusaineiston ja tutkimuskontekstin haastavat puitteet tekevät tutkimuksesta erityisen ja merkittävän katsauksen sodanaikaisen kirjeenvaihdon kulttuurisiin, alueellisiin ja maidenvälisiin lainalaisuuksiin. Erityisessä kontekstissaan tapausten yksityiskohtainen analysointi tallentaa palan tärkeää sosiokulttuurista historiaa ja lisäävät ymmärrystä itsessään.

Tutkielmani analyysiosio koostui kahdesta eri aineistosta. Ensin kävin läpi liettualaisen lähdeaineiston teemoineen, jonka jälkeen siirryin tarkastelemaan suomalaista lähdeaineistoa. Lopuksi esiinnousseita teemoja vertailtiin toisiinsa, jotta mahdolliset yhteneväisyydet ja eroavaisuudet hahmottuisivat kokonaisuudeksi.

Aineistoni pohjalta voin tulkita, että liettualaiset ja suomalaiset sota-ajan kirjeet vuosien 1939 ja 1945 välillä sisältävät paljon samankaltaisuuksia, niin sisällöllisesti teemoiltaan kuin kirjoitustyylieltään, noudattaen yleisiä kirjeiden peruskonventioita. Molempien

maiden tärkeimmiksi teemoiksi nousivat huoli perheestä sekä siihen liittyvä kohtaloon ja korkeimpaan uskominen. Suomalaiset ja liettualaiset kirjeet teemoineen vastasivat hyvin paljon aiemman tutkimuksen esittämiä tuloksia sota-ajan kirjeiden sisällöstä. (ks.esim. Hagelstam 2006, 213–227.) Kirjoitustyylyltään liettualaiset kirjeet oli kirjoitettu enemmän puhekielellä ja murteella kuin suomalaiset kirjeet, mikä selittyy asuinpaikan vaikutuksella. Tämän lisäksi liettualaisissa kirjeissä helliteltiin enemmän kuin suomalaisissa kirjeissä.

Sota-ajan poikkeustilanteessa kotiväki ja rintamasotilaat olivat vaarassa vieraantua toisistaan, joten kirjeenvaihto oli ainut tapa välttää vieraantumista (Hagelstam 2011, 308). Tämän vuoksi perheenjäsenten väliset kirjeet toistivat usein samaa kaavaa: alkuun terveydentilaan liittyvät päivitykset, sitten maininnat säästä, viljelystöihin liittyvät selostukset ja lopuksi todettiin, ettei ole mitään muuta kirjoitettavaa ja toivoteltiin Jumalan siunausta ja kaikkea hyvää. Tällaiset samankaltaisuudet näkyivät sekä liettualaisissa että suomalaisissa lähdeaineiston kirjeissä.

Vaikka kirjekokoelma-aineistoni sisällölliset yhteneväisyydet ovat hyvin lähellä toisiaan, ei niiden perusteella voi tehdä laajempaa yleistystä liettualaisten ja suomalaisten sota-ajan kokemushistoriasta, sillä aineistoni ei rajallisuudessaan yletä kuvaamaan suurempaa ryhmää tai kokonaista kansakuntaa. Aineistoni kirjeiden samankaltaisuus antaa kuitenkin varovaisia viitteitä siitä, että tulokset voisivat hyvinkin heijastaa myös suuremman joukon mielikuvia ja kokemuksia.

Sota-ajan kirjeitä tutkineen historioitsija Ville Kiviniemen mukaan ajatus yhdestä yhtenäisestä sotakokemuksesta on harhaanjohtava. Kiviniemi korosti, että vaikka sota yhdisti ihmisiä, ihmiset kokivat sodan erilaisista lähtökohdista. (Mehto 2017). Aineistoni kirjeet on tärkeää tiedostaa omina tapauksinaan, joiden taustalla vaikuttivat kirjoittajien erilaiset sosioekonomiset asemat ja yksilölliset elämäntilanteet. Sotakokemuksia käsittelevät kirjeet antavat kuitenkin mielenkiintoista tietoa siitä, miten yhteneväisillä tai erilaisilla tavoilla nuo kokemukset sanallistettiin, jaettiin ja talletettiin keskenään erilaisten perheiden keskuudessa. Näin ollen *jaetun kokemuksen* mahdollisuus maiden välillä on otettava huomioon jatkotutkimuksissa, sillä *jaettu kokemus* on käsitteenä varteenotettavampi antaen mahdollisuuden sekä henkilökohtaiseen kokemukseen, johon mahdollisesti joku toinen pystyy omakohtaisesti samaistumaan. (Kivimäki 2006, 75.)

Tutkimukseni tavoitteena oli laajentaa sota-ajan kirjeenvaihdosta aikaisemmin tehtyä mikrohistoriallista tutkimusta ja näin ollen tuoda uusia näkökulmia liettualaisten ja suomalaisten sota-ajan kokemuksiin. Tutkimalla liettualaisia ja suomalaisia sota-ajan kirjeitä voidaan päästä mahdollisimman lähelle *jaettua sotakokemusta*, jossa riittää tutkittavaa tulevaisuudessa.

Jatkotutkimuskohteissa voisikin olla mielekästä laajentaa tapausten määrää ja tutkia, miltä osin tässä tehdyt havainnot pitävät paikkaansa laajemmassa tutkimuskontekstissa. Mikäli saavutettavaa, vertailukelpoista lähdeaineistoa tavoitettaisiin suurempana lukumääränä ja pidemmältä aikaväliltä erityisesti Liettuaasta, mahdollistaisi se lisää tietoa sota-ajan kokemuksiin liittyvistä tuntemuksista ja ilmaisuista, niin yhteneväisyyksien kuin kulttuuristen, kielellisten ja yksilöllisten eroavaisuuksien osalta.

Laajempi liettuankielinen sota-ajan kirjeaineisto tarjoaisi lisäksi sosiolingvistiselle tutkimukselle hedelmällistä tutkimusaineistoa, sillä jopa tämän tutkimuksen niukasta aineistosta löytyi useita liettuan kielen erityispiirteitä, kuten esimerkiksi jo lähes liettuan yleiskielestä kadonnut duaali- ja illatiivimuoto.

Jatkotutkimukset ovatkin tie kohti entistä kattavampaa yleiskuvaa sota-ajan kokemuksista Liettuassa ja Suomessa. Tulevaisuudessa mikrohistoriallisen tarkastelun kautta on mahdollista löytää *jaettua* sotakokemushistoriaa, jonka makrohistoriallinen tarkastelu Liettuan ja Suomen sota-ajan kokemuksista on osoittanut; Liettua ja Suomi olivat toisen maailmansodan aikana kaksi pientä kansaa, kahden suurvallan välissä.

9 SANTRAUKA: Karo laikas lietuvių ir suomių karo laikas laiškuose

Šis multidisciplininis darbas, apjungiantis baltistiką, sociolingvistiką, istoriją ir antropologiją, siekia išsiaiškinti pagrindines temas suomiškuose ir lietuviškuose karo metų laiškuose, rašytuose 1939–1945 metų laikotarpiu. Darbe lyginamos pagrindinės laiškų temos, kalbos vartojimas ir stilius. Naudojama kokybinė turinio analizė.

Toliau pateikiama viso darbo trumpa apžvalga.

9.1 Įvadas

Šio magistro darbo dėmesio centre – Antrojo pasaulinio karo laiškų palyginimas, didžiausią dėmesį skiriant suomių ir lietuvių karių ir jų giminaičių laiškam, rašytiems 1939–1945 metų laikotarpiu iš namų ir į namus Suomijoje ir Lietuvoje. Darbe siekiama palyginti kareivių ir jų artimųjų siųstus laiškus, dėmesį skiriant jų turiniui, pagrindinėms temoms, jų skirtumams bei panašumams. Taip pat siekiama trumpai aptarti laiškų kalbą ir stilių. Laiškų siuntimo data (1939–1945 m.) pasirinkta neatsitiktinai. Šiuo laikotarpiu didžiojoje Europos dalyje vyko su Antruoju pasaulinio karo susiję įvykiai, kurie neaplenkė tiek Suomijos, tiek Lietuvos, ir tai atsispindi vietinėje korespondencijoje.

Geografiškai vieną nuo kitos netoli nutolusias Suomiją ir Lietuvą sieja įvairūs aspektai. Suomių ir lietuvių kalbose randama tarpusavio skolinių iš baltų ir finougrių kalbų (Liukkonen 2011, 68). Taip pat randama nemažai istorinių panašumų. Abi šalys panašiu laiku paskelbė nepriklausomybę nuo Rusijos imperijos, Suomija – 1917-ųjų gruodžio 6 d., o po kelių mėnesių ir Lietuva – 1918-ųjų vasario 16 d. Antrojo pasaulinio karo priešaušryje ir Suomija, ir Lietuva tapo SSRS ir Vokietijos nepuolimo sutarties slaptųjų protokolų sudarymo priežastimi, kuomet buvo pasidalintos kaip SSRS ir Vokietijos įtakos zonose būsiančios valstybės. Sutartis buvo viena iš priežasčių, įtraukusių į pasipriešinimą ir kovas Lietuvą bei Suomiją su Sovietų Sąjunga ir nacistine Vokietija (Kasekamp 2013, 176). Tačiau po to šalių istorijos išsiskyrė.

Nepaisant šių sąsajų ir nedidelio geografinio nuotolio, Suomijoje apie Baltijos šalis, jų istoriją ar kultūrą žinoma nedaug. Pavyzdžiui, Suomijoje daugelyje šaltinių, kaip antai,

mokykliniuose vadovėliuose Baltijos šalys minimos ir aptariamos kaip visuma, o ne atskirai kaip Lietuva, Latvija ir Estija (Järvinen & Lindstedt 2013, 9).

Šiame darbe nagrinėjami laišakai iš Lietuvos yra išrinkti iš projekto „Mūsų laišakai“, pradėto 2008 m. Aurelijos Tamošiūnaitės (Vytauto Didžiojo universitetas ir Lietuvių kalbos institutas), duomenų bazės. Tuo tarpu laišakai iš Suomijos surinkti iš Nacionalinio Suomijos archyvo.

Karo laiškų nagrinėjimas atskleidžia naujas ir autentiškas Suomijos ir Lietuvos karo patirtis, leidžia jas palyginti ir pamatyti naujų požiūrio kampų. Nepaisant to, kurioje geografinėje vietoje žmonės gyveno, ar Suomijoje ar Lietuvoje, karo siaubai ir nepritekliai paveikė visus. Šio magistro darbo tema ir tyrimo objektas pasirinktas neatsitiktinai. Šiuo metu žinomų panašių lyginamųjų tyrimų, nagrinėjančių suomių ir lietuvių karo laiškus ir patirtis, nėra.

9.2 Tyrimo struktūra

Magistro darbą sudaro 9 skyriai. Pirmame skyriuje aprašomas darbo tikslas, darbo struktūra ir tyrimo metodai. Antrame nagrinėjama su tyrimu susijusi teorinė medžiaga, tyrimo iššūkiai bei laiškų rinkimo metodai. Trečiame skyriuje – istorinis kontekstas. Ketvirtame skyriuje pristatoma tyrimo medžiaga ir su ja susiję iššūkiai. Penktas skyrius skirtas lietuviškiems karo laiškam, o šeštame aptariami suomiški laišakai. Septintame skyriuje analizuojami karo laišakai, jie lyginami ir daromos išvados. Galiausiai aštuntame skyriuje aptariami rezultatai gauti tiriant medžiagą, pateikiamos išvados bei tolesnių tyrimų galimybės. Priede pridedamos lietuviškų karo laiškų kopijos.

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokius karo laiškus 1939–1945 metais siuntė lietuviai ir suomiai, daugiausia dėmesio skiriant laiškų turiniui bei pagrindinėms korespondencijos temoms. Nepaisant to, kad tyrime dėmesys taip pat atkreipiamas į kiekybinius aspektus, kaip antai, temų pasikartojimo dažnumui, tyrimas priskiriamas kokybiniam tyrimui, nes pagrindiniu akcentu yra pačios laiškų temos.

9.3 Metodai

Tyrime karo laišakai nebuvo naudojami sistemingai, bet pagrindinis jų analizavimo tikslas atskleisti tikrąją ir autentišką karo metu gyvenusių šeimų patirtį Suomijoje ir Lietuvoje. Darbe bandoma rasti pagrindinius laiškų bruožus ir išskirti pagrindines temas pasitelkiant turinio ir diskurso analizę.

Pagrindiniu tyrimo metodu naudojama kiekybinė turinio analizė (Tuomi, Sarajärvi 2002, 105). Turinio analizė pradedama nuo tyrimo duomenimis pagrįstos apžvalgos, stengiantis pasiekti tikslą ir atsakyti į pagrindinius klausimus (Tuomi, Sarajärvi 2002, 106). Dažniausiai pasikartojantys ir panašūs posakiai ir frazės buvo sugrupuotos siekiant išskirti pagrindines laiškų temas, pavyzdžiui, gana tipinės laiškų turinio dalis yra padėkojimas už praeitus atsiųstus laiškus, greitas apsikeitimas žodžiais apie tai, kaip sekasi, gėrio ir sveikatos linkėjimas. Iš namų rašomi laišakai pirmiausia susiję su karo nepritekliaus ir sunkios kasdienybės aprašymais. Laiškuose taip pat buvo siekiama rasti autentiškos autorių patirties susijusios su kovomis, informacijos apie buvimo vietą bei fronte naudojamus pasakymus.

Darbą galima laikyti multidisciplininiu, nes jis apjungia baltistikos, sociolingvistikos ir istorijos sritis ir yra lyginamojo pobūdžio. Baltistika naudojama nagrinėjant lietuviškus šaltinius, kalbą bei kultūrą, tuo tarpu sociolingvistika atsispindi teorijoje bei metodų pasirinkime. Tiriant neapsieinama ir be istorinio laiškų atsiradimo konteksto. Darbas priklauso vadinamajai naujai karo istorijai, į kurią įtraukiami ir laiškų tyrimai.

Magistro darbas siekia iš naujos perspektyvos arčiau pažvelgti į Suomijos ir Lietuvos kultūros panašumus ir skirtumus. Žvelgiant iš lyginamosios perspektyvos galima atrasti naujų galimybių kaimyninių kultūrų tyrimuose baltistikos, sociolingvistikos ir istorijos srityse. Tačiau privalu pastebėti, kad šis metodas neleidžia daryti itin gilių analitinių įžvalgų, bet leidžia tyrinėti ir išskirti nagrinėjamos medžiagos pagrindines temas, jas palyginti. Šiuo būdu nagrinėjant lietuviškus ir suomiškus karo metų laiškus, galima arčiau pažvelgti į tai, kaip gyventojai išgyveno ir susitvarkė su karo keltais iššūkiais ir negandomis.

9.4 Teorija ir ankstesni tyrimai

Tradiciškai laiškai yra laikomi nepatikimais istoriniais šaltiniais dėl jų subjektyvios prigimties, tačiau pastaruoju metu susidomėjimas yra nukreiptas į kasdienybės istoriją, dėl ko išaugo ir laiškų tyrimai (Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 12). Laiškus tyrinėjanti Hagelstam (2011, 302) teigia, kad laiškuose bendravimas peržengia laiką ir vietą. Tą patį pastebi ir Norlund (2013, 107), teigianti, kad laiškai yra laiką ir vietą peržengianti komunikacijos forma. Dėl to laiškai gali būti tyrinėjami gilinantis į laiškų kalbą, pasitelkiant istorinės sociolingvistikos perspektyvą (Norlund, 2013, 109).

Istorinių tyrimų kontekste laiškai nėra pats tinkamiausias ir patikimiausias šaltinis tiriant karo įvykius, nes laiškų turinys dažniausiai tėra dviejų žmonių susirašinėjimas (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi, 2015, 21). Priešingai yra lingvistikoje, kur karo laiškai yra aktuali sritis, ypač tarp sociolingvistų, nes jie gali būti naudojami tiriant ir aiškinant žodyno vartojimą ir gramatinius kalbos aspektus.

9.5 Tyrimo medžiaga

Tyrimo medžiagos centre – dviejų lietuvių šeimų ir vienos suomių šeimos artimųjų karo metų (1939–1945) susirašinėjimas. Lietuviški laiškai yra surinkti iš Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazės (AKdb), kuri archyvuoja paprastų žmonių asmeninius susirašinėjamus ir kitus panašius tekstus. Suomiški laiškai yra iš Suomijos nacionalinio archyvo karo laiškų kolekcijos. Pagrindinė šio tyrimo medžiaga yra vienos suomių šeimos asmeninis susirašinėjimas karo metu. Laiškų originalus galima rasti nacionaliniame archyve naudojant kodą PK 1837. Šiame tyrime tiriami 27 lietuviški ir 96 suomiški laiškai.

Kadangi nėra panašių ankstesnių lyginamųjų tyrimų tarp Lietuvos ir Suomijos karo laiškų, teko lietuviškus laiškus išversti į suomių kalbą. Visi šiame darbe randami lietuviško karo laiškų vertimai yra autoriaus. Vertimas dažniausiai yra pažodinis.

9.6 Lietuviški laiškai

Tyrimui pasirinkti Petro Sendziko laiškai, išsiųsti tėvams ir namiškiams 1944-ųjų rugsėjį ir 1945-ųjų sausį. Dažniausiai šiuose laiškuose kalbama apie tai, kaip karo metu pasikeitė jų pažįstamos vietovės. Nagrinėjamus laiškus Sendzikas rašo tėvams iš Rusijos, netoli Jarcevo, iš Pabradės Lietuvoje ir iš visos Lenkijos.

Tyrime taip pat analizuojami kito lietuvių vyro, K. Aleko iš namų siųsti laiškai sūnui Jonui nuo 1940-ųjų sausio iki 1943-ųjų sausio. Laiškai pasakoja apie šeimos kasdienybę lietuvių sodyboje toli nuo namų esančiam sūnui. K. Aleko laiškuose dažnai pasikartoja tas pats rašymo modelis – pirmiausia papasakojama apie sveikatą, tada paminimos oro sąlygos, ūkio darbai ir galiausiai atsisveikinama.

9.7 Pagrindinės lietuviškų laiškų temos

Remiantis tyrime analizuojamais lietuviškais laiškais, juos galima suskirstyti pasitelkiant pagrindines temas, kurias galiausiai galima palyginti su suomiškų karo laiškų pagrindinėmis temomis. Tarp darbe analizuojamų lietuvių Petro Sendziko rašytų laiškų temų ypač minimas pasirengimas karui, oro sąlygos, apranga ir nerimas dėl ateities. Laiškuose, kaip ir tarp kitų to meto laiškų, viena pagrindinių temų yra maisto nepritekliai. Sedziko laiškai nepasižymi ypatingu religiniu tonu, tačiau juose gausu susirūpinimo dėl ateities ir namų ilgesio.

Tuo tarpu K. Aleko laiškai pabrėžia įvairius kasdienio lietuviško kaimo gyvenimo vaizdus, ganėtinai smulkiai aprašo žemdirbystės darbus, prekybą arkliais ir oro sąlygas. Tarp jo laiškų temų yra kasdienybės aprašymai, karo problemos, sunkumai, susiję su maisto ir piniginiu nepriteklumi. Priešingai nei Sendziko laiškai, Aleko tekstai yra itin religingi, juose yra įpinta maldų, minimi šventieji, taip pat labai emocionali, išreiškiantys ilgesį ir norą vėl būti kartu. Pats karas yra minimas palyginti nedaug.

9.8 Lietuviškų laiškų stilius ir kalba

Lietuviški laiškai dažniausiai sekė tradicinę laiško struktūrą. Pirmiausia pasisveikinama, išreiškiamas rūpestis ir padėkojama už gautą laišką. Tada papasakojama apie sveikatą, šeimos reikalus, kasdienybę, kaip pavyzdžiui, oro sąlygas ir žemdirbio darbus. Galiausiai dar kartą išreiškiamas rūpestis ir palinkima viso ko geriausio. Šiame darbe nagrinėjami laiškai sekė šią logiką (pavyzdys 9 ir 10). Dažnai laiškai buvo užbaigiami palaiminimu ar kitomis religinėmis frazėmis, taip pat labai emocionaliai (pavyzdys 32).

Lietuviški laiškai buvo gana panašūs. Petro Sendziko laiškų kalba buvo pakankamai sklandi ir aiški. Nepaisant to, kad inicialai dažniausiai ne vietoje, laiškai atitinka pagrindinę laiškam būdingą struktūrą, sveikinimus, pabaigos žodžius ir pagrindines frazes. Laiškai buvo rašomi šnekamąja natūralia kalba. Naudojami šnekamosios kalbos terminai, žodžių trumpinimai, kaip pavyzdžiui, formos *Rusijoj*, vietoj *Rusijoje* naudojimas. (Lt.2.).

K. Aleko laiškai parašyti Vakarų Aukštaičių tarpe, todėl laiškų kalba skiriasi nuo įprastinės bendrinės lietuvių kalbos. Jo naudojami asmenvardžiai rašomi šiai tarpei būdingomis tarmiškoms formomis – *mumi*, *jumi* (Lt.5.) vietoj bendrinės kalbos asmenvardžių *mus*, *jus*. Taip pat vartojamos tarmiškos veiksmažodžių formos, pavyzdžiui, *dėkavoja* (Lt.7.), atitinkanti bendrinės kalbos formą *dėkoja* (Balode 2018). Savo laiškuose jis naudoja tarmiškus ir senus šnekamosios kalbos žodžius. Aleko laiškuose randamas žodis *kožna* (Lt.15.), kuris bendrinėje kalboje atitinką žodį *kiekviena*. Taip pat skoliniai iš slavų kalbų, kaip antai *nė rozo* (Lt.8.), kuris atitiktų *nė karto* (Balode 2018).

Lietuviškuose laiškuose gausu su emocijomis susijusių žodžių, pavyzdžiui, dažnai pasikartoja (18 kartų) lietuvių kalbos daugiskaitos pirmojo asmens veiksmažodis *bučiuojam*. Būdvardžiai *mylimas*, *mylimasis*, *mylimiausias* pakartojami net 31 kartą, taip pat laiškuose būdvardžiai *brangus*, *brangieji* yra panaudojami 13 kartų. Šių būdvardžių vertimas į suomių kalbą buvo itin sunkus dėl lietuvių kalbos ypatumų.

Ypatinga lietuvių kalbai yra deminutyvinė forma arba grožinė, malonybinė forma. Toivainen (2015, 34) savo magistro darbe deminutyvą paaiškina kaip daiktavardžio priesagą, išreiškiančią mažumą ir meilumą, pavyzdžiui, lietuvišką žodį *motina* galima išreikšti skirtingomis deminutyvinėmis formomis *močiutė*, *motinėlė*, *motušėlė*, *motulė*,

kuriose *-utė*, *-ėlė*, *-ulė* yra skirtingos deminutyvo priesagos. Laiškuose naudojamos mažybinės formos pavyzdys yra *Justinukas*, nuo vardo *Justinas*. Šią formą į suomių kalbą autorius pasirinko versti kaip *mažasis Justinas* (suomiskai *Pikku-Justinas*).

Laiškų vertimas į suomių kalbą buvo grindžiamas kiek įmanoma tikslesniu pažodiniu vertimu, kuris leidžia tiksliau palyginti ir analizuoti laiškų kalbą ir turinį. Dažnai laiškai yra pabaigiami švelniais ir rūpestingais žodžiais, kurie, ko gero, nebūtų naudojami esant normaliai istorinei situacijai (Hagelstam 2011, 311). Pavyzdžiui, *Su Dievu, mes buči[u]ojam mes tavi* (Lt.7.).

9.9 Suomiški karo laiškai

Tyrimui pasirinktas suomio Mačio Melos (suom. Matti Mela) ir jo tėvų susirašinėjimas 1939-ųjų gruodžio ir 1940-ųjų balandžio mėnesiais. Analizuojamų laiškų rinkinį sudaro 96 laiškai, kuriuose buvo šiam tyrimui svarbių su karu susijusių nuorodų. Mačio Melos ir jo tėvų laiškai įprastai ilgi ir karo metu tiek jų siuntimo, tiek gavimo vietos keitėsi.

Analizuojamų karo laiškų autoriai aprašo Žiemos karo metu patirtus išgyvenimus. Matis rašo iš fronto, o tėvai prieš evakuaciją rašo iš Helsinkio. Vietinė cenzūra taip pat paveikė visus laiškų autorius Žiemos karo metu.

9.10 Suomiškų laiškų temos ir kalba

Tyrime analizuojamų Mačio Melos ir jo tėvų laiškuose atsiskleidžia pasiruošimas karui, evakuacija ir maisto nepritekliai. Matis apie karo įvykius ar mirtis daug nerašo. Tarp pagrindinių temų – noras susitikti, kalbos apie galimas atostogas ir pokalbiai apie ateitį po karo. Ypač tėvų laiškai pasižymi religingumu, tikima Dievu, tačiau taip pat ir likimu.

Mačio Melos ir jo tėvų korespondencijoje neteikiama ypatingo dėmesio kasdieninio gyvenimo įvykiams, bet beveik kiekviename laiške daugiau kalbama apie karą, evakuaciją, atostogas ir taiką. Tai galėtų būti paaiškinta tuo, kad autoriai negalėjo gyventi įprastinio jiems gyvenimo – Matis kovojo fronte, tuo tarpu jo tėvai buvo priversti palikti

Helsinkį (3.1.1940, PK 1837, KA, tėvo laiškas Mačiui). Jų laiškuose taip pat užsiminama apie tėvynės meilę ir galimą taiką.

Svarbu paminėti, kad tarp tiriamų laiškų yra tiek paties Mačio laiškai, tiek jo tėvų laiškai jam, ir tai leidžia juos tyrinėti kaip visumą ar laiškų kolekciją. Taigi, analizuojamas abipusis susirašinėjimas. Tai galima dėl to, kad Suomijoje karo metų asmeniniai laiškai pradėti archyvuoti jau nuo septinto dešimtmečio. Šiuos laiškus galima nagrinėti kaip visumą, kuri aiškiai atskleidžia pagrindines laiškų temas siekiant juos palyginti su lietuviškais karo laiškais.

9.11 Išvados

Šio magistro darbo tikslas buvo išsiaiškinti ir palyginti pagrindines 1939–1945 m. rašytų karo laiškų temas Lietuvoje ir Suomijoje. Analizuojant medžiagą buvo keliami šie klausimai: 1. Kokiomis temomis susirašinėja Lietuvos ir Suomijos kariai bei jų artimieji? 2. Kokie laiškų panašumai ir skirtumai? 3. Kaip laiškai skiriasi forma ir stiliumi?

Apie patį karą ir karo įvykius buvo rašoma palyginti nedaug. Apie žudymą ar mirtį šiame magistro darbe analizuojamuose laiškuose taip pat rašoma mažai. Tai atitinka ir ankstesnius panašius tyrimus, kuriuose teigiama, kad mirties ir žudymo temų siekiame vengti dėl savicenzūros (Hagelstam 2006, 225). Netikėtai mažai rašoma apie karo atšiaurumą, smurtą. Tai taip galima paaiškinti dėl draudimų ir karo strateginių priežasčių (Hagelstam 2006, 225).

Beveik kiekviename analizuojamame laiške kalbama apie sveikatą, – kaip laikosi tiek laiško autorius, tiek gavėjas (pavyzdys 9). Lietuviški ir suomiški laiškai užbaigiami geros ir stiprios sveikatos ir gerovės palinkėjimu (pavyzdys 82). Beveik kiekviename laiške rašoma apie šeimos kasdienybę, ilgesį bei problemas, patiriamas išvykusi šeimos nariui. Laiškuose galima rasti informacijos apie tai, kas nutiko šeimoje, pagrindines naujienas, taip pat ir laimingus įvykius, kaip apie kūdikio gimimą, krikštynas.

Religinio diskurso neišvengta ir lietuviškuose, ir suomiškuose karo laiškuose, tačiau pastebima, jog laiškai iš namų pasižymėjo didesniu religingumu, nei laiškai iš fronto. Troškimai ir linkėjimai susiję su religija iš namų suteikė vilties ir pagudė (pavyzdys 21).

Įdomu tai, kad artėjant šventėms laiškuose su tikėjimu susijusių frazių buvo daugiau. Suomiškuose laiškuose tai ypač pastebima artėjant Kalėdoms (pavyzdys 59). Su tikėjimu susijusių nuorodų lietuviškuose laiškuose gausa galėtų būti susijusi su katalikybe (pavyzdys 22). Dominuojanti religija Lietuvoje buvo ir yra Romos katalikų, todėl religijos ir šventųjų įtaka yra jaučiama kasdienybėje. Artėjant Šv. Velykoms laiškuose ypač gausu religinių palinkėjimų.

Nagrinėjamuose laiškuose kalbos apie ateitį buvo atsargios (pavyzdys 4). Karui pasibaigus šeimos nariai tikėjosi grįžti namo (pavyzdys 58). Laiškuose taip pat pastebimi geros ateities ir taikos lūkesčiai. Žmonės tikėjo, kad likimas nulems ateitį, taip kaip jis norės (Metsberg 2012, 66 - 67). Suomiškuose laiškuose pastebima nemažai patriotizmo, kalbama apie šalį, norima teisingos ir Suomijai palankios taikos (pavyzdys 79). Lietuviškuose laiškuose nuorodų į taiką ar patriotizmą buvo labai nedaug.

Laiškuose taip pat aptariamas paštas ir pats laiškų siuntimo ir gavimo procesas. Karo metu laiškai buvo vienintelis ženklas, jog artimieji dar gyvi, todėl laiškai buvo itin svarbūs laukiami (pavyzdys 27). Jei artimieji negaudavo laiškų, jie greitai sunerimdavo (Hagelstam 2011, 306; Metsberg 2015, 30). Buvo prašoma siųsti laiškus, net jeigu ir neturima, ką parašyti, vien tam, kad artimieji žinotų, jog artimas žmogus yra gyvas.

Šiame tyrime analizuojamu laiškus siejo tai, jog dažnai buvo minimas oras ir gamta. Juose randama itin detalių temperatūros ir oro sąlygų aprašymų, kaip pavyzdžiui, iškritusio sniego kiekis, kiek laipsnių šalčio buvo (pavyzdys 11). Šie išsamūs aprašymai suteikia laiškų turiniui kasdienybės atspalvių. Iš fronto rašantys vyrai dažnai rašydavo apie orą norėdami, kad artimieji atsiųstų šiltesnių drabužių, kurie padėtų išgelbėtų gyvybę esant šaltoms ir drėgnoms oro sąlygoms.

Laiškai iš namų dažnai nupasakojo su žemdirbyste susijusius darbus, jie buvo detaliai aprašomi (pavyzdys 13). Korespondencija iš namų daug dėmesio skyrė metų laikams, kurie buvo svarbūs žemės darbams, derliui, sėjai ar šienapjūtei. Karo laiškuose itin daug dėmesio skiriama aprašant gyvenimo sąlygas, maisto trūkumą, ūkio darbus ir laisvalaikį (Hagelstam 2011, 304–306). Pagrindinis skirtumas tarp lietuviškų ir suomiškų laiškų yra tai, kad viena šeima gyveno kaime, o kita – sostinėje Helsinkyje.

Tiek namuose, tiek fronte trūko maisto, dėl to laiškai dažnai aprašo maisto nepriteklių, ir kare esantis artimasis dažnai prašo nedidelių maisto siuntinių. Tarp ypač prašomų produktų – cukrus ir sacharozė (pavyzdys 6), pieno produktai ir kepiniai (pavyzdys 68). Kalbant apie pinigus, namuose esantys šeimyniškiai kartais paprašydavo atsiųsti pinigų, jeigu tai įmanoma (pavyzdys 18). Dėl pinigų trūkumo žmonės turėjo parduoti gyvulius arba skolintis (pavyzdys 33).

Tiek suomiški, tiek lietuviški laiškai sekė tradicinę laiško formą – pasisveikinama, papasakojama apie sveikatą ir šeimoje vykiančius dalykus bei naujienas. Abiejų tautų laiškuose perduodami linkėjimai nuo šeimos ir tikimasi viso ko geriausio, dažnai prašoma Dievo palaiminimo.

Lietuviški laiškai buvo rašomi tarmiškai ir šnekamąja kalba, tuo tarpu suomiški laiškai pasižymėjo bendrinės suomių kalbos vartosena. Tai, matyt, nulėmė laiškų autorių gyvenamoji vieta (kaimas ar miestas). Lietuviškuose laiškuose naudojama daugiau emocijas reiškiančių apibūdinančiųjų būdvardžių, nei suomiškuose karo laiškuose. Pastebėtina ir tai, kad lietuviški laiškai pasižymėjo švelnumu ir meilumu dėl dažnai vartojamų deminutyvinių formų.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

PK 1837 Kansio 1 Matti Melan ja hänen vanhempiensa kirjeenvaihtoa 1938–1941

Liettualainen tietokanta

AKdb= *Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazė*

Mūsų Laiškai, 2018a: http://www.musulaiskai.lt/likutis/paieska_autorius_smulkus.php
viitattu 20.11.2018

II KIRJALLISUUS:

Alenius, Kari 2000: *Viron, Latvian ja Liettuan historia*. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä.

Bourke, Joanna 2006: *Uusi sotahistoria*. (suom. Kivimäki, Ville). Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, s. 21–42. Minerva. Helsinki.

DLKG 1999 = *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ambrazas, Vytautas (toim.) – Garšva, Kazimieras – Girdenis, Aleksas – Jakaitienė, Evalda – Kniūkšta, Pranas – Krinickaitė, Stasė – Labutis, Vitas – Laigonaitė, Adelė – Oginskienė, Elena – Pikčilingis, Juozas – Ružė, Albertas – Sližienė, Nijolė – Ulvydas, Kazys – Urbutis, Vincas – Valeckienė, Adelė & Valiulytė, Elena. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilna.

DLKŽ 2000 = *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Keinys, Statys (toim.) Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilna.

Balode, Laimute 2018: Henkilökohtainen tiedonanto.

Hagelstam, Sonja 2006: *Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa*. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, s. 213–227. Minerva. Helsinki.

Hagelstam, Sonja 2011: *Rakas Sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa*. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi. *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 299–328. SKS. Helsinki.

Huuhtanen, Taina (toim.) 1984a: *Talvisodan kirjeet*. Otava. Helsinki.

Huuhtanen, Taina 1984b: *Sota-ajan kirjeet ja historian tutkimus*. Teoksessa Suojanen, M.K. (toim.) *Sota-ajan kirjeet*. Tampereen yliopisto. Tampere.

Huuhtanen, Taina (toim.) 1986: *Jatkosodan kirjeet*. Otava. Helsinki.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino. Tampere.

Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko 1999: *Suomen historia – Asutuksen alusta Ahtisaareen*. WSOY. Juva.

Jyränki, Antero 2017: *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta*. Art House. Helsinki.

Järvinen, Jouni & Lindstedt, Jouko (toim.) 2011: *Itä-Eurooppa matkalla länteen: itäisen Keski-Euroopan, Baltian ja Balkanin historiaa ja politiikkaa*. Gaudeamus. Helsinki.

Karlsson, Fred 2008: *Yleinen kielitiede*. Gaudeamus. Helsinki.

Kasekamp, Andres 2013: *Baltian historia*. Vastapaino. Tampere.

Kemppainen, Ilona 2006: *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. SKS. Helsinki.

Keravuori, Kirsi 2015: *"Rakkaat poikaiset!". Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)*. Väitöskirja. Turun yliopisto. Turku.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) 2006: *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva. Helsinki.

Kivimäki, Ville 2006: *Sodan kokemushistoria*. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, s. 69–86. Minerva. Helsinki.

Kivimäki, Ville & Tepora, Tuomas 2012: *Meaningless Death or Regenerating Sacrifice? Violence and Social Cohesion in Wartime Finland*. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, s. 233–275. Brill. Leiden.

Koselleck, Reinhart 1995: *Der Einfluss der beiden Weltkriege auf das soziale Bewusstsein*. Teoksessa Wolfram, Wette (toim.). *Der Krieg des kleinen Mannes. Eine Militärgeschichte von unten*, s. 324–343. Piper. München.

Kuodytė, Dalia & Tracevskis, Rokas 2006: *The Unknown War Armed Anti-Soviet Resistance in Lithuania in 1944–1953*. Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania. Spauda. Vilna.

Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS. Helsinki.

Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu, Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa 2011: *Kirjeiden uusi tuleminen*. Teoksessa Leskelä-Kärki Maarit, Lahtinen Anu & Vainio-Korhonen Kirsi (toim.). *Kirjeet ja historiantutkimus*, s. 9–27. SKS. Helsinki.

Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Saarijärvi. SKS. Helsinki.

Levi, Giovanni 2001: *On Microhistory*. Teoksessa Burke, Peter (toim.). *New Perspectives on Historical Writing*, s. 97–119. Polity Press. Cambridge.

Lillis, Theresa M. 2013: *The sociolinguistics of writing*. Edinburgh. Edinburgh University Press.

Liukkonen, Kari 2011: *Liettuan kieli ja kirjallisuus*. Teoksessa Järvinen, Jouni & Lindstedt, Jouko (toim.). *Itä-Eurooppa matkalla länteen: itäisen Keski-Euroopan, Baltian ja Balkanin historiaa ja politiikkaa*. s. 68. Gaudeamus. Helsinki.

LKŽ 2018 = *Lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas*. Elektoroninen liettuan kielen sanakirja. Naktinienė Gertrūda (toim.) LKI. Vilna. <http://www.lkz.lt/> viitattu 20.11. 2019.

Lober, Dietrich A. 1999: *Consequences of the Molotov-Ribbentrop Pact for Lithuania of Today International Law Aspects*.

<https://web.archive.org/web/20090530061314/http://www.lfpr.lt/uploads/File/1999-4/Loeber.pdf> viitattu 12.2.2020.

Mehto, Leila 2017: *Yhtä yhtenäistä sotakokemusta ei ole, huomauttaa tutkijatohtori Ville Kivimäki*. Etelä-Suomen Sanomat. 27.4.2017. Elektroninen lähde. <https://www.ess.fi/paikalliset/714825> Viitattu 14.11.2019.

Meinander, Henrik 2017a: *Centenary of Independence of Finland: experts' discussion*. Luentotilaisuus 18.12.2017. Vytautas Magnus University. Vilna. Liettua.

Meinander, Henrik 2017b: *Suomen historia. Linjat. Rakenteet. Käännekohtat*. Kustantamo S&S. Helsinki.

Metsberg, Kimmo 2012: *Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu. Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Tampere.

Metsberg, Kimmo 2015: *Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa*. Teoksessa Tikka, Marko, Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2015: *Kirjeitä sodasta: kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*, s. 30–43. Tampereen Historiallinen Seura ja Postimuseo. Tampere.

Mūsų Laiškai, 2018b: <http://www.musulaiskai.lt/index.php/apie/dal> viitattu 20.11.2018

Norlund, Taru 2013: *Kirjeet – keskustelua yli ajan ja paikan*. Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.) *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, s. 107–138. SKS. Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko 2000: *Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä*. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 13–38. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.

Pehkonen, Erkka 2015: *Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet*. Teoksessa Tikka, Marko, Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2015: *Kirjeitä sodasta: kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. s. 60–73. Tampereen Historiallinen Seura ja Postimuseo. Tampere.

Peltonen, Matti 1999: *Mikrohistoriasta*. Hanki & jää. Gaudeamus. Helsinki.

Rimkutė, Erika 2004: *Dar kartą apie iliatyvą*, s.124–128. Kalbos kultūra 77. Lietuvių kalbos instituto leidykla. Vilna.

Rosinas, Albertas 1994: *Lietuvių kalbos daiktavardžių ir įvardžių dviskaitos raida*. Baltistica IV. Vilnan yliopisto. Vilna.

Seiman kanslia, 2018: Liettuan parlamentin Seiman kanslian internetsivusto http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=479&p_d=2880&p_k=1 viitattu 15.11.2018

Suojanen, M.K. 1984: *Johdanto*. Teoksessa Suojanen M.K. (toim.) *Sota-ajan kirjeet*. Tampereen yliopisto. Tampere.

Tamošiūnaitė, Aurelija 2012: *Laiškų duomenų bazės, tekstynai ir duomenynai: užsienio perspektyva*, s. 395–416. Archivum Lithuanicum. 14. LKI. Vilna.

Tamošiūnaitė, Aurelija 2013: *Ego-documents in Lithuanian: Orthographic Identities at the Turn of the Twentieth Century*, s. 225–242. Teoksessa *Touching the Past: Studies in the historical sociolinguistics of ego-documents*. Van der Wal, M.J. & Rutten, Gijsbert (toim.). John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.

Tamošiūnaitė, Aurelija 2014: *Letter writing as social practice: self-reference to writing in Lithuanian correspondence*, s. 31–56. Lituanus. Vol. 60 nr 3. VDU.

Taskinen, Ilari 2015: *Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta*. Tikka, Marko, Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2015: *Kirjeitä sodasta: kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. s.12–30. Tampereen Historiallinen Seura ja Postimuseo. Tampere.

Tikka, Marko, Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2015: *Kirjeitä sodasta: kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampereen Historiallinen Seura ja Postimuseo. Tampere.

TLE, 1985: *Tarybų Lietuvos enciklopedija, A–Grūdas*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. Vilna.

TLE, 1986: *Tarybų Lietuvos enciklopedija, Grūdas–Marvelis*. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. Vilna.

Toivainen, Johanna 2015: *Puun ja kuoleman yhteys liettualaisessa, latvialaisessa ja suomalaisessa kansanlyriikassa sekä nykypäivän mielikuvissa*. Balttilaisten kielten ja kulttuurien pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.

VLKK, 2020: elektroninen lähde. <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/382-biednas-neturtingas-skurdus> viitattu 28.4.2020.

LIITTEET

Liite 1 Petras Sendzikasin kirjeet

Liite 2 K. Alek.:n kirjeet

LIITE 1

Liite 1 Petras Sendzikasin kirjeet
lähteestä AKbd-tietokanta

Lt.1.

**Petro Sendziko laiškas, rašytas
tėveliams iš Rusijos, Jarcovo
apylinkės, į XX, 1944-09-06**

Brangūs mano Tėveliai, aš dabar esu
Rusijoje, Jarcovo apylinkėje. Mes
važiavome traukiniu per Vilnių, per
Minską, per Barisovą, per Smolenską,
per Jarcovą.

Važiavome keturias dienas.
Sekmadienį atvažiavome į vietą.
Pirmadienį dar nuėjome į pirtį ir
gavome uniformas.

Aš savo drabužius pardaviau, pinigų
turiu. Dabar dirbam palapinės. Pakol
kas gerai dar, aš sveikas gyvas, maisto
užtenka.

Kada grįšime, nėra
žinios. O Rachlevičius Jonas
turbūt bus Lenkijoje, apie jį
nėra žinios. Atrašykite laišką atgal.
Kaip rašysit, tai taip
adresą: Valiavaja pošta. 02003.

Mumi mokins šešis mėnesius.
Kaip pas jumi, kitos bilizacijos ar
nėra? Ar visi sveiki?
Sudie, mano brangūs tėveliai.
Su pagarba, rašė Sendzikas
Petras
Lietuvos s.s.s.r.

**Petras Sendzikasin kirje, kirjoitettu
vanhemmille Venäjältä, Jarcovon
ympäristöstä paikkaan XX, 6.9.1944**

Rakkaat vanhempani, olen nyt
Venäjällä, Jarcovon lähellä. Me
matkustimme junalla läpi Vilnan,
Minskin, Barisovan, Smoleskin, läpi
Jarcovan.

Matkustimme neljä päivää.
Sunnuntaina saavuimme tänne.
Maanantaina menimme pirttiin ja
saimme uniformumme.

Minä myin omat vaatteeni, saadakseni
rahaa. Nyt pystytämme teltoja.
Toistaiseksi kaikki on hyvin, minä
olen terve ja elossa, ruokaa riittää.

Koska palaamme, ei ole tietoa. Ja
Rachlevičiuksen Jonas on lienee
Puolassa, hänestä ei ole tietoa.
Kirjoittakaa kirje takaisin. Kun
kirjoitatte, tämä on osoite: Valiavaja
pošta. 02003.

Meitä opetetaan kuusi kuukautta.
Kuinka teidän luonanne, seuraavia
liikennekannallepanoja onko? Ovatko
kaikki terveitä? Näkemiin, minun
rakkaat vanhempani.
Kunnioitettavasti, kirjoitti Sendzikas
Petras

Liettuan sosialistinen
neuvostotasavalta

Lt.2.

Petro Sendziko laiškas, rašytas tėveliams iš Pabradės į XX, 1944-10-22

Brangūs mano Tėveliai,
sveikinu aš jumi visus.
Aš buvau išvežtas į Rusiją,
į miestą Jarcovą, tenai išbuvau
du mėnesiu. Dabar grįžau į
Lietuvą. Dabar esu už Vilniaus
keturiasdešimts kilometrų, miestelyje
Pabradėje. Atvažiavau į Pabradę spalio
m. 18 d. Aš esu penkiasdešimts
pirmam pulke, trečioj mokomaj
kuopoj. Susimildami, mano brangūs
tėveliai, prašysiu aš jumi vieno dalyko.
Aš turiu didelį rūpestį,
taigi prašau jumis pagelbos.
Aš neturiu šinelio, nuo manęs pavo-
gė, ir turiu dabar šalti, ar lietus,
ar šalna, turiu kentėt. Man
kito neišduoda, turiu pats iš savęs
nusipirkti. O iš ko aš galiu nusipirkti?
Taigi nuoširdžiai prašau
jumis. Pasistenkit, kaip nors jau,
aš manau, labai nenuskriausiu, jūs
visi vietoj, kaip nors pragyvensit,
o aš vienas atsiskyręs vargstu.

O šinelį nesvarbu kokį, ar lietuvišką,
ar vokišką, ar rusišką.
Tegul ir kokį nešiotą, bil tik
šinelis. Mano motinėle, pra-
šysiu aš jumis pirštines ir iš
maisto ko nors, duonos kokius 2
bakanėlius, [?] kiek nors,
lašinių turbūt negalėsit, nes
žinau, kad neužsivertęs tuom,
ir dar gal ar cukraus, ar saka-
rinos, kiek galėsite, ne pro šalį būtų ir
iš miltų, ir iš pieno
ką nors padaryt.

Petras Sendzikasin kirje, kirjoitettu vanhemmille Pabradėsistä paikkaan XX, 22.10.1944

Rakkaat vanhempani, tervehdin minä
teidä kaikkia. Minut siirrettiin
Venäjälle, Jarcovan kaupunkiin, jossa
olin kaksi kuukautta. Nyt palasin
takaisin Liettuaan. Nyt olen 40
kilometriä Vilnan ulkopuolella,
pienessä Pabradėn kylässä. Saavuין
Pabradėen lokakuun 18.päivä. Olen
51. rykmentin, 3. harjoitusjoukoissa.
Herran tähdet, rakkaat vanhempani,
pyytäisin teiltä yhtä asiaa.

Minulla on suuri huoli, niinpä pyydän
teidän apua. Minulla ei ole manttelia,
sillä minun varastettiin ja nyt kylmää
ja sateista ja pakkasta, ja minun täytyy
kärsiä. Minulle toista ei anneta, se
täytyy itse ostaa. Ja mistä voisin sen
ostaakaan? Sen vuoksi
sydämenpohjasta pyydän teitä.
Yrittäisittekö jotenkin, minä uskon,
että se ei olisi liian suuri uhraus, te
kaikki olette samassa paikassa,
pärjääte jotenkin ja minä täällä yksin,
surkeudessaani.

Ja manttelista, ei ole väliä onko se
liettualainen, saksalainen vai
venäläinen. Antaa olla ihan millainen
tahansa, jonka pukea ylleen, jotta on
vain mantteli. Minun äitini, pyytäisin
sinulta käsineet ja ruokaa mitä on,
leipää kaksi limppua [?], kuinka vaan,
rasvaa ette voi, koska ette sitä
valmista, ja ehkä vielä sokeria ja
sakkariinia, niin paljon kuin voitte, ja
olisi myöskin hyvä, jos voisitte tehdä
jotain jauhoista ja maidosta.

Daug aš jumi ko neprašau, bet nors tuosdalykus kaip nors. O atvažiuoti galite ar arkliais, ar traukiniu.

Jau manęs dabar nesunku surasti, kaip buvau Rusijoje, tai kitas dalykas. O jeigu jau negalėsite atvažiuoti, tai nors laišką atrašykite, kas pas jumis girdėtis, ar visi sveiki.

O kaip Stevunė, sveika, jau turbūt vaikščioja gerai? Bet visgi, aš manau, galite kaip nors atidėti laiką ir atvažiuoti, gal paskutintą kartą pasimatysime. Aš iš Rusijos vieną laišką parašiau, bet turbūt negavot, ir laukiau laiško. Dabar į Pabradės kareivines iš visos Lietuvos motinos atvažiuoja su tarbom maisto. Kasdien verčias ir verčias.

Gal gavote laišką iš Jono? Aš tai nieko apie jį nežinau. Daugiau neturiu ką rašyti.

Lietuvos SSSR

Paljon en teiltä pyydä, mutta ehkä voisitte jotain noista. Ja matkustaa voitte joko hevosin tai junalla.

Minua ei ole tällä hetkellä hankala löytää, kun olin Venäjällä se oli aivan eri asia. Ja jos ette voi matkustaa, kirjoittakaa jonkinlainen kirje, teidän kuulumisista, ovatko kaikki terveitä.

Ja kuinka Stevunén terveys, joko hän kenties kävelee hyvin? Mutta ajattelin, että voisitte jotenkin järjestää aikaa ja matkustaa, ehkä viimeistä kertaa näemme. Venäjältä lähetin yhden kirjeen, mutta ehkä ette saaneet sitä, ja minä odotan myös teidän kirjettänne. Tällä hetkellä Pabradén kasarmille matkustaa kaikkialta Liettuasta äitejä isoine ruokakääröineen. Joka päivä tulevat ja tulevat.

Ehkä saitte kirjeen Jonakselta? Minä en hänestä mitään tiedä. Enempää minulla ei ole mitä kirjoittaa.

Liettuan sosialistinen neuvostotasavalta.

Lt.3.**Petro Sendziko laiškas tėveliams,
rašytas iš Pabradės į XX, 1944-12-
10.**

Brangūs namiškiai,
sveikinu aš jumi visus.
Aš esu dar Pabradėj ir rašau
jum ketvirtą laišką.

Rengėmės jau važiuot, bet
vis dar tęsėsi važiavimas.
Nežinia, ar teks šventes švęsti
čia, ar ne. Aštunto gruodžio
gavome šiltas kepures, piršti-
nes, baltinius ir autkojas.
Taigi prašau jumis, kad
atvažiuotumėt prieš šventes.
Taikykit atvažiuoti ar šešta-
dienį, ar sekmadienį, ir pra-
šyčiau, kad mamytė atva-
žiuotų. Nekraukit man didelės
terbos, nes jumis sunku, ir aš
neturiu kur padėti. Pinigų nevež-
kit, nes dar turiu, pasistenkit
sakarino ar cukraus.

Kaip išvažiuosim [iš] Pa-
bradės, tai gal daugiau
neteks pasimatyti, žada
vežt į frontą. Taigi prašau
kuom greičiau atvažiuoti.
Pasiilgau aš mamytės ir lauk-
siu dabar kasdien. Tiktai
nežinia, kaip greit laišką
gausit. Paduodu per ranką
į Kauną. Gal jau nerasit

**Petras Sendzikasin kirje
vanhemmille, kirjoitettu Pabradėsta
paikkaan XX, 10.12.1944**

Rakas kotiväki, tervehdin teitä
kaikkia. Olen vielä Pabradessa ja
kirjoitan teille neljännen kirjeen.

Valmistaudumme jo lähtemään, mutta
yhä viivästyy lähtöimme.

En tiedä, juhlimmeko pyhiä täällä vai
eikö. 8. Joulukuuta saimme lämpimiä
hattuja, hanskoja, paitoja ja
jalkarättejä.

Niin pyydän teiltä, että saapuisitte
ennen pyhiä.

Pyrkikää matkustamaan joko
lauantaina tai sunnuntaina ja
pyytäisin, että äiti tulisi.

Älkää tuoko minulle isoja tuomisia,
sillä se on teille hankalaa ja minulla ei
ole paikkaa, minne laittaa. Rahaa älkää
tuoko, sillä minulla vielä on,
yrittäkää sakkariinia tai sokeria.

Kun lähdemme Pabradėsta, emme
ehkä enää näe, sillä lupasivat lähettää
meidät etulinjaan. Siispä pyydän mitä
nopeammin tulemaan. Minä ikävöin
äitiä ja odotan tällä hetkellä jokapäivä.
En tiedä, kuinka nopeasti kirjeen
saatte.

Se on annettu kädestä pitäen
Kaunasiin. Ehkä ette sitä saa.

Lt.4.**Petro Sendziko laiškas, rašytas tėveliams iš Lenkijos (fronto) į XX, 1945-01-14**

Brangūs mano tėveliai, sveikinu aš jumis visus su Naujais metais, nauja laime. Rašau aš jumis iš Lenkijos antrą laišką, ar pirmą laišką gavot, ar ne?

Aš esu Lenkijoje prie fronto, pakol kas gyvas, sveikas, bet nežinia, ar ilgai, jau rengiamės į frontą diena po dienos, greit išvažiuosim.

Aš esu kulkosvaidininkas, nežinau, koks likimas mane laukia. Turbūt daugiau negrįšiu pas jumis.

Stojam į didelę kovą prieš vokiškus grobikus, kad juos sunaikint visai, kad jie daugiau neatgytų.

Pirmam laiške aš pasiunčiau jumis dvi fotografijas, ar jūs gavot, ar ne?

Prašau jumis atrašyti laišką, kas pas jumis girdėtis, ar visi sveiki, kaip Jonas, mokina, ar ne? Siunčiu jumis vieną fotkę.

Sudie, mano brangūs tėveliai, daugiau neturiu ką rašyti.

Petras Sendzikas kirje, kirjoitettu vanhemmille Puolasta (etulinja) paikkaan XX, 14.1.1945

Rakkaat vanhempani, toivotan teille kaikille hyvää uutta vuotta, uutta onnea. Kirjoitan teille toista kirjettäni Puolasta, saittehan ensimmäisen kirjeeni?

Olen Puolassa lähellä etulinjaa, tällä hetkellä kaikki ovat elossa ja terveitä, mutta ei tietoa kuinka pitkään, valmistaudumme etulinjaan päivä päivältä, nopeasti matkaamme.

Minä olen konekiväärimies, en tiedä millainen kohtalo minua odottaa. Ehkä enemmän, etten palaa teidän luoksenne.

Valmistaudumme isoon taisteluun saksalaisia valtaajia vastaan, tarkoituksena tuhota heidät niin, etteivät he toivu enää.

Ensimmäisessä kirjeessä lähetin teille kaksi valokuvaa, saittehan ne?

Pyydän teitä kirjoittamaan kirjeen, kuinka te voitte, ovatko kaikki terveitä, miten Jonas, opiskelu vai eikö? Lähetän teille yhden kuvan.

Näkemiin minun rakkaat vanhempani, enempää minulla ei ole mitä kirjoittaa.

LIITE 2

Lt.5.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J.Al.,
1940-01-02.**

Sveikas, mūsų Mylimiausias
Jonai, ir mes visi esam sveiki.
Aš gavau tavo visus laiškus,
kuriuos siuntei.

Mes visi džiaugiamės, kad Dievas tau
padėjo laimingai parvažiuot.

Dabar aš tave prašau, mano geras
J., tu namo jokių dovanų ne-
siųsk, ba nėra kam jų paimt.

Mikasę išviliojo in vienuolyną,
da neišėjo, ale netrukus išeis.

Gavom gerą berną pas mumi tarnaut.

Mikasė padarė
man didelį klapatą, o mes
gyvenam tep, kap palikai.

Su Dievu, mūsų mylimas
Jonai, bučiuojam tave
mes visi.

K. – tavo tėvas

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle
J.Al., 2.1.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki olemme terveitä.
Sain kaikki sinun kirjeesi, jotka lähetit.

Me kaikki iloitsimme, että Jumala
sinua auttoi onnellisesti palaamaan
kotiin.

Nyt minä sinua pyydän, minun hyvä
J., sinä kotiin et minkäänlaista lahjaa
saa lähettää, koska kukaan ei voi niitä
ottaa vastaan.

Mikase juoniteltiin luostariin, hän ei
ole vielä lähtenyt, mutta lähtee pian.

Saimme hyvän rengin meille
työskentelemään.

Mikase aiheutti meille suuren huolen,
me elämme siten, miten ennenkin.

Herran haltuun, meidän
rakkaimpamme Jonas, suukottelemme
kaikki sinua.

K. – sinun isäsi.

Lt.6.**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J.Al.,
1940-01-13.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam sveiki. Kiek siuntei
laiškų, mes visus gavom ir gavom
skarelę. Nereikė[jo] nieko mokėt.

Teipogi gavom knygą iš Grenoblio
prancūzišką.

Pas mumi labai šalta, 30 su viršum
laipsnių ir sniego daug. Važiuojam
rogēm ir tavo visas knyg[a]s sudėjom
in šepą, kap gavom no tavi laišką apie
Mikasę.

Motna labai verkė, bet jau vėlu:
viskas buvo supirkta ir buvus jau
pas daktarą ir visas jos kraitelis
surengtas, už trijų dienų išvažiuos.
Man padarė didelį susikrįtimą
ir rūpestį ir aš ją labai dra[u]džiau.

Prašau, mano Mylimiausias, pats
nesirūpyk ir mumi nevirkdyk, žiūrėk
tiktai save.

Mikasė imasis su savim siuvamą
mašiną, ją ti mokys siūt, per trejus
metus atiduot 5 šimtus ir paskui
daugia[u]s.

Su Dievu, bučiuojam mes visi
tavi, siųsk tik atvirutę, kad
esi sveikas, kad tau nepritrūktų
pinigų. Mes dabar nesirūpinam, kad tu
tam pačiam mieste.
Tavo tėvas

**K. Al. Kirje, kirjoitettu pojalle J.Al.,
13.1.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki olemme terveitä.
Läheittämasi kirjeet, me kaikki saimme
ja saimme huivin. Ei tarvitse mitään
maksaa.

Myöskin saimme ranskalaisen kirjan
Grenoblesta.

Meidän luonamme on hyvin kylmä, 30
asteen yläpuolella ja paljon lunta.
Matkustamme reellä ja sinun kaikki
kirjat laitoimme hyllyyn, sen jälkeen
kun saimme kirjeesi Mikasesta.

Äiti paljon itkee, mutta on liian
myöhäistä. Kaikki on jo ostettu ja hän
oli jo lääkärin luona ja kaikki hänen
tavaransa on jo valmisteltu ja kolmen
päivän kuluttua hän lähtee pois.
Minulle hän aiheutti suuren ahdingon
ja huolen, vaikka minä kuinka
vastustin.

Pyydän, minun rakkaimpani, meistä
älä huolehdi äläkä itketä meitä,
huolehdi vain itsestäsi.

Mikase ottaa mukaansa ompelukoneen
ja hänet opetetaan ompelemaan siellä.
Kolmen vuoden ajan annetaan 500
litaa ja sen jälkeen enemmän.

Herran haltuun, me suukotamme sinua
ja lähetä kortti, että olet terve, ja ettei
sinulta puuttuisi rahaa. Me täällä nyt
emme huolehdi, kun olet samassa
kaupungissa.
Sinun isäsi

Lt.7.**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J.Al.,
1940-01-30.**

Sveikas, Mūsų Mylimas Jonai, ir mes da visi esam sveiki, gavom no tavi laišką. Labai džiaugiamės, kad tu da sveikas gali gyvent, tik mano širdis labai nerami, kad aš patariau važi[u]ot pabaigt tau mokytis.

Viešpats Dievas žino, ar galėsi sugrįžt iš tinai tokiam sunkiam laike. Prašom Dievo, kad padėtų tau ir kad galėtum sugrįžt. Pas mumi labai daug sniego ir dideli pusniai, retai kur matyt tvoros, o šaltis siekė iki 36 la[i]psnių.

Berną turim, tai aš nelabai kur einu iš grinčios. Motna labai dėkavoja už skarelę, nors jai senai per daug graži.

Mikasę išvežė Juozas 14 sausio paz.[?] I[š]sivežė siuvamą mašiną ir tą auksinį kryželį su lenciūgėliu. Pavasarį pažadėjom duoti 500 lit. o reštą paskui. Avižas ir pusę rugių iškūlėm.

Mano Mylimiausias Jonai, prašau aš tavi – nieko niekam nesiųsk, vis t[i]ek mes tavi mylim. Stenkis, kaip galint prisila[i]kyt, kad tau ti nereiktų už pavargėlį būt, ba tu ti neturi nieko savo.

Su Dievu, buči[u]ojam mes tavi.
(Sausio) 30 d[i]ena

**K. Al. Kirje, kirjoitettu pojalle J.Al.,
30.1.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas, me kaikki olemme yhä terveitä ja saimme sinun kirjeesi. Me erittäin paljon iloitsemme, että sinä olet terve ja voit elää, ainoastaan minun sydämeni on kovin rauhaton, koska minä neuvoin sinua valmistumaan opinnoistasi.

Ainoastaan Jumala tietää, pystytkö palaamaan sieltä tänä hankalana aikana. Pyydän Jumalaa sinua auttamaan ja että, pystyt palaamaan. Meidän luonamme on erittäin paljon lunta ja kinosta lähellä aittaa, ja pakkaneen lähestyy melkein 36 astetta.

Renki meillä on ja minä en paljon liiku pirtistä. Äiti on erittäin kiitollinen huivista, vaikka se onkin hänestä liian kaunis niin vanhalle.

Juozas ajoi Mikaesen tammikuun 14.päivä, hän otti mukaansa ompelukoeen ja sen kultaisen ristin kaulaketjulla. Keväällä lupasimme antaa 500 litaa, ja myöhemmin loput. Kauran ja puolet ruiista jauhoimme jauhoksi.

Meidän rakkaamme Jonas, pyydän sinua, älä mitään kenellekkään lähetä, siitakin huolimatta me rakastamme sinua. Yritä niin paljon kuin mahdollista pitää huoli itsestäsi, ettet olisi siellä onneton, koska sinulla ei ole mitään omaa siellä.

Herran haltuun, me suukotamme sinua.
(tammikuun 30.päivä)

Lt.8.**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-02-25.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam sveiki, gavom tavo
laišką.

Mes suskaitėm, kad išėjo
iš tavi [prieš] 17 dienų ir mes radom
jame, kad tu labai dirbi, net 16 valandų
per dieną.
Mes prašom, kad tep labai nedirbtum,
gali susirgt.

Pas mumi šimet labai baisiai šalta,
buvo arti 38 laipsniai, o sniego
tiek daug, kad mažais keleliais
negalima važi[u]ot, tvorų n[i]ekur
nematyt.

Stirną iš miško parvežė daug negyvų,
sušalusių. Mikasę kap išvežėm in
vien[u]olyną, da nebuvom nė rozo pas
ją. Nežinom, ką ji ti dirba.

Ją iš[ei]sdamas pasiskolinau 100 litų.
Kap toki[e] dideli šalčiai, pašaro
daugel[i]u[i] pritrūksta, mes
rūpinamės.
Dievas žino, ar galėsi kada
parvaži[u]ot, kaip dabar nespakaina.

Mes radom la[i]krašty, kad
Brazdžionis, rašytojas, gavo premiją 5
tūkstančius. Jau baigėm kult.

Prašau, mano Mylimas, parašyk man,
kap tau einasi.
Su Dievu, mūsų Mylimiausias Jonai.
Buči[u]ojam mes tavi širdingai.

Rašyta 25 vasario. Kap labai šalta,
n[i]ekur iš namų neišeinu.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
25.2.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki olemme terveitä ja saimme
sinun kirjeesi.

Me laskimme, että (kirje) kulki meiltä
17 päivää ja me huomasimme, että
sinä paljon työskentelet, et vähempää
kuin 16 tuntia päivässä. Me
pyydämme, että et niin paljon
työskentelisi, saatat sairastua.

Meidän luonamme on tänä vuonna
hirmu kylmä, oli melkein lähemmäksi
-38 astetta, ja lunta vaikka kuinka
paljon, niin ettei pienempiä tietä voi
ajaa ja aittaa ei missään ole näkyvissä.

Metsästä tuotiin paljon kuolleita
peuroja, ne olivat paleltuneet. Sen
jälkeen, kun veimme Mikasen
luostariin, emme ole vierailleet hänen
luonaan. En tiedä mitä hän siellä
tekee.

Kun hän oli lähtemässä, lainasin 100
litaa. Kun on niin kovin kylmä, rehua
ei ole riittävästi kaikille, me
huolehdimme siitä. Jumala tietää
milloin on mahdollista palata, nyt ei
ole niin rauhallista.

Me löysimme lehdestä, että
Brazdžionis kirjailija, sai ensi-illasta 5
tuhatta. Me jo lopetimme puinnin.

Pyydän minun rakkaimpani, vastaa
minulle, miten sinulla menee. Herran
haltuun, meidän rakkaimpamme Jonas.
Suukottelemme sinua sydämellisesti.

Kirjoitettu 25.helmikuuta. Kun on niin
kylmä, ei minnekään voi kotoa lähteä.

Lt.9.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-03-15.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai, ir mes da visi sveiki. Pas mumi jau šilčiau daros, o sniego tiek daug, kad niekur tvorų nematyt ir nušalę visos kriaušės, ir obelaičių augliai paj[u]odę kap anglis.

Pas Mikasę ir Laurenciją da nebuvom. [Auto]busai neina, kelias labai užpustytas, o man labai šalta, tai kap bus šilta ir gal kiek pinigų padarysiu, mat mes su Ju[o]zu Mikasei prižadėjom tūkstantį litų pasogos per penkis metus išmokėt.

Pavasarį pard[u]osim kumeliuką, gal daug[iau]s ką padarysim. Davėme mašiną siuvamą tik.

Aš gavau laišką no Laurencijos per Šv. Kazimierą, tai ji rašo, kad viskas gerai pas jas. Jau pabaigėm kult.

Mikasė rengėsi tau atsiųst[i] laišką, o gal neturi laiko. Mes labai džiaugėmės, kad tu da vis sveikas ir gali gyvent.

Gal Dievas d[u]os, pabaigsi mokytis ir vargt svetima krašte. Pas mumi labai pusto ir sniegt nemaž[ai], nè iš namų išeit.

Dėkavojam tau labai gražiai, ko nepagailini dažniau laiško siųst. T[u]o kartu pasilenki sveikas, mūsų Mylimas. Mes buči[u]ojam visi tavi.

**K. Al. Kirje, kirjoitettu pojalle J.
Al., 15.3.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas, me kaikki olemme terveitä. Meidän luonamme yhä lämpenee, lunta on aika paljon, mistään ei aita näy ja kaikki päärynät paleltu ja omenanalut ovat tummia kuin hiilet.

Mikasen ja Laurencijan luona emme ole olleet. Linja-autot eivät kulje, lumi kinostunut tielle ja minulla on hyvin kylmä, sitten, kun tulee olemaan lämmin ja ja ehkä kun ansaitsemme rahaa, sitten menemme, koska me Juozun kanssa lupasimme Mikaselle 1000 litaa viidessä vuodessa.

Keväällä myymme varsan, ehkä teemme jotain muutakin. Annoimme vain ompelukoneen.

Sain Laurencijos kirjeen Pyhän Kasimirin muistopäivän aikaan, että heidän luonaan on kaikki hyvin. Me jo lopetimme puinnin.

Mikase aikoi lähettää sinulle kirjeen, ehkä ei ole aikaa. Me iloitsemme erittäin paljon, että sinä olet terve ja pystyt elämään.

Ehkä luoja suo ja antaa sinun valmistua opinnoissasi ja lopettaa kärsimyksesi vieraalla maalla. Meidän luonamme on paljon kinosta ja lunta myös paljon. Ei ulos voi mennä.

Kiitämme sinua kauniisti, että jaksat lähettää meille usein kirjeitä. Yhdessä toivotamme terveyttä, meidän rakkaimpamme. Suukkoja kaikilta sinulle.

Lt.10.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-04-04.**

Sveikas, Mūsų Mylimiaus[ias] Jonai,
ir mes visi esam sveiki. Paėmėm tavo
laišką, ba mes ilgai jo laukėm. Pas
mumi šilčiau, tik labai šlapia ir daug
sniego.

Motna buvo su Ju[o]zu
pas Laurenciją ir Mikosę, man
parvažiavę sakė, kad jos linksmos,
nebėdavoja. Knygų tavo jokių
negavom.
Juozas labai laukė, ką tu
parašei poezijo[s].

Apie ją laikraščiu[ose] labai
plačiai rašo ir labai giria, sako, kad jos
nereikėjo pertaisyt, o tu ją pataisei,
nesigailėjai darbo savo.

Malkų ir medžių nemažna
gaut pirk, traukiniam ir valdžiai daug
reikia miško. Katrie nedaug turi
žemės, tai gavo pirk po 5 metrus
malkų, o mumi liepia varžytis.

Dvareckas pardavė kumelę,
gavo 1000 litų, kitą pirk už 550 lit.
Žemės bankas atsiuntė damokėt 80 lit.
ir mes nežinom, dėl ko, musėt jie
apsiriko,
ka buvo atskaity[t]a 300 lit.

Mano mielas Jonai, ka pinigų žadi
man atsiųst, ta daug klapato. Kad
galėsi, kap parvaži[u]osi namo, tai
tada.

Pasil[iki] sveikas, mūsų
Mylimas, buči[u]ojam tavi.
Rašyta 4 balandžio.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
4.4.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas ja
me kaikki olemme terveitä. Saimme
sinun kirjeesi, sitä me pitkään
odotimme. Meidän luonamme
lämppeää, vain hyvin märkää ja paljon
lunta.

Äiti oli Juozun kanssa Laurencijan ja
Mikosen luona. Minulle palattuaan
kertoivat, että he ovat onnellisia ja
eivät valita mistään. Sinun kirjoja
emme minkääläistä ole saaneet.

Juozas odottaa kovin, että minkälaisia
runoja olet kirjoittanut.

Sanomalehdissä niistä paljon puhutaan
ja ylistetään, niissä sanotaan ettei niitä
tarvinnut muokata, koska teit ne itse
alusta asti niinkuin pitikin.

Halkoja ja puita on mahdotonta ostaa,
koska junat ja valtio tarvitsevat niitä
nyt. Ne joilla ei ole paljon maata, he
saavat ostaa 5 metriä halkoa, ja
meidän täytyy kilpailla niiden kanssa.

Dvareckas myi tamman, hän sai 1000
litaa, ja hän osti toisen 550 litalla.
Maapankki lähetti meille 80 litan
laskun ja emme tiedä miksi, ehkä se
oli vahinko, koska me maksoimme jo
300 litaa.

Minun rakas Jonakseni, lupasit
lähettää minulle rahaa, mutta se olisi
sinulle vaivaksi. Tai ehkä voisit palata
kotiin, niin silloin.

Pysy terveenä meidän rakkaamme,
suukottelemme sinua. Kirjoitettu
4.huhtikuuta.

Lt.11.**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-04-17.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam sveiki. Sveikina
tavi Juzas ir jo pati, teipogi sveikina
tavo seserys ir švogeriai, ir mes visi.
Prašom Dievo, kad padėtų baigt tau
mokslas ir pa[r]grįžt laimingai. O
dabar d[u]odu žinot, kad paėmėm tavo
laišką ir gavau tavo dovaną, 100 litų.

Labai labai tau dėkavoju, Mano
brangus Jonai, ba aš buvau labai
biednas.

Man šalta, negaliu važi[u]ot nė
Kaunan. Jau dvi karvės apsiteliavo.
Mūsų bernas nori mumi mest: mes
buvom su j[u]o susiderėję 200 litų, o
[j]is dabar nori trijų, da ir daugia[u]s,
ba dabar pavasario sulaukus visur
reikalingi darbini[n]kai, o mes
daugia[u]s negalim d[u]ot.

Mes su Motna rengėmės važi[u]ot
per Sekmines in Vilnių su Rumškių
kompanija.

Pas mumi naktimi labai
pašąla, o dieną šlapia labai, ba da
sniego daug yra. Apie berną tu atgal
nieko nerašyk, dadėjau bulbų siln-
nia [?] pasodyt.

Labai dėkavojam tau mes su Motna už
pinigus. Su Dievu, Mūsų brangus
Jonai,
buči[u]ojam Mes tavi.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
17.4.1940**

Terve, meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki olemme terveitä. Terveitii
sinua Juzas ja hänen vaimonsa. Kuten
myös sinua terveitii sisaresi ja lankosi
ja me kaikki. Pyydämme Jumalaa, että
auttaisi sinua valmistumaan koulustasi
ja palaamaan onnellisesti. Ja nyt
tiedoksesi, että saimme sinun kirjeesi
ja sain sinun lahjasi, 100 litaa.

Erittäin erittäin paljon sinua kiitän,
minun rakas Jonakseni, minä olin
erittäin köyhä.

Olen kylmissäni, en voi edes
matkustaa Kaunasiin. Jo kaksi lehmää
on tiineenä. Meidän renkimme haluaa
lopettaa, me sovimme maksavamme
200 litaa ja hän nyt haluaa 300 ja jopa
enemmän, koska nyt keväällä
kaikkialla tarvitaan työvoimaa ja me
enempää emme voi antaa.

Me äidin kanssa valmistaudumme
matkustamaan helluntaiksi Vilnaan
Rumškiun mukana.

Meidän luonamme öisin on todella
kylmä, ja päivisin kovin märkää, mutta
vielä on lunta paljon. Rengistä älä
mitään kirjoita takaisin, laitoin
mukaan perunanituja istutettaviksi.

Erittäin paljon sinua kiitämme äidin
kanssa rahasta. Herran haltuun meidän
rakkaimpamme Jonas. Me
suukottelemme sinua.

Lt.12.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-04-22.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
mes paėmėm tavo laišką Velykų
savaitę.

Mes esam visi sveiki ir gyvi.
Mariutei gimė sūnus Jonas.
Senis Šlamka mirė Gavėnios pradžioj.

Da pas mumi vis šalta, nieko da
nesėjom, aš pardaviau bėrą kumelę,
bo mumi pašaro pristigo.

Buči[u]ojam mes tavi, mūsų
Mylimiausias Jonai.

Rašyta 22 balandžio. K. Alek.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
22.4. 1940**

Hei, meidän rakkaimpamme Jonas,
saimme sinun kirjeesi Pääsiäisviikolla.

Me kaikki olemme terveitä ja elossa.
Mariute synnytti pojan nimeltä Jonas.
Ukko Šlamka kuoli Paaston alussa.

Meidän luonamme vieläkin todella
kylmä, vielä emme ole mitään
kylväneet, minä möin ruunikko
tamman, sillä ei ole rehua.

Suukottelemme sinua, meidän rakas
Jonaksemme.

Kirjoitettu 22.huhtikuuta. K.Alek.

Lt.13.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-05-05.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
nesirūpyk, kad ilgai eina laišakai.

Mes da visi esam sveiki ir mes no tavi
ilgai nesulaukėm laiško. Aš no tavi
paėmiau 6 subandaž[uo]tas knygas.

Pas mumi jau šilta, vasarojų sėjam, da
gyvulių laukan neleidžiam.

Ant Sekminių mes su Motna būsim
Vilniuj. Prašau, Mano m[i]elas Jonai,
gal suspėsi, atsiųsk, kada bus tavo
egzaminai, Dėkavoju labai už pinigų.

Buči[u]ojam mes visi tavi.

Rašyta 5 gegužio.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
5.5.1940**

Terve meidän rakkaimpamme Jonas,
älä huolehdi, että pitkään kirjeet
kulkevat.

Me kaikki olemme yhä terveitä ja me
emme pitkään odottaneet sinun
kirjettäsi. Minä sinulta otin vastaan 6
paketoitua kirjaa.

Meidän luonamme on nyt lämmin, me
jo istutamme siemeniä. Vielä eläimiä
emme ole ulos päästäneet.

Helluntain alla olemme äidin kanssa
Vilnassa. Minun rakas Jonas, jos
pystyt, lähetä milloin sinun kokeesi
ovat, kiitän oikein paljon rahasta.

Me kaikki suukottelemme sinua.

Kirjoitettu 5.toukokuuta.

Lt.14.**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-05-19.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes da visi esam sveiki. Mes tavo
paėmėm du laišku ir vėl du pundu
knygų.

Mano brangus Jonai, aš nežinau,
ar tu paimi mūsų laiškus, kad apie jos
n[i]eko nerašai. Mes buvom su Motna
Vilniuj pr[i]eš Sekmines.

Mūs kumelė apsikumeliavo ir vėl
atvedė kumeliuką. Vasarojų jau
baigėm sėt. Vyšnios ir slyvos, ir
kriaušės išdžiūvo, kurios buvo iššalę.

Viešpats Dievas žino, kap tu
parvaži[u]osi, kap labai neramu, kad
tik tavi Dievas sergėtų no nelaimės.
Jeigu būtų tau koks pavojus, tai
gal galėsi prasišalint kiton
valstybėn.

Su Dievu, Mūsų mylimas
Jonai, pasiilgę mes tavi labai.
Buči[u]ojam mes tavi ir prašom
Š[v]. Panelės, kad k[uo] greičiausia[i]
sulauktume mes tavi sveiką
ir linksmą. 19 gegužės.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
19.5.1940**

Terve, meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki vielä olemme terveitä. Me
saimme sinun kaksi kirjettäsi ja
myöhemmin kaksi punttia kirjoja.

Minun kalleimpani Jonas, en tiedä
saatko sinä meidän kirjeitä, koska
niistä et mitään kirjoita. Me olimme
äidin kanssa Vilnassa ennen
helluntaita.

Meidän tammamme oli tiineenä ja teki
meille varsan. Lopetimme jo
istutuspuihat. Kirsikat ja luumut ja
päärynät kuivuivat, kun ne paleltuivat.

Yksinomaan Jumala tietää, milloin
sinä palaat kotiin, on hyvin rauhatonta,
toivottavasti Jumala pelastaa sinut
epäonnelta. Jos olet millaisessa
tahansa vaarassa, toivottavasti voit
paeta sitä toiseen maahan.

Jumalan haltuun meidän
rakkaimpamme Jonas, kaipaamme
sinua hyvin paljon. Suukottelemme
sinua ja pyydämme Pyhää (Neitsyt)
Mariaa, että sinä tulet mitä
nopeammin terveeksi ja onnelliseksi.
19.toukokuuta.

Lt.15.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-12-11.**

Mes gavom vėl nuo tavi du laišku.
Mes esam visi gyvi ir sveiki ir labai
mes tavi esame išsiilgę, kožną dieną
laukiam tavi parvaži[u]ojant.

Sveikinam tavi su Š[v]. Kalėdom

ir mes buči[u]ojam tavi.

Rašyta 1940 m. 10 gru[o]džio.

K. Aleksa[n]dr.

Ju[o]zo gimė sūnus, mes dabar
3 vyrai.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
11.12.1940**

Me saimme vielä sinulta kaksi kirjettä.
Me kaikki olemme elossa ja terveitä,
ja me sinua paljon kaipaamme,
jokainen päivä odotamme sinun
palaavan.

Toivotamme sinulle hyvää joulua ja
suukottelemme sinua. Kirjoitettu
10.joulukuuta 1940. K. Aleksandr.

Juozolle syntyi poika, meitä on nyt
kolme miestä.

Lt.16.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1940-12-23.**

Mano Mylimas Jonai, prašau
aš tavi, apie mumi nieko nesirūpyk.

Mes visi gyvi ir sveiki. Mes
paėmėm tavo pirma du laišką,
o trečią – 8 gru[o]džio, ka[i] tu
iš[s]siuntei.

Mes buči[u]ojam tavi ir esam
labai pasiilgę. K. Alek.
Beje, Juozu[i] gimė sūnus.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
23.12.1940**

Minun rakkampani Jonas, pyydän
sinua, että meistä älä huolehdi
lainkaan.

Me kaikki olemme elossa ja terveitä.
Me saimme sinun kaksi ensimmäistä
kirjettäsi, ja kolmannen 8. joulukuuta,
jolloin sinä lähetit sen.

Me suukottelemme sinua ja
ikävöimme kovin. K. Alek. Ai niin,
Juozalle syntyi poika.

Lt.17.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1941-01-24.**

Džiaugėmės labai, kad tu gavai
mūsų nor vieną laišką, kiek tu
siuntei, mes tavo visus gavom.

Knygų ir senų drapanų da negavom.
Mes visi gyvi ir sveiki. Klausi
Juozo vaiko vardo, jo vardas Justinas.

Finansų komisariatas atsiuntė
man laišką tavi ieškodamas,
kad tu jam kaltas.
Aš jam nusiunčiau laišką, kad tavi
nėr nam[i]e.

Rašyta 24 sausio.
Sveikinam ir buči[u]ojam
tavi. Aš – tavo tėvas

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
24.1.1941**

Iloitsemme suuresti, että sait edes
yhden meidän kirjestämme, paljon
sinä lähetit, me kaikki saimme.

Kirjoja ja vanhoja vaatteita emme ole
vielä saaneet. Me kaikki olemme
elossa ja terveitä. Kysyin Juozolta
lapsen nimeä, hänen nimensä on
Justinas.

Finanssikomissaari lähetti minulle
kirjeen, että sinua etsii vangittavaksi.
Minä hänelle vastasin kirjeellä, että
sinä et ole kotona.

Kirjoitettu 24. tammikuuta.
Tervehdimme ja suutelemme sinua.
Minä- isäsi.

Lt.18.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1941-02-01.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam gyvi ir sveiki..
Prašau aš tavi labai gražiai,
nesirūpyk mumim, mes gavom tavo
paskutiniam laiške, kad tu gavai
apsigint no bado, gavai gerą
šeiminykę, tu jos nepames[k].

Laurencija ir Mikasė Mamos rūbais
nešioja, ką išsinešė iš namų.
Vakar parvežėm tavo visas
knygas, visos gražiai sudėtos,
nėra pagadytų nė vienos, tavo
gražiai supak[u]ot[u]s radom ir
drabužius.

Pasil[iki] sviekas,
mūsų mylimiausia[s] Jonai,
mes buči[u]ojam tavi n[u]oširdžiai.

Rašiau pirmo vasario.

K. Alek.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
1.2.1941**

Terve, meidän rakkaimpamme Jonas
ja me kaikki olemme elossa ja
terveitä.. Pyydän oikein nätisti, älä
huolehdi meistä, saimme sinun
viimeisimmän kirjeesi, että kirjeessäsi
näkyi, että selviydyit nälänhädästä,
sinulla on hyvä kodinhoitaja, älä
menetä häntä.

Laurencija ja Mikase käyttävät äidin
vaatteita, jotka ne veivät kotoa. Eilen
saimme kaikki sinun kirjat, kaikki
kauniisti pakattu. Yksikään ei ollut
kadonnut ja vahingoittumattomina ja
nätiisti paketoituna löysimme ne sekä
vaatteita.

Pysyttele terveenä, Meidän
rakkaimpamme Jonas, me
suukottelemme sinua sydämemme
pohjasta.

Kirjoitettu 1. Helmikuuta

K.Alek

Lt.19.

**K. Al. atvirlaiškis, rašytas sūnui J.
Al., 1941-04-08.**

Aš – tavo tėvas.
Mano Mylimiausias ir brangus
Jonai, su Šventom Vel[ykom]
ir buči[u]oju tavi.
Aš labai nusiminęs,
kad negaunu no tavi laiškų.
Mes visi gyvi ir sveiki.

**K. Al. kortti, kirjoitettu pojalle J.
Al., 8.4.1941**

Minä sinun isäsi.
Minun rakkain ja kalleimpani Jonas,
hyvää pääsiäistä toivotan ja
suukottelen sinua.
Olen hyvin surullinen, sillä en ole
saanut sinun kirjeitäsi.
Me kaikki olemme elossa ja terveitä.

Lt.20.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1941-05-12.**

Sveik[a]s, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam sveiki ir gyvi.
Pranešu tau, gavom tavo 3 la[i]š.,
paskutinis buvo tavo išsiųstas
21 balandžio.

Pas mumi labai šalta, negalim laukų
dirbt, lyja, pašaro netekom.
Nastazei gimė vėl sūnus, kuriam davė
vardą Jonas.

Sveikinam mes tavi ir buči[u]ojam,
mūsų brangus ir mylimas Jonai,
dėkavojam tau, kad mumi
siunti laiškus, mes didelį
turim džiaugsmą, kad tu
sveikas ir gyvas.

Gal kada sulauksim tavi pamatyt.
K. Alek.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
12.5. 1941**

Hei meidän rakas Joonaksemme, me
kaikki olemme terveitä ja elossa.
Ilmoitan sinulle, että saimme sinun 3
kirjettäsi, viimeisin oli lähetetty
21.huhtikuuta.

Meidän luonamme on hyvin kylmä,
emme voi ulkona työskennellä, sataa
ja menetimme rehun.
Nastazei synnytti aiemmin vauvan,
jolle annettiin nimeksi Jonas.

Tervehdimme sinua ja suukottelemme,
meidän kallis ja rakas Jonas, kiitämme
sinua, että meille lähetät kirjeitä,
meille on suuri ilo, että olet terve ja
elossa.

Milloin tahansa odotamme sinut
näkevämme. K. Alek.

Lt.21.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1941-05-26.**

Sveikinam mes tavi, mūsų
mylimiausias Jonai, su šventom
Sekminėm. Mes visi esam sveiki
ir gyvi, jau baigėm sėt vasarojū.

Šįmet labai sunkus pavasaris,
pašaro netekom, daugiau kap
tris nedėlios pjaunam kūlius
ir grūdaus šeriam, kumelę
pardavėm dėl netekimo
pašaro.

Nastazei gimė vaikas. Motna labai
dažnai serga, mažai jos sve[i]kata.

Aš tau, mano brangus sūnau,
nusiunčiau tris laiškus, o tu sakai, da
negavęs nė vieno, tai man labai skauda
širdį. Mes tavo gaunam k[i]ekvieną
laišką.

Pasil[iki] sveikas, mūsų
mylimasis, buči[u]ojam, buči[u]ojam
mes tavi.

K. A.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
26.5.1941**

Tervehdimme sinua, meidän
rakkaimpamme Jonas, hyvää
helluntaita! Me kaikki olemme terveitä
ja elossa, jo lopetimme kylvämisen.

Tänä vuonna hyvin hankala kevät,
rehun menetimme, enemmän kuin
kolme viikkoa niitimme viljaa,
ruokimme (eläimet) jyvillä, tamma
myytiin, koska rehu menetettiin.

Nastazei synnytti lapsen. Äiti on
todella usein sairas, heikko hänen
terveytensä.

Minä sinulle rakas poikani lähetin
kolme kirjettä, ja sinä sanoit, että et
saanut niistä yhtäkään se särkee kovin
sydäntäni. Me saimme jok'ikisen
sinun kirjeesi.

Pysy terveenä, meidän rakkaamme,
suukottelemme, suukottelemme me
sinua.

K. A.

Lt.22.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1941-06-18.**

Mano Mylimas Sūnau, mes visi esam
sveiki ir gyvi.
Tavo kiekvieną laišką gaunam,
nesirūpyk mumim.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
18.6.1941**

Minun rakas poikani, me kaikki
olemme terveitä ja elossa.
Sinun jokaisen kirjeemme saimme, älä
ole huolissasi meistä.

Lt.23.

**K. Al. laiškas, rašytas sūnui J. Al.,
1943-03-01.**

Sveikas, Mūsų Mylimiausias Jonai,
ir mes visi esam sveiki. Paėmę
esam tavo laišką, o kaip mumi
sugriaudino labai tavo laiškai,
kad tu mumi išsiš[il]gai, žinai,
kad ir mes tavie išsiilgom, bet
ką darysi, musėt tep reikia.
Prašau aš ir Motna, mūsų
brangus sūnau, nesirūpyk
apie mumi, turėk kantrybę.

Laurenciją leidžia mokytis
daugiau in Kauną.

Sveikina Juozas, ir On[a], ir
Justinukas. Pasil[iki] sveikas, mūsų
mylimiausias, mes buči[u]ojam
tavi širdingai.

Rašyta 1 kovo. Beje, tavo siuntinį
paėmėm.

**K. Al. kirje, kirjoitettu pojalle J. Al.,
1.3.1943**

Terve, meidän rakkaimpamme Jonas,
me kaikki olemme terveitä. Olemme
saaneet sinun kirjeesi, ja kuinka ne
liikuttivatkaan, että sinä olet kaivannut
meitä ja tiedäthän että mekin sinua
kaipaamme, mutta mitä tahansa
teetkin, ehkä se on tarpeellista.

Pyydän minä sekä Äitisi, meidän rakas
poikamme, älä huolehdi meistä, omaa
kärsivällisyyttä.

Laurencijan annetaan opiskella
pidemmälle Kaunasissa.

Terveisiä Juozasilta, Onalta ja pikku-
Justinilta. Pysyttele terveenä, meidän
rakkaamme, suukottelemme sinua
sydämellisesti.

Kirjoitettu 1. maaliskuuta. Ai niin,
saimme sinun lähetyksesi.